

блеми розвитку регіонів України"], (Дніпропетровськ, 26 жовтня 2004р.) / Дніпроп. нац. ун-т. – Дніпропетровськ : Дніпроп. нац. ун-т, 2004. – С. 164.

13. Карпенко О.В. Нові підходи до контролю матеріальних запасів / О.В. Карпенко // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Економічні науки. – Житомир : Житомир. держ. технолог. ун-т, 2001. – № 15. – С.103.

Рассмотрены важные аспекты и пути совершенствования контроля производственных запасов в системе управления сельскохозяйственными предприятиями.

The important aspects and ways of improving organization of production stock accountability in the system of running agricultural enterprises are considered.

Дата надходження в редакцію: 30.01.2012 р.

Рецензент: д.е.н., професор І.Г.Тивоненко

УДК 336.22

ЕКОНОМІЧНА СУТЬ ПОДАТКІВ ТА ЇХ ФУНКЦІЇ В ГАЛУЗІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

О.А. Кушніренко, аспірант, Національний університет біоресурсів та природокористування України
Науковий керівник – доктор економічних наук, професор Г.Г. Кірейцев

Розглянуто економічну природу податків, їх відмінності від інших відрахувань, зборів та внесків; потрактовано податки як економічну категорію через їхній взаємозв'язок із наданням суспільних благ; запропоновано новий підхід у групуванні податків у залежності від їх назви; виділено функції податків та проаналізовано особливості реалізації кожної з них, висловлено пропозицію щодо їх упорядкування; обґрунтовано елементи оподаткування та вказано на їх особливості.

Постановка проблеми. Податки за економічним змістом є фінансовими відносинами між державою і платниками податків з метою створення загальнодержавного централізованого фонду грошових коштів, необхідних для виконання державою її функцій, розвитку та функціонування соціальної інфраструктури. З іншого боку, надмірно високий податковий тягар спричиняє тінізацію економіки, зменшення кількості податкових надходжень до бюджету. Це, в свою чергу, призводить до зменшення соціальних благ та соціальну нерівність суспільства, що потребує правильного розуміння економічної природи та функцій податків і відповідно актуалізує порушену тему.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему податкової системи розглянуто в працях вітчизняних економістів, зокрема Л. Тулуша, В. Синчака, Н. Прокопенко, Б. Дриги, В. Андрущенко, В. Федосова, І. Лютого, А. Соколовської та інших. Віддаючи належне їх науковим працям, варто відмітити, що найчастіше досліджується практична сторона оподаткування, як от особливості застосування певних видів, режимів податків, проблеми планування і прогнозування податкових надходжень тощо. Водночас концепційні основи та функції податків з погляду побудови соціально-орієнтованої економіки та загальної теорії економічних систем значно вужче відображені в економічній літературі.

Мета та завдання дослідження – розкрити економічну природу податків як важливого явища в соціально-економічних формаціях, по-

трактувати податки як економічну категорію через їхній взаємозв'язок із наданням суспільних вигід. Викласти міркування з приводу групування платежів державі в залежності від їх назви. З метою досягнення поставлених завдань також необхідно розкрити функції податків та їхні особливості, науково обґрунтувати елементи оподаткування як ключового моменту у механізмі стягування того чи іншого податку.

Виклад основного матеріалу. Податки – історично найдавніша форма фінансових відносин між державою і членами суспільства, а історія їх бере початок з біблійних часів. Так, Д.Г. Черник зазначає, що ще в П'ятикнижжі Мойсея підкреслюється: «... и всякая десятина на земле из семени земли и из плодов дерева принадлежит Господу» [1, с. 4].

У наш час податки, за економічним змістом, є фінансовими відносинами між державою і платниками податків, з метою стабільного наповнення державного бюджету грошовими коштами необхідних для виконання державою своїх функцій. Однією з найголовніших їх ознак є односторонній рух вартості від платника до держави, що і складає практичну сторону податків. Іншими словами, податки опосередковують відносини, що складаються між різними формами власності, і передбачають рух вартості між ними.

Кожен податок є не лише носієм фіскальних відносин, а й виконує певну регулятивну дію – має побічні зовнішні соціальні наслідки для фіску. З огляду на це, податки доцільно розглядати не просто як економічну, а й як суспільно-соціальну

категорію, в чому і заключається інша - соціальна сторона податків.

Суспільна ціна податків вимірюється втраченою частиною особистого добробуту конкретними платниками із переміщенням цієї частини через бюджет до всього населення держави [2, с.133].

Податки виступають важливим інструментом макроекономічного регулювання економіки, перерозподілу валового внутрішнього продукту на цілі економічного розвитку й соціальних гарантій населенню, розвитку науки, освіти, охорони здоров'я, культури, забезпечення демократії та прав людини в державі. Тому умовою успішного функціонування економіки держави має стати ефективна система оподаткування, у тому числі сільського господарства. У контексті цього особливої актуальності набуває проблематика суспільного вибору концепції оптимального оподаткування, яка ґрунтується на двох системних підходах:

- по перше, податкові платежі є обов'язковим атрибутом державності, а їх суспільна ціна розглядається в цільовому та примусовому аспектах;

- по друге, податки є громадським обов'язком, наслідком свідомого вибору платників за отримані від держави суспільні блага.

Слід зазначити, що в економічній літературі існують різні погляди щодо визначення сутності податків. Наведемо кілька визначень «податку», дані вітчизняними і зарубіжними економістами, у хронологічному порядку. Видатний російський учений М.І. Тургенєв у своєму дослідженні «Досвід теорії податків» (1818 р.) писав, що кожен податок є злом, бо він позбавляє платника частини його власності. Тому уряд повинен брати податків лише стільки, скільки необхідно для задоволення реальних потреб держави, а не стільки, скільки народ може дати [3]. Доцільно сказати, що висновки М.І. Тургенєва і сьогодні актуальні для нашої держави, яка продовжує реформувати свою систему оподаткування.

Дуже вдало, з точки зору примусової сплати податків, зауважує В. Андрущенко у праці «Фінансова думка заходу в ХХ столітті» (2000 р.) про те, що «походження самої ідеї податку пов'язане з примусом, з позбавленням платників прав власності на користь держави» [4, с.149]. Автор зазначає, що податки на рівні масової свідомості довго сприймалися як невід'ємна ознака деспотичного правління, як обов'язок, недостойний вільної людини. На думку В. Андрущенка, податки демократичні за процедурою установа, але примусові за формою стягнення [4, с. 151]. Автор дає таке визначення: «Податки – обов'язкові платежі державі, основний канал державних доходів, використовуваних для фінансування суспільних благ і послуг; засіб фінансової політики для впливу на аллокацію

ресурсів, розподіл багатства, суспільний вибір, стабільність економіки на макрорівні; інструмент фіскальної політики щодо рівня зайнятості, цін та економічного розподілу» [4, с. 151].

У наступних працях В. Андрущенко погоджується з тим, що визначення податку як примусового платежу відпадає само собою, оскільки у даний час його суть уже не відповідає сучасним реаліям. З цього приводу В.Л. Андрущенко та Ю.І. Ляшенко пишуть: «Пояснення податку як вольгарного силування чи грубого примусу – данина далекому минулому, оскільки технології справляння податків приведено відповідно до прав і свобод громадян» [5, с. 39].

На нашу думку, найбільш повним і таким, що відображає економічне й соціальне призначення податків, є визначення російських авторів (зокрема, С. Пепеляєва) [6, с.146]. Дослідники вбачають у податку єдину законну (встановлену законом) форму відчуження власності юридичних та фізичних осіб на користь суб'єктів публічної влади на засадах обов'язковості, індивідуальної безвідплатності, безповоротності, забезпечення державним примусом, яка не має характеру покарання або контрибуції з метою забезпечення їх платоспроможності (фінансування суспільних потреб) [6, с.42; 91, с.24]. Таке визначення досить повно характеризує риси, що притаманні податкам і вирізняють їх серед інших фінансових категорій. Стосовно визначення податків з іншої точки зору, то досить вдало їх характеризує професор А. Соколов: «Податки - засіб вилучення приватногосподарського накопичення та переміщення його в сферу усупільненого господарства» [7, с.9]. Цю позицію підтримує і професор В. Федосов, вказуючи, що «податки - це надходження державі від інших форм власності, перехід власності із приватної, особистої чи колективної форми в державну» [8, с. 43].

«Податки – обов'язкові платежі, що надходять державі від населення, підприємств, організацій і установ», говориться в «Українській радянській енциклопедії» [9, с.442]. В. Опарін, досліджуючи сутність податків, доводить, що податки – це обов'язкові платежі юридичних і фізичних осіб до бюджету [10, с. 91]. За його визначенням, «податки опосередковують відносини, що складаються як усередині державної форми власності, так і між різними формами власності і такі, що передбачають рух вартості між ними», на відміну від платежів та відрахувань, які «опосередковують відносини, що виникають в межах державної форми власності між державою як власником засобів виробництва і окремими підприємствами» [10, с.103].

Продовжуючи думку Н. Прокопенко наводить таке визначення: «Податки – обов'язковий платіж до бюджету відповідного рівня або до позабюджетного фонду, здійснюваний платником у по-

ряду та на умовах, визначених законодавчими актами» [11, с. 34]. В одному з останніх фундаментальних досліджень сьогодення податки трактується як обов'язковий, безумовний платіж до відповідного бюджету, що справляється із платників податків відповідно до законодавства з питань оподаткування; відрахування частини валового внутрішнього продукту на загальносуспільні потреби, без задоволення яких суспільство існувати не може; встановлюється винятково державою і ґрунтується на актах вищої юридичної сили, тобто є правовою категорією» [12, с.385].

Водночас не всі обов'язкові платежі, що надходять до централізованих фондів грошових коштів держави, є податками. Крім податків, є ще так звані неподаткові платежі. Характерними ознаками податків, які відрізняють їх серед груп неподаткових платежів, є такі: обов'язковість платежу, перехід прав власності в разі сплати податку, безеквівалентність обміну, цільове незакріплення платежу, регулярність сплати. У цьому й полягає найістотніша відмінність податків від таких платежів, як відрахування, збори, внески [2, с.133]. У цей час, аналізуючи вітчизняну економічну літературу, а також податкове законодавство України, можна зробити висновок, що в сучасній термінології застосовуються різні терміни, які вживаються при розрахунках з державою – плата, відрахування, податок, збір і внески. З теоретичної точки зору ці поняття мають важливе значення, однак під кутом зору практичного застосування їх роль зменшується.

Так тривалий час в законодавстві України, зокрема у Законі України «Про внесення змін та доповнень до Закону України «Про систему оподаткування» від 18 лютого 1997 р. № 77/97, під одним визначенням наводилось поняття податок і збір (обов'язковий платіж). З прийняттям Податкового кодексу дане питання частково вирішилось, так в кодексі окремо тлумачиться поняття податок та окремо збір (плата, внесок).

Зрозуміло, що для платника суттєвої різниці немає щодо того, як називатимуться витрати, які в нього утворюватимуться при розрахунках з державою, однак при здійсненні самих розрахунків з нею платник має загальну суму розділити по платежах і перерахувати їх окремо в одному випадку до бюджету, а в іншому – до державних цільових фондів. Зазначене в повній мірі відноситься до ФСП, що сплачується сільськогосподарськими товаровиробниками. У цьому зв'язку не важко припустити, які наслідки були б для платника, що всі податки перерахував би не до місцевого бюджету, а до Пенсійного фонду, назвавши їх зборами чи обов'язковими платежами. Звідси стає цілком зрозуміло, що й для держави це має суттєве значення. Лише в одному періоді віднесення цього платежу до певного централізованого фонду обмежує державу у

використанні коштів, що в подальшому може призвести до несвоєчасного фінансування соціальних та інших потреб суспільства.

З наведеного випливає висновок, що назви платежів державі потребують свого впорядкування, їх доцільно було б розділити на дві групи в залежності від їх назви. У першу групу необхідно включити ті платежі, що зараховуються до державного та місцевих бюджетів, назвавши податками. Очевидно, що податок – це атрибут держави, який дає їй фінансову можливість виконувати покладені на неї функції. Мабуть, з цих міркувань у багатьох визначеннях податку простежується його законність, примусовість, індивідуальна безвідплатність та безповоротність. Другу групу доцільно сформувати із податкових зборів, які зараховуються до централізованих цільових фондів. Цілком очевидно, що такий розподіл платежів державі матиме як теоретичне, так і практичне значення [13, с.26].

При вивченні природи податку потрібно виходити з призначення податків як соціально-економічної категорії, що проявляється у внутрішніх її властивостях, тобто через виконання ними відповідних функцій. Необхідно звернути увагу на те, що в офіційних документах з оподаткування функції податків не визначені. В економічній літературі зазвичай називають такі їх функції: фіскальну, стимулюючу, регулюючу, розподільчу, контрольну та інші. За будь-якого суспільного устрою податки виконують дві основні функції: фіскальну і регулюючу [12, с. 556]. Фіскальна є основною, вона випливає з природи податків і характерна для всіх держав у всі періоди їх існування й розвитку. За її допомогою формуються фінансові ресурси держави, забезпечуються об'єктивні умови для утворення матеріальної основи функціонування суспільства, реалізується велика частина суспільного призначення податків, проявляються конкретні форми утворення грошових фондів держави, які забезпечують виконання покладених на неї функцій. Об'єктивне існування податків як основного джерела доходів передбачає:

- надходження їх рівномірно в календарному році (рівнонапруженість);
- стабільність надходження;
- податки повинні рівномірно надходити на всіх територіальних рівнях.

Можна стверджувати, що фіскальну функцію податки виконують ідеально, однак вона не враховує економічних інтересів платника, а лише передбачає зростання доходів бюджету. Державна політика в Україні повинна виражатися не в зростанні надходжень до бюджету від суб'єктів господарювання, тобто застосуванні фіскальних методів, а в зростанні їх доходів, підвищенні ефективності використання землі.

У кінці 30-х років ХХ ст. податки використовуються вже і як інструмент регулювання

економіки, забезпечення стабільного економічного зростання.

Протягом останніх двох десятиліть в економічній діяльності розвинених держав зростає значення регулюючої функції податків. Суть її полягає в тому, що за допомогою податків відбувається перерозподіл вартості валового внутрішнього продукту між державою та її суб'єктами й через елементи податку (об'єкт, суб'єкт оподаткування, ставка податку, податкові пільги) держава в змозі регулювати вартісні пропорції такого розподілу. Змінюючи пропорції функціонування ресурсів в економіці, оподаткування суттєво впливає на процес виробництва, нагромадження капіталу, інвестування, платоспроможний попит і пропозицію. Завдяки податкам держава отримує можливість регулювати різні аспекти соціально-економічного життя на макрорівні, а на мікрорівні – впливати на конкретну поведінку платника податків. Маніпулюючи пропорціями та режимами вилучення в суб'єктів господарювання або домогосподарств частки їх доходів, податок може відповідно міняти напрям їхньої діяльності. Прояв регулюючої функції податків залежить від багатьох обставин, чинників і є досить складним питанням у системі оподаткування. Він залежить від досконалості чинних законодавчих і нормативних документів з питань оподаткування та їх практичної реалізації.

Напрями прояву регулюючої функції окремими податками різні, тому має місце й різний їх вплив на діяльність підприємств. Так Д.Г.Черник доводить, що регулююча функція податків поділяється на підфункції, серед яких є й стимулююча [1, с.46-50]. Безперечно, порядок обчислення окремих податків та умови їх сплати можуть позитивно вплинути на діяльність підприємств у цілому й на окремі напрями їх діяльності. Виходячи з цього, за дослідженнями А. Поддєрьогіна, «стимулююча функція податків – це насправді прояв регулювальної їх функції» [2 с.135]. Він наголошує, що не можна погодитися з точкою зору виконання податками самостійної стимулюючої функції.

Розглянувши основні функції податків, враховуючи вище сказане, можна зробити висновки, що податки виконують дві основні функції (фіскальну і регулюючу), які відображають практичну сторону податків, тобто такі, що дійсно працюють в економіці й сільському господарстві зокрема. Решту функцій, які виділяють науковці (контрольна, соціальна, стимулююча, політична та інші) можна виділити в окрему, теоретичну, групу функцій податків, які є своєрідним доповненням до основних.

Дослідження економічної природи податків полягає не лише у визначенні призначення податку як фіскального інструменту формування дохідної частини бюджету, але й у науковому

обґрунтуванні елементів оподаткування, оскільки саме від них залежить механізм стягування того чи іншого податку. Розглянемо елементи податку. Суб'єкт податку – будь-яка сторона, яка бере участь у процесі організації сплати податків, у нашому випадку – сільськогосподарські товаровиробники, на яких, за наявності об'єкта оподаткування, покладено комплекс податкових обов'язків і прав, встановлених законодавством. Платник податку – юридична чи фізична особа, яка безпосередньо перераховує податок до бюджету. Термін «платник» податку потрібно відрізнити від поняття «носіє» податку. Платник здебільшого є транзитною, посередницькою ланкою під час проходження доходів. Він не стільки сплачує податки до бюджету, скільки перераховує туди частину отриманих коштів від покупця. Реальним платником або носієм кожного податку є споживач. Саме останній, оплачуючи вартість товарів і послуг, покриває все, що закладено в цінах реалізації – витрати виробництва й реалізації, прибуток, сплачені податки й збори всіх ланок, де відбувалося виробництво й просування товарів і послуг. Основним споживачем у кожній країні є народ. Тому громадяни скрізь були, є і завжди будуть основними носіями податків. Об'єктом оподаткування називають ті явища чи предмети, завдяки яким сплачується податок – земля, виробництво, особа тощо. Об'єкт повинен піддаватися чіткому обліку, мати безпосередній стосунок до платника й указувати на те, що саме оподатковується [2, с. 136].

Важко не погодитися з думкою Ю.Б. Іванова, який зазначав, що «труднощі пізнання природи податку пояснюються тим, що податок – це одночасно економічне, господарське і політичне явище». Продовжуючи думку, він зазначає: «Російський економіст М.М. Алексєєнко в ХІХ столітті відзначив цю особливість податку: «З одного боку податок – один із елементів розподілу та перерозподілу. З другого боку, запровадження, справляння та використання податків є однією із функцій держави» [14].

Висновки та перспективи подальших розвідок. На сьогодні не існує єдиної думки науковців щодо сутності податку не тільки як економічної, а й соціальної категорії. Характерними ознаками податків, які відрізняють їх серед груп неподаткових платежів, є такі: обов'язковість платежу, перехід прав власності в разі сплати податку, безеквівалентність обміну, цільове незакріплення платежу, регулярність сплати.

Ми з'ясували, що як для платника, так і для держави має велике значення правильне застосування термінів (плата, відрахування, податок, збір, внески). Виходячи з цього, запропоновано всі платежі держави розділити на дві групи в залежності від їх назви: до першої групи відносимо всі платежі, що зараховуються до державного та місцевих бюджетів та називаємо

їх податками, до другої – податкові збори, які зараховуються до централізованих цільових фондів.

Виходячи з того, що податки згідно Податкового кодексу України трактується як обов'язковий, безумовний платіж до відповідного бюджету, що справляється з платників податку, можна констатувати, що ними виконується дві основні функції: фіскальна і регулююча. З фіскального погляду, держава зацікавлена в зростанні надходжень до бюджету від суб'єктів господарювання, з іншого боку, платники намагаються сплачувати якомога менше, скорочуючи податкову базу. Якщо це збігається з інтересами суспільства, то регулююча функція реалізується. У протилежному разі можна констатувати наявність суперечностей у системі оподаткування. У той самий час держава має акцентувати свою увагу не тільки на зростанні об'єкта податку та податкових надходженнях у динаміці, й на зростанні доходів платників сільського господарства та підвищенні ефективності використання землі.

Розглянувши функції податків, ми висловили доцільність у їх поділі на дві групи: до першої відносимо дві основні функції, фіскальну й регулюючу, які відображають практичну сторону податків; до другої – решту висловлених науковцями функції, що є теоретичними й фактично являються доповненням до основних.

Дослідження економічної природи податків не обходиться без обґрунтованості елементів оподаткування. Суб'єктом оподаткування є будь-яка сторона, що бере участь у процесі організації сплати податків. На сьогодні простежується чітка теоретична відмінність між платником та носієм податку. Однак об'єднує ці два поняття те, що реальним платником є громадяни України, які виступають одночасно платником і носієм податків.

Подальшими дослідженнями в порушеній темі може стати аналіз запровадження викладених пропозицій та особливості реалізації теоретичних функцій податків у сучасних умовах господарювання.

Список використаної літератури

1. Черник Д. Налоги Франции // Финансы. – 1994. - №7. – С. 33.
2. Корягін М. В., Гончарук І.В., Гринкевич С.С. Соціально-економічна природа та функції податків // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України: Збірник науково-технічних праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.9. – 320 с.
3. Тургенев Н. И. Опыт теории налогов. – 3-е изд. – М.: Соцэкгиз, 1937. – 176 с.
4. Андрущенко В.Л. Фінансова думка Заходу в ХХ столітті: (Теоретична концептуалізація і наукова проблематика державних фінансів). – Львів: Каменяр, 2000. – 303 с.
5. Андрущенко В.Л., Ляшенко Ю.І. Економічні та позаекономічні аспекти оподаткування // Фінанси України. – 2005. - №1. – С. 36-43.
6. Пепеляев С., Грачева Е., Куфаков Н. Финансовое право России: Учебник.-М.: ТЕИС, 1995.-232с.
7. Соколов А. Теория налогов. - М.: Гос. фин. изд-во НКФ СССР, 1928.- 258с.
8. Федосов В. М., Львовичкін С. В. Проблеми розбудови податкової системи України // Фінанси України. – 1999. - № 6. – с. 40 – 48.
9. Українська радянська енциклопедія: У 12 т. – К.: Гол. ред. УРЕ, 1982.- Т.8.- 527 с.
10. Опарін В.М.Фінанси (загальна теорія): Навч.посібник. - К.: КНЕУ, 1999. - 164 с.
11. Прокопенко Н.С. Податкове регулювання агропромислового виробництва: Монографія. – К.: ННЦ ІАЕ, 2009. – 316 с.
12. Фінанси. Бюджет. Податки: національна та міжнародна термінологія: у 3-х т. / Ін-т світ. екон. і міжнар. відносин НАНУ, ДННУ «Акад. фін. управління» за ред. Т.І. Єфименко. – К., 2010.
13. Синчак В.П. Система оподаткування у сільському господарстві України: теорія, методологія та практика : монографія. – Х.: ХУУП, 2008. – 476 с.
14. Иванов Ю.Б. Податкова система: Підручник / Ю.Б. Иванов, А.І. Крисоватий, О.М. Десятнюк; МОН України. – К.: Атіка, 2006. – 920 с.

Рассмотрена экономическая природа налогов, их отличия от других отчислений, сборов и взносов; истолкован налоги как экономическую категорию через их взаимосвязь с предоставлением общественных благ, предложен новый подход в группировке налогов в зависимости от их названия; выделены функции налогов и проанализированы особенности реализации каждого из них, высказано предложение об их составлении; обоснованно элементы налогообложения и указано на их особенности.

The economic nature of taxes were reviewed, their differences from other charges, fees and assessments; taxes interpreted as an economic category because of their interrelation to the provision of public goods; suggested the new approach to grouping of tax depending on their names; highlighted functions of

taxes and the analyzed the peculiarities of each of them, suggested propositions for their organizing, substantiated items of taxation and specified on their features.

Дата надходження в редакцію: 30.01.2012 р.

Рецензент: д.е.н., професор А.В.Чупіс

СОЦІАЛЬНА ТА ЕКОЛОГІЧНА ЕКОНОМІКА

УДК 331.5

НАПРЯМИ РЕГУЛЮВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РИНКУ ПРАЦІ

Н.І. Строченко, к.е.н. доцент, Сумський національний аграрний університет

У статті проаналізовано стан ринку праці Сумської області протягом 2007-2011 років та визначено основні проблеми, що заважають стабілізації його діяльності. Окреслено ряд заходів направлених на вирішення проблем, що стримують розвиток регіонального ринку праці.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Питання зайнятості та безробіття населення завжди залишаються ключовими в процесі регулювання соціально-трудова відносин. Крім того, в країнах, економіка яких функціонує на ринкових засадах, сам факт безробіття розглядається як природне явище. Загально визначено, що межі природного безробіття при якому держава економіка може "безпечно" функціонувати є на рівні 4-5% [1]. За даними Головного управління статистики в Сумській області у 2011 році рівень безробітного населення (у віці 15 – 70 років), визначеного за методологією Міжнародної організації праці становив 9,1%, що є більшим від загальнодержавного показника – 7,9%[2]. Тому одним з найважливіших напрямків державного регулювання є вивчення стану діяльності ринку праці та відповідне регулювання попиту та пропозиції на ньому.

По своїй суті ринок праці є системою суспільних та економічних відносин між роботодавцями та найманими працівниками з питань працевлаштування, трудової діяльності, узгодження ціни та умов праці, а також є сферою формування попиту та пропозиції на робочу силу.

Регіональний ринок праці трактується як суспільно-економічна система, яка визначена в межах конкретної території і представляє собою сукупність відносин, форм та методів, які пов'язані з трудовою діяльністю людини. Формування та функціонування регіонального ринку праці визначається сформованою системою розселення, характером адміністративно-господарчого устрою, рівнем розміщення та розвитку продуктивних сил тощо.

Перехід країни на ринкові відносини та наслідки світової фінансової кризи загострили проблеми зайнятості населення та призвели до посилення розбалансування попиту та пропозиції праці. На сьогодні регулювання регіонального ринку праці вимагає поетапного та системного підходу, який визначається у першочерговому визначенні стану регіонального ринку праці, проблем, що дестабілізували його діяльність та у визначенні низки заходів, направлених на пожевлення трудових відносин та збалансування його складових.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

З дослідженням суті та з'ясуванням питань функціонування та розвитку, визначенням основних

чинників, що впливають на формування попиту та пропозиції на регіональному ринку праці, його впливу на життєдіяльність інших сфер ринкової економіки можна ознайомитися в наукових працях наступних науковців: : Бандур С., Бараник З., Богиня Д., О.Волова, Дорогунцов С., Долішній М., Заяць Т., Злупко С., Краснов Ю., Лібанова Е., Колешня Л., Колот А., Мікловда В., Оникієнко В., Павловська Н., Пітюлич М., Петрова І., Садова У., Семів Л., Ю.Чернявська, Шевчук Л. та інші.

Формулювання цілей статі. Метою статі є визначення стану діяльності регіонального ринку праці на сучасному етапі та обумовлення заходів, направлених на пожевлення відносин з питань зайнятості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення аналітичного матеріалу щодо функціонування ринку праці Сумщини та виявлення характеру зміни основних показників дало змогу стверджувати, що регіональний ринок праці протягом останніх років зазнав змін. Відбулося зменшення кількості економічно активного населення (на 2,8%), яке складається з населення обох статей віком від 15 до 70 років включно, та забезпечує пропозицію робочої сили на ринку праці. На фоні даного зменшення спостерігається зростання рівня економічної активності населення, яке пояснюється демографічною ситуацією в регіоні (табл.1).

Рівень економічної активності виступає відносним показником щодо питомої ваги робочої сили і визначається як відношення (у відсотках) кількості економічно активного населення віком 15–70 років до всього населення зазначеного віку [3].

Економічно активними вважаються як особи, які зайняті трудовою діяльністю, так громадяни, які активно шукають роботу, тобто безробітні.

Зменшення зайнятості серед населення віком 15 – 40 років спостерігається за всіма віковими групами та найбільше такі тенденції спричинені через уповільнення розвитку як виробничої сфери, так і невиробничої сфери економіки і підтверджується збільшенням рівня безробіття.

Регіональний ринок праці гостро відреагував на динаміку світової фінансової кризи, скороченням кількості вільних робочих місць, що збільшило трудове навантаження більше ніж у двічі.

Хоча у 2011 році спостерігалось певне пожевлення на ринку праці, що проявляється у

скороченні відповідно до попереднього року рівня безробіття та навантаженні на одне вільне робоче місце, збільшення рівня економічної активності

та зайнятості, проте це можна пояснити не покращенням економічної ситуації, а змінами облікової статистики відповідних показників.

Таблиця 1

Основні показники функціонування ринку праці Сумської області

Показники	2007р.	2008р.	2009р.	2010р.	2011р.
Економічно активне населення тис. осіб	587,4	587,4	562,3	556,2	570,9
Рівень економічної активності, %	63,3	64,2	62,5	62,7	65,1
Зайняті, тис. осіб	543,1	543,7	500,1	497,0	518,9
Рівень зайнятості, %	58,5	59,4	55,5	56,0	59,2
Безробітні, тис. осіб	44,3	43,7	62,2	59,2	52,0
Рівень безробіття, %	7,5	7,4	11,1	10,6	9,1
Попит на працю, тис. осіб	2,0	1,3	0,7	0,7	0,7
Навантаження на одне вільне робоче місце	11,0	25,0	28,0	31,0	25,0

* Складено за даними [4]

В результаті економічних трансформацій, демографічної ситуації та наслідків світової кризи сформувалися певні перешкоди, які стримують реальне покращення соціально-трудова процесів на регіональному ринку праці.

Однією з нагальних проблем є катастрофічна нестача попиту на працю не тільки в кількісному вимірі, а й в якісному. Затребуваними професіями на регіональному ринку праці на сьогодні є професії висококваліфікованих працівників (водіїв, кухарів, токарів, слюсарів, електрогазозварювальників та інших робочих професій). При цьому наявний попит і на фахівців високого рівня кваліфікації, таких як: бухгалтери, економісти, лікарі, менеджери, юристи, логісти, маркетологи, спеціалісти з антикризового управління). В умовах сьогодні суттєво зростає потреба роботодавців у фахівцях з ІТ-технологій, оскільки все більше компаній намагаються автоматизувати та систематизувати виробничий процес за допомогою комп'ютерних технологій та техніки та використовувати новітні програмне та технологічне забезпечення. Така ситуація разом з перевищенням пропозиції робочої сили над попитом посилює розбалансованість ринку праці Сумщини.

Для регіонального ринку праці наявна суттєва диференціація у розмірах заробітної плати як за видами економічної діяльності, так і серед окремих районів. Даний фактор загострює соціальну нерівність та становить загрозу стабільності розвитку регіону. Крім того, заробітна плата, як одна з визначальних мотивацій до праці, впливає на суспільну продуктивність праці. В Сумській області у 2011 році середня оплата праці найманих працівників становила 2177 грн. найбільше перевищення середньообласного рівня спостерігалось на підприємствах переробної промисловості (у 1,7 рази). Значно нижчою залишається заробітна плата працівників торгівлі, сільськогосподарства та будівництва. Співвідношення рівня оплати праці в зазначених видах діяльності з середніми по області не перевищило 70,0%.

Молодіжне безробіття є однією з основних перешкод щодо зменшення соціально-трудова

напруги. Кожен другий, хто звертається до державної служби зайнятості молодший 35 років [5]. Крім того, за даними Головного управління статистики, найвищий рівень безробіття спостерігався серед молоді у віці 15–24 роки (23,0%) [6].

Причин такого явища є декілька. По-перше, система освіти не зорієнтована на кадровий попит ринкової економіки і виявилася не адаптованою у період світової кризи. Статистика свідчить, що тільки 22% всіх випускників вузів і спеціалізованих установ освіти йдуть працювати за спеціальністю. А причина в тому, що професія мрії не завжди збігається з запитами в фахівцях на ринку [7]. Іншою стороною даної проблеми є те, що більшість випускників вимагає від майбутнього місця працевлаштування перш за все високого рівня оплати. Робочі місця, що відповідають отриманому рівню професійної підготовки і попиту ринку праці, але не приносять трудового доходу на бажаному рівні, ігноруються.

Крім того, хоча студентам у Вищих навчальних закладах і викладають теоретичний матеріал з певної сфери діяльності, роботодавці вимагають практичного досвіду від молодого фахівця.

На сьогодні, майже в усіх секторах економіки потребуються знання інформаційних технологій і молодь не завжди має необхідні навички. Оскільки молодь особливо вразлива до економічних труднощів, то необхідно зосередити увагу молодого покоління на можливостях, які відкривають їм комп'ютерні технології, та на отриманні знань, які дозволять бути успішним у пошуках праці та на робочому місці.

Дослідження тенденцій зайнятості населення дало змогу виявити проблеми іншого характеру, а саме неповноти інформації про стан регіонального ринку праці, особливо тієї частини населення, яка не захищена від економічних та соціальних потрясінь. В першу чергу це стосується визначення масштабів неформальної зайнятості в регіоні, недобровільної праці на умовах неповного робочого дня та тимчасової праці, рівня заробітної плати, а також з'ясування причин низького

рівня участі окремих категорій працездатного населення за віком і статтю.

Для ринку праці Сумщини характерний нерівномірний розподіл трудових ресурсів в межах області. Найбільш висока концентрація найманої робочої сили в місті Суми (38,9% від загальної кількості). Кожний четвертий (24,0%) працівник області у 2010р. був задіяний на підприємствах міст Конотопу, Шостки, Охтирки та Ромен. Такий територіальний поділ найманої робочої сили зумовлений розташуванням на території названих районів об'єктів промислового комплексу області. Природні, історичні, соціальні особливості північних районів області обумовили їх складний економічний стан. Тому на Ямпільський, Середино-Будський та Буринський райони припадає лише 3,9% від загальної кількості працюючих.

Фактором, що засвідчує погіршення не тільки показників регіонального ринку праці, а й їх соціально-економічної складової є зростання зайнятого населення у неформальному секторі економіки, рівень якого визначається як відношення кількості зайнятих у неформальному секторі економіки віком 15–70 років до всього зайнятого населення зазначеного віку. Так, у 2007 році, за даними Головного управління статистики в Сумській області, рівень участі населення у неформальному секторі економіки становив 18,5%, тоді як у 2010 році – 27,6%.

З одного боку, неформальна зайнятість є явищем, що супроводжує тіньову економіку, тобто фактично не контрольовані суспільством виробництво, розподіл, обмін і споживання товарно-матеріальних цінностей та послуг. А з іншого, неформальна зайнятість є чи не найважливішим засобом економічного виживання для тих, хто опинився у найбільш скрутному становищі, будучи найменш підготовленим при переході до ринкових відносин (пенсіонери, сім'ї з дітьми, молодь, яка вперше виходить на ринок праці, тощо). Одночасно неформальний сектор став важливою формою адаптації до нових відносин для більшості населення. Сама швидкість переходу до ринкових відносин в Україні розширила можливості, які відкрилися у неформальному секторі для нових видів економічної діяльності, які раніше або взагалі не існували, або були монополізовані державою [8].

Окрім зазначеного, регіональному ринку праці на сучасному етапі також властиві низька частка офіційно зареєстрованих безробітних, приховане безробіття, що виражене у переведенні працівників на неповний робочий день або тиждень, низька професійна та територіальна мобільність населення тощо.

Отже, діяльність регіонального ринку праці потребує ґрунтовного дослідження та виважених заходів щодо його функціонування. Політика регулювання регіонального ринку праці має бути спрямована на впровадження активних заходів, а саме:

- збільшення попиту на працю, що посилить забезпечення можливостей працевлаштування незайнятого населення та реалізації трудової активності громадян;

- підвищення конкурентоспроможності економічно активного населення шляхом професійного навчання та перенавчання за допомогою використання сучасних технологій та техніки, переорієнтації професійного характеру відповідно до нагальних потреб роботодавців в робочій силі;

- активне введення в практику поняття "першого робочого місця", що забезпечить випускникові гарантію на матеріальне забезпечення та отримання первинного професійного досвіду;

- створення для малоконкурентних громадян на регіональному ринку праці сприятливого середовища для працевлаштування на умовах гнучкого графіку роботи та можливості працювати вдома;

- перегляд позиції держави та регіональних органів влади щодо розвитку малого бізнесу в контексті розширення зайнятості в приватному секторі економіки та, як наслідок, переходу неформально зайнятого населення у легальну економіку;

- активізація конструктивного діалогу між роботодавцями, профспілками та державою з метою покращення умов та оплати праці, збільшення зайнятості та зменшення навантаження на регіональному ринку праці;

- необхідність розширення інформаційної бази про стан регіонального ринку праці з метою визначення реальної потреби робочих місць та масштабів регіонального безробіття для здійснення результативної політики регулювання регіонального ринку праці тощо.

Таким чином, вивчення нагальних питань ринку праці Сумщини, дає можливість стверджувати, що він функціонує з безліччю проблем, що негативно позначається як на функціонуванні регіональної економіки, так і на соціальній стабільності та підвищенні життєвого рівня населення. Все це свідчить про необхідність на сьогодні регулювання регіонального ринку праці з боку держави та регіональної обласної влади, а також активізації принципів саморегулювання ринкової економіки.

Список використаної літератури

1. Мамалуй О.О. Основи економічної теорії / Мамалуй О.О. - Режим доступу : http://pidruchniki.ws/14350120/politekonomiya/ekonomichna_nestabilnist_bezrobittya
2. <http://www.ukrstat.gov.ua/>

3. Економічна активність населення Сумської області 2010. / Головне управління статистики у Сумській області. – Суми, 2011. – 177с.

4. Інформація з сайту Головного управління статистики в Сумській обл. – Режим доступу : <http://www.sumy.ukrstat.gov.ua/?menu=130&level=3>

5. Інформація з сайту Державної служби зайнятості. – Режим доступу : http://www.dcz.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=237295

6. Інформація з сайту Державної служби зайнятості. – Режим доступу : http://www.dcz.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=237557

7. Інформація з сайту Державної служби зайнятості. – Режим доступу : http://www.dcz.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=237422

8. В.К. Щербіна Неформальна зайнятість як фактор розвитку національного ринку праці / В.К. Щербіна. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/znpkhnpu_eko/2008_8/22.html

В статтє проанализировано состояние рынка труда Сумской области в течение 2007-2011 годов и определены основные проблемы, мешающие стабилизации его деятельности. Определены ряд мер, направленных на решение проблем, сдерживающих развитие регионального рынка труда.

The article analyzes the labor market of Sumy region in 2007-2011 years and the main problems hindering the stabilization of its activity were characterized. Identified a number of measures to address the problems hampering the development of the regional labor market.

Дата надходження в редакцію: 20.02.2012 р.

Рецензент: д.е.н., професор, М.О.Соколов

УДК 330.322.5:332.36:330.131.7

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНА ОПТИМІЗАЦІЯ ЯКОСТІ ІНВЕСТИЦІЙ ЯК ЗАСІБ ОБҐРУНТУВАННЯ СТРАТЕГІЧНИХ ІНВЕСТИЦІЙНИХ РІШЕНЬ У РЕГІОНАЛЬНОМУ АГРОГОСПОДАРЮВАННІ НА СТІЙКИХ ЗАСАДАХ

Н.В. Мішеніна, к.е.н., доцент, Сумський державний університет

І.С. Мареха, аспірант, Сумський державний університет

У статті вводиться поняття ресурсу окупності інвестицій як деякого джерела утворення прибутку в певній еколого-економічній системі. Сформовано методичні підходи до оцінки екологічно обумовленого ризику інвестування агрогосподарської системи. Розроблено еколого-економічні показники оцінки якості інвестицій. Здійснено оцінку впливу екологічного фактора на якість інвестицій та умови сталого розвитку регіону.

Ключові слова: якість інвестицій, інвестиційні стратегії, земельні ресурси, сталий розвиток

Постановка проблеми. Нераціональне використання агроземельних ресурсів у Сумській області обумовлює додаткові ризики для інвестора, що приймає рішення щодо інвестування у портфель сільськогосподарських культур і вимушений надавати оцінку якості інвестицій в умовах екологічної нестабільності сільськогосподарських угідь регіону. Найбільш гострою проблемою використання земель під посіви сільськогосподарських культур є закислення чорноземів [1]. Для інвестора подібна проблема обертається втраченою частиною прибутку внаслідок високої землемісткості рослинницької продукції, що властиво для регіонів України [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам нераціонального використання земельних ресурсів значна увага приділяється у роботі В. Голяна та А. Крисак [3]. Економічна оцінка збитку, що наноситься земельним ресурсам антропогенним і техногенним впливом, була здійснена у роботі [4]. Тими ж вченими було виведено

критерій ефективності інвестицій з урахуванням народногосподарської цінності землі. Певні спроби оцінки та оптимізації якості інвестицій здійснено у роботах [5, 6], а стосовно аграрного сектора економіки – у публікаціях [7, 8]. У той же час зовсім не дослідженими залишаються питання впливу екологічного фактора на формування оцінок якості інвестицій у сільському господарстві. Відтак оцінка та оптимізація якості інвестицій у сільському господарстві у контексті еколого-економічних проблем використання агроземельних ресурсів Сумської області становить актуальне науково-практичне завдання. Прагнення інвесторів мінімізувати ризики у зв'язку з екологічним фактором закономірно піднімає питання про формування оптимальної структури залучення інвестицій у сільське господарство шляхом еколого-економічної диверсифікації їх якості.

Постановка завдання. Метою статті є формування методичних підходів до еколого-економічної оцінки якості інвестицій для забезпе-

чення умов сталого розвитку регіонального агрогосподарювання.

Результати дослідження. Методологія дослідження повинна вибудовуватися на досить чіткому термінологічному визначенні власне категорії «якість інвестицій», під якою у природогосподарюванні нами пропонується розуміти цілісну характеристику функціональної єдності їх ресурсних властивостей, здатних задовольняти інвестиційні потреби природогосподарювання в цілому та інтереси індивідуальних інвесторів зокрема [9]. Оскільки в умовах нераціонального агрогосподарювання має місце обмеження присутності інвестиційного капіталу з огляду на природно-ресурсну залежність галузі і пов'язані з цим екологічні ризики інвестора, остільки правомірним є дослідження впливу екологічного фактора на формування оцінок якості інвестицій, що є важливим елементом обґрунтування стратегії інвестування агрогосподарської системи.

Екологічно обумовлений ризик інвестування агрогосподарської системи – екологічно обумовлені втрати очікуваного доходу інвестора внаслідок понижувальної екодеструктивними факторами відтворювальної дії ресурсу окупності інвестицій. Під ресурсом окупності інвестицій ми пропонуємо розуміти деякі джерела відтворення, або джерела утворення прибутку, яких у сільському господарстві може бути три: урожайність, ціна реалізації та дохід.

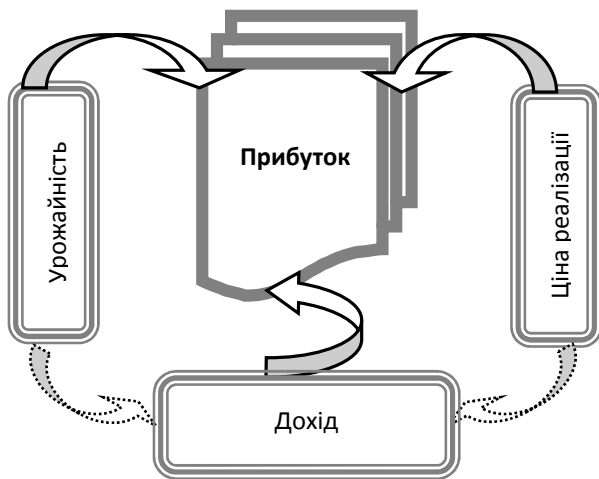

Рис. 1 Джерела утворення прибутку (ресурси окупності інвестицій) в агрогосподарській системі

Ризик інвестування агрогосподарської системи у розрізі окремих культур знаходимо за формулою(1):

$$R(D \exp t_{si}) = D \exp t_{si} * \left(1 - \frac{1}{\left(\frac{EERR_i}{100} + 1 \right)} \right) \quad (1)$$

де $R(D \exp t_{si})$ – екологічно обумовлені втрати очікуваного s -тим інвестором доходу від i -того об'єкта інвестування, грн /га,

$D \exp t_{si}$ – очікуваний s -тим інвестором дохід від i -того об'єкта інвестування, грн /га,

$EERR_i$ – еколого-економічний ризик відтворення i -тої сільськогосподарської культури, культивованої на території певного регіону, %,

s – тип інвестора (держава, банк, власний капітал підприємств, іноземний інвестор),

m – кількість об'єктів інвестування в межах регіональної агрогосподарської системи (портфель сільськогосподарських культур).

Еколого-економічний ризик відтворення агрогосподарської системи – недоотримання прибутку в системі внаслідок порушення природних компонентів агрогосподарського виробництва:

$$EERR_i = \sum_{j=1}^m \Delta r_{ij} * E_j \quad (j = \overline{1, n}), \quad (2)$$

де $EERR_i$ – еколого-економічний ризик відтворення i -тої сільськогосподарської культури, культивованої на території певного регіону, %,

Δr_{ij} – ризикова складова моделі, або екологічно обумовлені втрати урожайності, зниження ціни або зростання виробничих витрат на вирощування i -тої сільськогосподарської культури, культивованої на території певного району, %,

E_j – коефіцієнт еластичності прибутку i -тої сільськогосподарської культури відносно урожайності, ціни реалізації або виробничих витрат,

m – кількість культивованих культур в агрогосподарській системі, що є уразливими до дії екологічного фактора;

n – кількість районів у регіоні.

Оцінимо випадки прояву еколого-економічного збитку для інвестора.

У разі, якщо ресурсом окупності інвестицій є урожайність, то ризикова складова моделі обчислюється за формулою:

$$\Delta r_{ij} = (z_{opt_i} - z_{av_j}) * h_i * 10, \quad (3)$$

де Δr_{ij} – екологічно обумовлені втрати урожайності i -тої сільськогосподарської культури, культивованої на території j -того району, %,

z_{opt_i} – оптимальна кислотність ґрунтового розчину під посіви i -тої сільськогосподарської культури, рН,

z_{av_j} – середньозважена кислотність ґрунту в j -тому районі, рН,

h_i – процент зниження урожайності i -тої сільськогосподарської культури при підвищенні кислотності ґрунту на 0,1 одиниці, %.

У разі, якщо ресурсом окупності інвестицій є ціна реалізації, то ризикова складова моделі обчислюється за формулою:

$$\Delta r_{ij} = \left(\frac{f_i * a_i}{w_i} - 1 \right) * 100 \quad \%, \quad (4)$$

де Δr_{ij} – зниження ціни реалізації i -тої сільськогосподарської культури, культивованої на території j -того району, через погіршення екологічної якості рослин, %,

f_j – вміст солей важких металів у j -тому районі, мг/кг,

a_i – коефіцієнт переходу важких металів із ґрунту в рослини,

w_i – нормальний вміст важких металів у рослинах, мг/кг сухої речовини.

У разі, якщо ресурсом окупності інвестицій є дохід, то ризикова складова моделі обчислюється за формулою:

$$\Delta r_i = \left(\frac{(z_{opt_i} - z_{av_i}) * 10 * t_j * S_{ij} * p_j}{c_i} - 1 \right) * 100\%, \quad (5)$$

де Δr_i – зростання собівартості виробництва i -тої сільськогосподарської культури внаслідок здійснення додаткових витрат на подолання кислотності ґрунту (вапнування), %,

t_j – норматив витрат CaCO_3 (вапна) для зміщення рН різних типів ґрунтів на 0,1, т/га,

S_{ij} – площа під посіви i -тої сільськогосподарської культури, культивованої на території j -того району, тис. га,

p_j – вартість 1 т дефекату (відходів цукрового виробництва) для вапнування ґрунтів, грн./т,

\tilde{n}_i – виробнича собівартість продукції, тис. грн.

Модель пошуку оптимальної структури залучення інвестицій в агрогосподарську систему в

умовах впливу фактора екологічної нестабільності ґрунтів може бути представлена у вигляді системи рівнянь (6):

$$\begin{cases} R(D \exp t_s) = \sum_{A=1}^{M-1} \sum_{B=A+1}^M X_A * v_{AB} * C_s \rightarrow \min \\ \sum_{i=1}^M x_i = 1; \\ x_i \geq 0 \end{cases}, \quad (6)$$

де $R(D \exp t_s)$ – інвестиційний ризик портфеля культур, обумовлений дією екологічного фактора, грн (дол.)/га,

X_A – вектор-рядок значень портфеля s -того інвестора,

v_{AB} – елементи матриці екологічно обумовлених втрат очікуваного s -тим інвестором доходу від порівнюваних інвестиційних альтернатив,

$$v_{AB} = (R(D \exp t)_A - R(D \exp t)_B) * r_{AB}, \quad (7)$$

$R(D \exp t)_A$ – екологічно обумовлені втрати очікуваного s -тим інвестором доходу від першої інвестиційної альтернативи,

$R(D \exp t)_B$ – екологічно обумовлені втрати очікуваного s -тим інвестором доходу від другої інвестиційної альтернативи,

r_{AB} – коефіцієнт кореляції між прибутком від порівнюваних інвестиційних альтернатив,

C_s – вектор коефіцієнтів індивідуальних переваг s -того портфельного інвестора (мотиваційна складова моделі оцінки якості інвестицій).

Задля реалізації механізму відбору об'єктів для інвестування нами пропонується формалізувати мотиваційну складову прийняття альтернативних інвестиційних рішень інвесторами (Таблиця 1), які приймаються ними для забезпечення умов сталого розвитку регіону (Таблиця 2).

Таблиця 1. Формалізація мотиваційної складової моделі оцінки якості інвестицій у сільському господарстві

Критерії відбору сільськогосподарських культур для формування портфеля інвестицій	Формула для обчислення	Пояснення до формули
внесок культури у забезпечення продовольчої безпеки регіону	$m_i = m_{comp} / m_{max}$	m_i – коефіцієнт індивідуальних переваг портфельного інвестора, m_{comp} – значення порівнюваного критерію, m_{min} – мінімальне значення порівнюваного критерію, m_{max} – максимальне значення порівнюваного критерію
рентабельність виробництва культури	$m_i = m_{comp} / m_{max}$	
рівень витратності виробництва культури	$m_i = m_{min} / m_{comp}$	
місце культури у сировинно-продовольчій структурі регіонального експорту	$m_i = m_{comp} / m_{max}$	

Одним із методичних принципів оцінки мотивації інвесторів та обґрунтування ними вибору альтернативних інвестиційних варіантів може стати орієнтація на формування системи коефіцієнтів індивідуальних переваг інвесторів за напрямками інвестування. Так, критеріями відбору сільськогосподарських культур для формування портфеля інвестицій можуть виступати: у рамках

державної стратегії – внесок культури у забезпечення продовольчої безпеки регіону; для банківської стратегії – рентабельність виробництва культури; з погляду стратегії самоінвестування – рівень витратності виробництва культури; з позиції іноземного інвестування – місце культури у сировинно-продовольчій структурі регіонального експорту (Таблиця 2).

Таблиця 2. Виявлення інтересу присутності інвестиційного капіталу у аграрній сфері за показниками сталого розвитку

Коефіцієнти індивідуальних переваг портфельного інвестора за напрямками інвестування в агрогосподарську систему, m_i				Критерії відбору сільськогосподарських культур для формування портфеля інвестицій	Напрямок задоволення критерію	Інвестиційна стратегія
Пшениця	Ячмінь	Кукурудза	Соняшник			
0,11	1,00	0,80	0,34	внесок культури у забезпечення продовольчої безпеки регіону	↑	державна
0,08	0,21	0,39	1,00	рентабельність виробництва культури	↑	банківська
0,84	0,99	1,00	0,54	рівень витратності виробництва культури	↓	самоінвестування
0,71	0,35	1,00	0,11	місце культури у сировинно-продовольчій структурі регіонального експорту	↑	іноземна

Очікувана інвестором дохідність i -того напрямку інвестування розраховується за формулою:

$$D \exp t_{si} = \frac{(Inv_i + K_s) * Sq_{ij}, \%}{Sq_{ij}, za}, \quad (8)$$

де $D \exp t_{si}$ – очікувана s -тим інвестором прибутковість i -того напрямку інвестування, грн/га,

Inv_i – обсяг інвестицій, необхідний для задоволення потреби у насінні для i -того напрямку інвестування, грн,

K_s – ціна інвестиційного капіталу, залучуваного s -тим інвестором в агрогосподарську систему, грн:

$$K_s = \left\{ \begin{array}{l} \% G, \forall K \in S_1 \\ \% B, \forall K \in S_2 \\ \% T, \forall K \in S_3 \\ \% F, \forall K \in S_4 \end{array} \right\}, \quad (9)$$

де $\% G$, $\% B$, $\% T$, $\% F$ – ціна державного, банківського, власного та іноземного інвестиційного капіталу відповідно,

S_1, S_2, S_3, S_4 – державна інвестиційна стратегія, банківська стратегія, стратегія самоінвестування та іноземного інвестування відповідно,

$Sq_{ij}, \%$ – питома вага площі земельної ділянки, залученої під культивування i -тої культури в j -тому районі, %,

Sq_{ij}, za – площа земельної ділянки, залученої під культивування i -тої культури в j -тому районі, га.

Середньозважена дохідність інвестиційного портфеля (D) визначається шляхом множення питомих ваг i -того об'єкта інвестування (x_i) на очікуваний s -тим інвестором дохід від i -того об'єкта інвестування:

$$\left\{ \begin{array}{l} D = \sum_{i=1}^m x_i * D \exp t_{si} \\ \sum_{i=1}^m x_i = 1 \\ x_i \geq 0 \end{array} \right. \quad (10)$$

Дохідність портфеля інвестицій, відкориговану на рівень екологічного ризику інвестора, визначаємо за наступною формулою (11):

$$D^{ecol} = D - R(D \exp t_s) \quad (11)$$

За результатами еколого-економічного моделювання вибору альтернативних інвестиційних рішень інвесторами в умовах екологічних проблем раціонального використання ґрунтово-земельних ресурсів у сільському господарстві нами були отримані наступні оцінки якості інвестицій за показниками структури, дохідності та ризику для кожної обраної стратегії інвестування (Таблиця 3-5).

Таблиця 3. Результати прогнозного моделювання якості інвестицій для сільського господарства Сумщини на 2012 р., отримані за умови, що ресурсом окупності інвестицій є урожайність, а ризиковою складовою моделі – підвищена кислотна реакція ґрунтового середовища

Еколого-економічні показники оцінки якості інвестицій	Об'єкти вкладення інвестицій				Об'єкти вкладення інвестицій				Об'єкти вкладення інвестицій				Об'єкти вкладення інвестицій			
	елітне насіння пшениці	елітне насіння ячменю	елітне насіння кукурудзи	елітне насіння соняшника	елітне насіння пшениці	елітне насіння ячменю	елітне насіння кукурудзи	елітне насіння соняшника	елітне насіння пшениці	елітне насіння ячменю	елітне насіння кукурудзи	елітне насіння соняшника	елітне насіння пшениці	елітне насіння ячменю	елітне насіння кукурудзи	елітне насіння соняшника
Оптимальна структура залучуваних інвестицій, сформована з урахуванням впливу екологічного фактора	0,19	0,28	0,39	0,14	0,22	0,20	0,17	0,41	0,28	0,24	0,46	0,02	0,21	0,33	0,38	0,08
Інвестиційний ризик портфеля культур, обумовлений дією екологічного фактора, грн.(дол.)/га	26,81				58,62				3,08				0,14			
Дохідність портфеля інвестицій, відкоригована на рівень екологічного ризику, грн.(дол.)/га	343,36				474,58				442,01				6,19			
Стратегія інвестування	державна				банківська				самоінвестування				іноземного інвестування			

Таблиця 4. Результати прогнозного моделювання якості інвестицій для сільського господарства Сумщини на 2012 р., отримані за умови, що ресурсом окупності інвестицій є ціна, а ризиковою складовою моделі – занижена ціна реалізації продукції через погіршення екологічної якості рослин

Еколого-економічні показники оцінки якості інвестицій	Об'єкти вкладення інвестицій				Об'єкти вкладення інвестицій				Об'єкти вкладення інвестицій				Об'єкти вкладення інвестицій			
	елітне насіння пшениці	елітне насіння ячменю	елітне насіння кукурудзи	елітне насіння соняшника	елітне насіння пшениці	елітне насіння ячменю	елітне насіння кукурудзи	елітне насіння соняшника	елітне насіння пшениці	елітне насіння ячменю	елітне насіння кукурудзи	елітне насіння соняшника	елітне насіння пшениці	елітне насіння ячменю	елітне насіння кукурудзи	елітне насіння соняшника
Оптимальна структура залучуваних інвестицій, сформована з урахуванням впливу екологічного фактора	0,18	0,24	0,45	0,13	0,23	0,22	0,18	0,37	0,25	0,16	0,56	0,03	0,15	0,23	0,43	0,19
Інвестиційний ризик портфеля культур, обумовлений дією екологічного фактора, грн. (дол.)/га	28,64				76,01				3,16				0,625			
Дохідність портфеля інвестицій, відкоригована на рівень екологічного ризику, грн. (дол.)/га	328,8				451,77				416,52				5,58			
Стратегія інвестування	державна				банківська				самоінвестування				Іноземного інвестування			

Таблиця 5. Результати прогнозного моделювання якості інвестицій для сільського господарства Сумщини на 2012 р., отримані за умови, що ресурсом окупності інвестицій є дохід, а ризиковою складовою моделі – додаткові витрати на екологізацію земель (вапнування)

Еколого-економічні показники оцінки якості інвестицій	Об'єкти вкладення інвестицій				Об'єкти вкладення інвестицій				Об'єкти вкладення інвестицій				Об'єкти вкладення інвестицій			
	елітне насіння пшениці	елітне насіння ячменю	елітне насіння кукурудзи	елітне насіння соняшника	елітне насіння пшениці	елітне насіння ячменю	елітне насіння кукурудзи	елітне насіння соняшника	елітне насіння пшениці	елітне насіння ячменю	елітне насіння кукурудзи	елітне насіння соняшника	елітне насіння пшениці	елітне насіння ячменю	елітне насіння кукурудзи	елітне насіння соняшника
Оптимальна структура залучуваних інвестицій, сформована з урахуванням впливу екологічного фактора	0,22	0,31	0,32	0,15	0,21	0,18	0,16	0,45	0,42	0,28	0,3	0,00	0,36	0,4	0,24	0,00
Інвестиційний ризик портфеля культур, обумовлений дією екологічного фактора, грн.(дол.)/га	18,23				27,37				2,99				0,014			
Дохідність портфеля інвестицій, відкоригована на рівень екологічного ризику, грн.(дол.)/га	371,73				511,26				513,51				7,18			
Стратегія інвестування	державна				банківська				самоінвестування				іноземного інвестування			

Еколого-економічні показники оцінки якості інвестицій у сільському господарстві – це методологічний орієнтир для інвестора, який приймає рішення в умовах нераціонального використання агроземельних ресурсів і прагне оптимізувати інвестиційну привабливість об'єкта.

Пропонуємо здійснити оцінку вибору найбільш прийнятної стратегії інвестування аграрного сектору економіки для забезпечення сталого

соціально-економічного розвитку регіону. Для реалізації поставленого завдання необхідно оцінити чутливість кожної із стратегій до еколого-економічних ризиків відтворення агрогосподарської системи за показником еластичності доходу інвестора відносно екологічних ризиків інвестування системи ($V, \%$). Результати дослідження зображено на рис. 2-5.

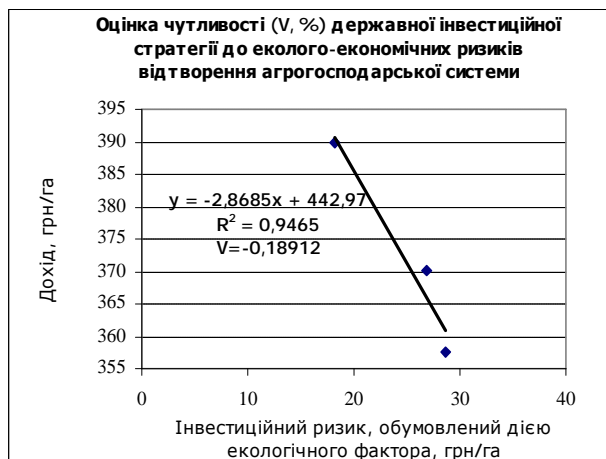

Рис. 2. Вплив державної інвестиційної стратегії на умови сталого розвитку регіону

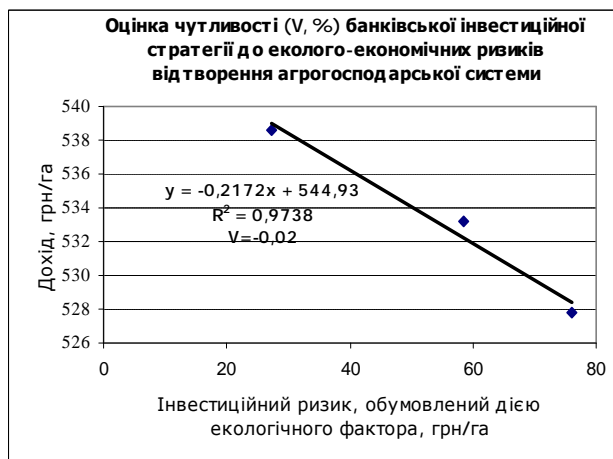

Рис. 3. Вплив банківської інвестиційної стратегії на умови сталого розвитку регіону

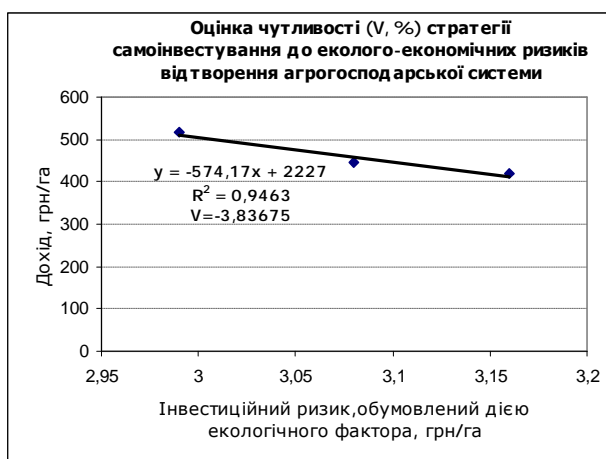

Рис. 4. Вплив стратегії самоінвестування на умови сталого розвитку регіону

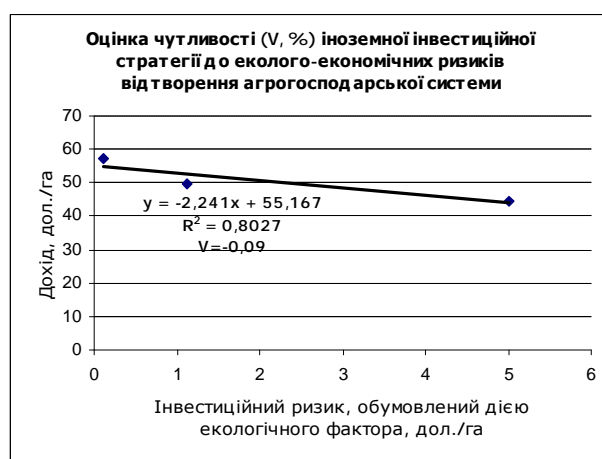

Рис. 5. Вплив іноземної інвестиційної стратегії на умови сталого розвитку регіону

Коефіцієнт чутливості доходу інвестора (V) до зміни прибутку, обумовленої дією екологічного фактора показує, як змінюється дохід інвестора при зменшенні прибутку в агрогосподарській системі на 1 % та визначає бажаність присутності інвестиційного капіталу в умовах нераціонального використання агроземельних ресурсів у регіоні, причому якщо $|V| < 1$, то дохід інвестора не-

еластичний за екологічними ризиками і присутність інвестиційного капіталу є бажаною, а якщо $|V| \geq 1$, то дохід інвестора є еластичним за екологічними ризиками і присутність інвестиційного капіталу не є бажаною.

Систематизуємо отримані результати та розкриємо їх еколого-економічний зміст (Таблиця 6).

Таблиця 6. Оцінка впливу екологічного фактора на якість інвестицій та умови сталого розвитку регіону

Інвестиційна стратегія	Нормативне значення коефіцієнта чутливості до екологічних ризиків (E, %)	Розрахункове значення коефіцієнта чутливості	Оцінка чутливості стратегії до екологічних ризиків	Якість інвестицій	Вплив екологічного фактора на умови сталого розвитку
Державна	$ A < 1$	-0,189	не чутлива	висока	позитивний
Банківська	$ A < 1$	-0,02	не чутлива	висока	позитивний
Самоінвестування	$ A < 1$	-3,836	чутлива	низька	негативний
Іноземного інвестування	$ A < 1$	-0,09	не чутлива	висока	позитивний

Висновки. Сутнісно-змістова основа якості інвестицій конкретизується по відношенню до природогосподарювання і розуміється нами як цілісна характеристика функціональної єдності ресурсних властивостей, здатних задовольняти інвестиційні потреби природогосподарювання в цілому та інтереси окремих інвесторів зокрема. Застосування категорії якості інвестицій дозволяє оптимізувати оцінки інвестиційної привабливості

природогосподарювання на більш упорядкованій та досконалішій основі, що найбільш адекватно відповідає вимогам сталого розвитку в умовах екологічних проблем використання агроземельних ресурсів. Перспективою подальших досліджень має стати формування комплексної еколого-економічної стратегії інвестування аграрного сектору для Сумського регіону.

Список використаної літератури

1. Голоха В. Моніторинг ґрунтів із кислотою реакцією та заходи їх поліпшення з використанням дефекату / В. Голоха, О. Пономаренко, О. Кохан // Наукові праці. – Том 82. – Випуск 68. – с. 104–108.
2. Тарасова В. Міжгалузєва диференціація рівнів землемісткості сільськогосподарської продукції / В. Тарасова // Ефективна економіка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.economy.nauka.com.ua/index.php?operation=1&d=372.
3. Голян В. Еколого-економічні проблеми землекористування в Україні / В. Голян, А. Крисак // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 1. – с. 117-123.
4. Рабинович Б. Экономическая оценка земельных ресурсов и эффективности инвестиций: [Книга] / Б. Рабинович. – М. : Информационно-издательский дом «Филинь», 1997. – 224 с.
5. Пономарьов О.В. Оцінка якості інвестиційної діяльності авіатранспортних підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (економіка авіаційного транспорту)» / О.В. Пономарьов. – Київ, 2007. – 22 с.
6. Севастьянов П.В. Сравнительная оценка качества инвестиционных проектов [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://sedok.narod.ru/s_files/poland/OcProject1.doc.
7. Trinidad Segovia J.E. A Model for Determining Efficient Portfolio Cropping Plans in Organic Farming / J.E. Trinidad, S. Cruz Rambaud, C.B. Garcia Garcia // Spanish Journal of Agricultural Research. – 2005. – Vol. 3 (2). – PP. 159–167
8. Collins Robert A. The Robustness of Single Index Models in Crop Markets: A Multiple Index Model Test: Comment / Robert A. Collins // Journal of Agricultural and Resource Economics. – 1993. – Vol. 18 (1). – PP. 131–134.
9. Мареха І. Якість інвестицій як фінансово-економічна категорія сталого природогосподарювання / І. Мареха // Всеукраїнський науково-виробничий журнал «Інноваційна економіка». – 2011. – № 5. – с. 246-251.

В статтє введено поняттє ресурса окупаємості інвестицій як некоторого источника образования прибыли в определенной эколого-экономической системе. Сформированы методические подходы к оценке экологически обусловленного риска инвестирования агрохозяйственной системы. Разработаны эколого-экономические показатели оценки качества инвестиций. Оценено влияние экологического фактора на качество инвестиций и условия устойчивого развития региона.

Ключевые слова: качество инвестиций, инвестиционные стратегии, земельные ресурсы, устойчивое развитие

The new term as payback investment resource is elaborated in the article. The methodological approaches for estimation ecologically caused investment risk in agriculture are formed. Ecological and eco-

conomic indicators for assessment investment quality are developed. The impact of ecological factor on investment quality and sustainable development conditions are assessed for Sumy region.

Key words: investment quality, investment strategies, land resources, sustainable development

Дата надходження в редакцію: 1.02.2012 р.

Рецензент: д.е.н., професор Є.В.Мішенін

УДК 001.8:330.133:504

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИХ ЗАСАД ЕКОНОМІЧНОЇ ОЦІНКИ БІОРІЗНОМАНІТТЯ

П.В. Кравець, к.с.г.н., доцент, Національний університет біоресурсів і природокористування України
Ю.Ю. Несторяк, асистент, Національний університет біоресурсів і природокористування України

Розглянуто особливості біорізноманіття як економічної категорії. Удосконалено методологічний інструментарій економічного оцінювання біорізноманіття. Запропоновано алгоритм проведення економічної оцінки біорізноманіття.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Серед глобальних екологічних проблем сьогодення особливе місце належить скороченню біорізноманіттю. За останні декілька століть темпи зникнення видів у результаті діяльності людини збільшилися майже в 1000 разів у порівнянні з звичайним темпом, характерним для різних етапів історії Землі [1]. Трансформація середовища існування видів через зміни в структурі землекористування, в тому числі внаслідок чистого скорочення площі лісів на планеті (неконтрольовані вирубки і переведення у сільськогосподарські землі), яка оцінюється в 5,2 млн га в рік [14], до 2050 року може призвести до зникнення від 10 до 15% усіх видів рослин [9]. Розуміння, що збереження біорізноманіття є необхідною умовою виживання людини і передумовою сталого розвитку цивілізації зумовило необхідність перегляду основоположних засад екологічної політики держав світу. Однак, незважаючи на значні зусилля та досягнуті результати, так в Україні прийнято і реалізуються більше 20-ти міжнародних конвенцій, законів, концепцій і програм спрямованих на збереження і раціональне використання біорізноманіття, питання формування відповідного фінансово-економічного механізму, і зокрема економічної оцінки як його ключового елемента, усе ще залишається актуальним завданням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика економіки біорізноманіття знаходиться в площині теоретико-методологічних засад економічної оцінки природних ресурсів – наріжного каменя вирішення наукових проблем економіки природокористування. Фундаментальні дослідження вітчизняних науковців, зокрема: І.Я.Антоненко, І.К.Бистрякова, Б.В.Букринського, Б.М.Данилишина, С.І.Дорогунцова, Я.В.Ковалю, Л.Г.Мельника, Є.В.Мішеніна, І.М.Синякевича, Ю.Ю. Туниці, М.А.Хвеска та інших, повною мірою розкривають сутнісний зміст, понятійний апарат і методичний інструментарій економічної оцінки в рамках існуючої парадигми суспільно-

економічного розвитку.

Аналіз публікацій засвідчує, що базові принципи економічної оцінки як природних ресурсів, так і біорізноманіття знаходяться в одній площині теоретичного фундаменту формування категорій цінності, теорій походження вартості, концепцій та підходів оцінювання.

Наукові засади економіки біорізноманіття опрацьовувалися в роботах західних вчених як Д. Дасгупти, Г. Дейлі, Р. Костанзи, Д. Морана, Д. Пірса та багатьох інших, та отримали свій подальший розвиток на пострадянському просторі у роботах С.Н. Бобильова, О.О. Медведєвої, Л.Г. Мельника, А.В. Неверова, Р.А. Перелета, О.В. Рюміної [8, 1, 2, 3, 7, 6]. Звертає на себе увагу відсутність єдиного методологічного базису економічної оцінки, що зумовлено розмаїттям наукових підходів до визначення економічної сутності біорізноманіття, об'єкту і предмету його оцінки.

Формулювання цілей статті. Робота присвячена формуванню методологічного інструментарію економічної оцінки біорізноманіття з урахуванням його особливостей як об'єкту і предмету оцінки, вибору моделей оцінювання та розробці алгоритму проведення економічної оцінки біорізноманіття.

Виклад основного матеріалу. Біорізноманіття залишається складним і неоднозначним поняттям у контексті оцінки і виміру його вартісних характеристик. Його пропонують розглядати більше як наукову категорію, отже і спроба оцінки цей складний природний феномен з усіма притаманними йому функціями виключно економічними вимірниками вважається неправомірною [16].

Слід вказати на такі аспекти, що мають враховуватися при формуванні методологічного інструментарію оцінювання: триєдиний вимір об'єкту (біорізноманіття - біологічні ресурси - екосистема); виділення кількох організаційних рівнів біорізноманіття; наявність широкого спектру оцінок (економічні, еколого-економічні, біологічні);

вибір на користь оцінки “всього” біорізноманіття чи лише його окремих змін; застосування холистичної чи редуціоналістичної теорії оцінки та деякі інші. Більш детально зупинимося на них.

Перше, ґносеологічний зміст поняття “біорізноманіття” є складним і неоднозначним. Адже різноманіття живих організмів виступає не стільки фізичним об’єктом природи, скільки характеристикою їхньої стійкості, стабільності, гнучкості, резистентності, поліморфізму тощо. У той же час, живі організми або їхні компоненти в контексті фактичного або ж потенційного використання маючи матеріально-речову форму набувають цілком конкретного поняття – біологічних ресурсів. У разі врахування системи зв’язків і взаємодії між організмами і абіотичними чинниками слід оперувати вже поняттям екосистеми. Таким чином при здійсненні оцінювання функцій природи, екосистеми можуть одночасно розглядатися як одним із організаційних рівнів біорізноманіття, так і самодостатнім й відокремленим об’єктом оцінки. Неоднозначність сутнісного змісту основних понять призводить до протилежних трактувань, коли біорізноманіття розглядається однією з функцій екосистем [16]. Сучасний контекст поняття, залежно від орієнтації у площині економічних, екологічних і соціальних відносин, екологічної безпеки і світоглядних установок, набуває триєдиного виміру: біологічні ресурси; екосистеми і власне біорізноманіття.

Друге, необхідно вказати на наявність кількох організаційних рівнів біорізноманіття. Незважаючи на те, що панівною є класифікація поділу на генетичне, видове та екосистемне різноманіття, більш доречним вважаємо біосозологічні принципи поділу на: видовий (охоплює генетичне і видове різноманіття), біоценотичний та екосистемний рівні [5]. Виокремлюють також функціональне різноманіття, розуміючи при цьому низку функцій спричинених екосистемами включаючи середовище формуючі [17, 18]. Виділення додаткового четвертого рівня є дискусійним і неоднозначним, адже оцінювання екосистем здійснюється за властивостями, які проявляються в процесі їхнього функціонування. Немає необхідності розрізняти два рівні організації біорізноманіття, у першому випадку за сукупністю живих організмів разом з умовами їх існування, а в другому за функціями, які спричиняють живі організми (екосистеми) в процесі своєї життєдіяльності. Адже перші, так чи інакше оцінюються на підставі їхніх функцій. В цьому контексті більш вдалою є пропозиція відповідно до якої функціональне різноманіття є підпорядкованим елементом екосистемного різноманіття [4].

Третє, оцінка біорізноманіття може здійснюється на основі економічних, еколого-економічних і біологічних оцінок. Перші представляють собою систему вартісних показників, які характеризують економічні результати зумовлені використанням

біотичних ресурсів або ж виникненням деструктивних змін у біорізноманітті за наслідками такого використання. Еколого-економічні оцінки являють собою систему вартісних показників, які найбільш повно характеризують різноманітні функції біорізноманіття (фізіологічних, соціальних, економічних, екологічних). Третя група оцінок – біологічна, є специфічною і притаманною саме для біорізноманіття, як сукупності живих організмів. Вона полягає у формуванні системи показників, які дозволяють характеризувати динаміку чисельності, відносно багатство видів, стійкість і здоров’я живих організмів на різних організаційних рівнях тощо. Неважко помітити, що зазначені групи оцінок до певної міри узгоджуються з вимірами біорізноманіття: біотичні ресурси – економічні оцінки; екосистеми – еколого-економічні оцінки; біорізноманіття – біологічні оцінки. Враховуючи зазначену вище особливість групи оцінок не можуть протиставлятися одна одній. Навпаки, економічні та еколого-економічні показники мають прямо або опосередковано ґрунтуватися на біологічних [10]. В інших випадках біологічні показники мають доповнювати економічні в системі підготовки управлінських рішень.

Четверте, дискусійним залишається питання щодо доцільності оцінювання “всього” біорізноманіття разом, як це реалізовано в роботах Р.Костанзи [11], або здійснювати оцінку відносно невеликих змін у біорізноманітті, порівнюваних із величиною доходів споживачів. Останній підхід є фундаментом неокласичної економіки, відповідно до якої споживачі здатні оцінювати якісні і кількісні зміни навколишнього середовища через «готовність платити» або ж «прийняти компенсацію». При цьому величина цих змін, наприклад втрат, відбувається в розумних межах, так як у іншому випадку оцінювання біосфери за умови її гіпотетичної втрати втрачає усілякий сенс [12].

П’яте, теорія холізму вказує на абстрактну природу біорізноманіття, що пов’язана з цілісністю, стабільністю, пружністю і комплексністю екосистем. Проведення економічної оцінки значно ускладнюється або ж загалом уявляється недоцільною через неможливість охоплення усієї сукупності взаємопов’язаних живих організмів на планеті [13]. Напрочуд, редуціоналізм передбачає можливість розподілу оцінки біорізноманіття на окремі складові як за рівнями, так і категоріями вартості [15]. Не дивлячись на те, що зазначений підхід є панівним у методиці економічної оцінки, його необхідно модифікувати з урахуванням наявності зв’язків між окремими елементами природних систем.

Шосте, перелік категорій вартостей загальної економічної вартості не є вичерпною. Пропонується низка інших категорій серед яких слід виділили інформаційну та страхову вартість [16]. Інформаційна вартість біорізноманіття зумовлена накопиченням і зберіганням величезного масиву

генетичного матеріалу, сховища знань, яке може використовуватися у фармацевтичній галузі для виготовлення нових лікарських засобів, біотехнологічних дослідженнях тощо. Страхова вартість пов'язана з усвідомленням скорочення потоку товарів і послуг внаслідок втрати біорізноманіття, а бажання людей попередити втрати позначатиметься на готовності платити. Власне усі специфічні категорії вартості полягають у визнанні біорізноманіття сукупністю взаємопов'язаних живих організмів, котрі в процесі взаємодії створюють більшу вартість, а ніж а ніж їхня сума поодиноці.

Таким чином відкритим залишається питання щодо оцінки біорізноманіття, або лише за специфічними категоріями вартості, як однієї з функцій екосистем, чи за категоріями загальної економічної вартості з урахування специфічних категорій.

Зазначені особливості, які пов'язані з понятійним апаратом і сутністю біорізноманіття як економічної категорії зумовлюють формування широкого спектру методологічного інструментарію економічної оцінки.

Зв'язок між окремими організаційними рівнями, вимірами біорізноманіття, а також його функціями зображено на рис. При цьому особливістю організації такої структури є наявність системних зв'язків між живими організмами, усвідомлення і врахування взаємодії між якими та навколишнім середовищем зумовлює формування синергетичного ефекту як в економічній, так і неекономічній сфері людської діяльності. Таким чином, якщо такі властивості як стійкість, стабільність, гнучкість, здоров'я, здатність до розвитку та інші раніше розглядалися природньою характеристикою живих організмів, то в умовах скорочення біорізноманіття вони стають лімітуючими чинниками функціонування біологічних об'єктів.

Методологічний інструментарій економічної оцінки пропонується будувати на основі розуміння того, що біорізноманіття одночасно виступає: виробничим чинником економічної системи; засобом захисту біопродуктивних чинників економічних систем; засобом підтримки і стабілізації біосферних функцій на різних організаційних рівнях; джерелом засобів захисту здоров'я людини; та джерелом інформації.

В контексті економічної оцінки біорізноманіття представляє собою властивість взаємопов'язаної сукупності живих організмів забезпечувати утворення стійкого і тривалого потоку ресурсних, середовищевірних і екологічних ефектів природних комплексів, підтримуючи при цьому варіативність на усіх рівнях біологічної організації.

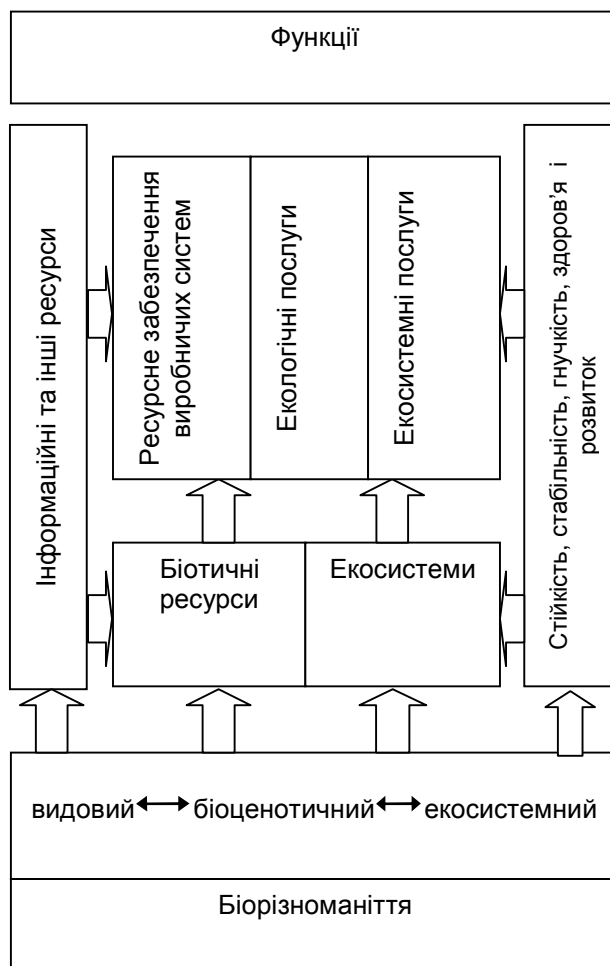

Рис. Структура зв'язків між окремими організаційними рівнями, вимірами біорізноманіття, а також його функціями.

Об'єктом оцінки біорізноманіття пропонується розуміти системні та функціональні властивості живих організмів, які взаємопов'язані між собою і впливають один на одного. Поділ на системні та функціональні властивості до певної міри є умовним, адже в процесі взаємодії людини і живої природи проявляються функціональні властивості, а системні залишаються прихованими для їх оцінювання. В процесі вивчення і пізнання зв'язків між живими організмами та умовами їх існування, які формують природну систему на певному рівні організації, стає можливість оцінити внесок окремих системних властивостей (на превеликий жаль часто після того як зв'язки були зруйновані) у забезпечення її стійкості, стабільності та життєздатності, а отже й подальшої ідентифікації як функціональних.

Таким чином функціональними є ті властивості, які пов'язані з економічним і неекономічними вимірами взаємодії між людиною і об'єктами живої природи чи її окремими компонентами в процесі природокористування, що є більше притаманним для біологічних ресурсів. У той час як системні властивості виникають у разі врахування взаємодії і взаємозв'язків між живими організ-

мами і умовами їх існування. Власне системними є ті властивості, які формують фундамент цінності біорізноманіття набуваючи понять стійкості, здоров'я, резистентності, варіативності, здатності до розвитку тощо.

Предметом оцінки біорізноманіття виступає грошовий вираз цінності виконуваних функцій із забезпечення суспільства природними благами та навколишнього природного середовища екосистемними послугами. При цьому остання передбачає включення до себе еколого-економічні і біологічні оцінки задля врахування відображення низки не економічних функцій.

Сутнісний зміст предмету економічної оцінки пов'язаний з усвідомленням зв'язку між порушенням біорізноманіття та втратою потенціалу підтримання життя на планеті. Таким чином величина змін у системі організації живих організмів виступає функцією приросту (позитивного або негативного) суспільного добробуту. Це дозволяє оцінювати біорізноманіття за величиною втрат пов'язаних із погіршенням якості або ж зменшенням його кількісних параметрів, і отже скороченням продукування споживчих і неспоживчих функцій. В цьому контексті передумовою економічної оцінки є розкриття сутнісного змісту цінностей залежно від усвідомлення корисностей, які надходять від біорізноманіття та здатності індивідуумів виміряти власні уподобання щодо кількості і якості природних благ. Іншими словами має бути сформована система послідовного переходу від визначеної категорії вартості об'єкту оцінювання до функції, яка пов'язана з нею, а далі визначення тих властивостей, які власне і підлягатимуть оцінюванню в процесі взаємодії об'єкта і суб'єкта оцінювання – функціональні, та у разі взаємодії об'єктів одне з одним – системні. Часто втрата логічного зв'язку у побудові методологічної конструкції оцінювання, призводить до висвітлення лише окремих аспектів економічної оцінки та сутнісного змісту цінності біорізноманіття, як наприклад: “загальної економічної вартості”, “екосистемних функцій”, “заповідання” тощо.

Незважаючи на об'єктивні чинники розмаїття методичних підходів до оцінювання, існує нагальна необхідність їхнього узагальнення у вигляді алгоритму проведення економічної оцінки, який враховує особливості біорізноманіття і передбачає проходження низки послідовних етапів: мета – масштаб – організаційний рівень – об'єктний рівень оцінювання – категорія цінності – підхід – модель оцінювання – методи оцінки – інформаційне забезпечення – аналіз і інтерпретація.

Основною метою економічної оцінки біорізноманіття є визначення величини суспільних втрат внаслідок збіднення біорізноманіття. При цьому контекст завдань оцінювання тісно пов'язаний з типами вартостей і функціями, а також їхньою комбінацією. Так, задля формування екологічної політики та здійснення стратегічної

оцінки соціально-економічного розвитку мають враховуватися усі можливі цінності і функції (економічні, екологічні, моральні, духовні, культурні, естетичні, інформаційні, страхові). Вирішенню може підлягати ціла низка інших завдань як: встановлення компенсаційних платежів, визначення ефективності інвестицій у збереження біорізноманіття, виконання економічної частини оцінки впливу на навколишнє природне середовище тощо. Такі традиційні завдання здійснення економічної оцінки як оподаткування суб'єктів господарювання, визначення економічної ефективності господарських заходів мають реалізовуватися в рамках системи оцінки біологічних ресурсів.

Масштаб, організаційний рівень і об'єктний рівень оцінки тісно пов'язані між собою елементи, які суттєво впливають на зміст економічної оцінки біорізноманіття. Доцільним є виділення глобального, регіонального і локального масштабу оцінки, тоді як організаційний рівень передбачає поділ біорізноманіття на видове, біоценотичне і екосистемне. Глобальний масштаб не означає здійснення оцінки усього живого на планеті. Така оцінка має вибудовуватися на агрегуванні локальних оцінок за результатами фактичних або гіпотетичних змін, які є адекватними для сприйняття індивідуумів. При цьому оцінці може підлягати біорізноманіття на одному з організаційних рівнів, наприклад здійснення глобальної оцінки одного або декількох видів. Комбінування масштабу і організаційного рівня хоча й спрямоване на деталізацію проведення оцінки, ускладнюватиме інтерпретацію отриманих результатів. Об'єктний рівень оцінювання є одним із найбільш складним для обґрунтування елементом оцінювання. З однієї сторони він має визначатися виходячи з існуючої системи господарсько-адміністративного поділу, а з іншої мінімально достатнім для оцінки біорізноманіття як сукупності живих організмів приурочених до абіотичних чинників їх існування. Таким елементарним об'єктом рівнем оцінювання може бути, наприклад, великий суцільний масив лісу, який об'єднаний єдиною системою управління (заповідник; національний природний парк; лісове господарство).

Ідентифікація категорії цінності не є обов'язковим елементом загальної схеми оцінювання, однак вона забезпечує упорядкування методичного інструментарію та перешкоджає дублюванню оцінок.

Вибір моделей оцінювання лежить у площині редуціоналістичної та холістичної природи біорізноманіття. Вибір першої – елементної передбачає можливість здійснення окремих елементарних оцінок на різних організаційних рівнях з подальшим їх агрегуванням. Друга – системна, на додачу до першої має враховувати зміни у біорізноманітті, яке безпосередньо не виступало об'єктом оцінювання, але пов'язано з ним низкою функціональних і системних зв'язків. При чому величина

таких змін має бути помітною задля виокремлення її у інформаційному потоці системи екологічного моніторингу та вагомою для застосування економічного інструментарію оцінювання. Наприклад економічна оцінка біорізноманіття, що пов'язана з фактичною або ж гіпотетичною втра-тою продукційних здатностей лісового масиву, в рамках елементної моделі включатиме оцінку однієї чи кількох функцій саме для цього об'єкту. У той час як системна передбачатиме оцінку втрат або погіршення функціонування біорізноманіття, яке пов'язано з продукуючими функціями лісового масиву: звуження ареалу популяцій, втрата рідкісних і зникаючих видів тощо.

Методи оцінки разом із системою інформаційного забезпечення деталізують попередні елементи алгоритму економічної оцінки як мета, категорії цінності тощо, і є логічним завершенням формування методичного інструментарію. Науковцями пропонується значна кількість методів оцінки, які приурочені до певних категорій цінності і організаційних рівнів біорізноманіття.

Аналіз і інтерпретація отриманих результатів стає невід'ємною складовою алгоритму економічної оцінки задля забезпечення суб'єктів формування політики достовірною і актуальною інформацією на основі методології управлінських рішень на основі циклу „плануй – виконуй – контролюй – коригуй”.

Висновки. Концепція біорізноманіття, незважаючи на виконання значної кількості досліджень в останні десятиліття, залишається однією з найскладніших наукових проблем сучасності.

Багатовимірність об'єкту, що охоплює різноманітні аспекти функціонування живих організмів та притаманні йому особливості, зумовлює виникнення множинності економічного інструментарію оцінювання.

Економічна оцінка біорізноманіття є унікальним засобом ідентифікації різноманітних цінностей та приведення їх до єдиного знаменника при формуванні екологічної політики та прийнятті управлінських рішень у природокористуванні. Основним її призначенням має стати надання інформації щодо оцінки втрат біорізноманіття для застосування в процесі аналізу альтернатив використання природних ресурсів і формування пріоритетів соціально-економічного розвитку.

Особливість теоретико-методологічних основ економічної оцінки біорізноманіття полягає у необхідності врахування зв'язків і залежностей, які існують між живими організмами на різних організаційних рівнях. Таким чином об'єктом оцінки біорізноманіття є системні та функціональні властивості живих організмів, а предметом – грошовий вираз цінності виконуваних функцій із забезпечення суспільства природними благами та навколишнього середовища екосистемними послугами.

Наявність широкого спектру економічного інструментарію оцінювання зумовлює необхідність формування рамкового алгоритму економічної оцінки біорізноманіття на основі мети, елементної та системної моделей оцінювання та інших складових.

Список використаної літератури

1. Медведева О.Е. Методы экономической оценки биоразнообразия. Теория и практика оценочных работ / О.Е. Медведева. – М. : Диалог-МГУ, 1998. – 93 с.
2. Основи стійкого розвитку: навчальний посібник / [Л.Г. Мельник, О.І. Карінцева, С.М. Шевченко та ін.] ; за заг. ред. д.е.н., проф. Л.Г.Мельника. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2005. – 654 с.
3. Неверов А.В. Экономическая оценка биоразнообразия особоохраняемых природных территорий Беларуси / А.В. Неверов, О.В. Редковская, Д.А. Неверов // Природные ресурсы. – 2001. – № 3. – С. 89-96.
4. Неверов А. В. Устойчивое природопользование: сущность, концепция, механизм реализации / [А.В.Неверов, И.П.Деревяго]. – Минск: БГТУ, 2005. – 174 с.
5. Попович С.Ю. Заповідне лісознавство. Навчальний посібник / [С.Ю. Попович, О.М. Корінько, П.М. Устименко] – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2009. – 384 с.
6. Рюмина Е.В. Экономический анализ ущерба от экологических нарушений / Е.В. Рюмина. – М. : Наука, 2009. – 331 с.
7. Социально-экономические и правовые основы сохранения биоразнообразия / [Д.Н. Кавтарадзе, А.А.Овсянников, А.В.Олескин, Р.А.Перелет та ін.]. – М.: НУМЦ, 2002. – 420 с.
8. Экономическая оценка биоразнообразия / [Бобылев С.Н., Медведева О.Е., Сидоренко В.Н. та ін.] ; под ред. С.Н. Бобылева, А.А. Тишкова – М. : Проект ГЭФ "Сохранение биоразнообразия", 1999. – 112 с.
9. Экосистемы и благосостояние человека: биоразнообразие. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.millenniumassessment.org/documents/document.786.aspx.pdf>
10. Brito D. The importance of sound biological information and theory for ecological economics studies valuing Brazilian biodiversity: A response to Mendonça et al. (2003) / D.Brito // Ecological Economics, 2005. – 55. – PP. 5-10.
11. Costanza R. The value of the world's ecosystem service and natural capital / R.Costanza et al. // Nature, 1997. – 387. – PP. 253-260.

12. Dasgupta P. National net product, wealth, and social well-being / P. Dasgupta, K.-G. Maler // Environmental and Development Economics, 2000. – 5. – PP. 69-93.
13. Ehrenfeld D. 1988. Why put a value of biodiversity. In: Wilson E.O. (Ed.), Biodiversity / D. Ehrenfeld. – Washington, DC. : National Academy Press, 1988. – PP. 212-216.
14. Global Forest Resources Assessment. Main Report. – Rome: FAO, 2010. – 340 p.
15. Pearce D. The Economic Value of Biodiversity / D. Pearce, D. Moran – London : Earthscan Publication Ltd., 1994. – 172 p.
16. The Value of Forest Ecosystems. Secretariat of the Convention on Biodiversity. Technical Series No. 4. – Montreal: SCBD, 2001. – 67 p.
17. Turner R.K. Ecosystems and Nature: Economics, Science and Policy / R.K., Turner, P., Nijkamp, K But-ton – Cheltenham : Elgar E., 1999. – 520 p.
18. Turner R.K. Ecological-economic analysis of wetlands: scientific integration for management and policy / R.K. Turner, J.C.J.M. van der Berg, T. Soderqvist, A. Barendregt, J. van der Straaten, E. Maltby, C. van lerland Ekko // Ecological Economics, 2000. – 69 (1). – PP. 27-38.

Рассмотрены особенности биоразнообразия как экономической категории. Усовершенствован методологический инструментарий экономического оценивания биоразнообразия. Предложен алгоритм осуществления экономической оценки биоразнообразия.

Specific biodiversity as economic category was explored. A methodological tool for economic evaluation of biodiversity was improved. The algorithm for executive of economic evaluation of biodiversity is proposed.

Дата надходження в редакцію: 26.02.2012 р.
Рецензент: к.е.н., доцент Ю.І.Данько

УДК 330.15 : 631.51 : 633

ПІДВИЩЕННЯ РОЛІ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРИНЦИПІВ В РІЛЬНИЦТВІ

М.В. Зось-Кіор, к. е. н, доцент, Луганський національний аграрний університет

В статті досліджено організаційні аспекти використання світового досвіду формування ресурсозберігаючих технологій, заснованих на екологізації і адаптивному веденні агровиробництва. Обґрунтовано необхідність застосування альтернативних систем рільництва, в т.ч. No-till – системи безорної обробки ґрунту, або її похідних.

Ключові слова: рільництво, еколого-економічні принципи, ресурсозберігаючі технології, адаптивне ведення агровиробництва, безорна обробка ґрунту.

Постановка проблеми. Світовий досвід формування ресурсозберігаючих технологій, заснованих на екологізації і адаптивному веденні агровиробництва, зводиться в основному до системи No-till – системи безорної обробки ґрунту, або її похідних. Однак, дана система має як позитивні, так і негативні сторони з теоретичної і практичної точок зору, тому потребує наукових обґрунтувань її застосування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Система No-till - економічна модель рослинництва. При її створенні фахівці узяли за основу технологію нульової обробки ґрунту, приділили більше уваги оптимізації виробничих процесів і, в результаті, зробили рослинництво керованим, прогнозованим і економічно ефективним [4-7].

При системі No-till виключається механічна дія на ґрунт. Проводиться прямий посів культур по пожнивних залишках з мінімальним порушенням структури ґрунту. Враховуючи подорожчання всіх без виключення ресурсів для сільськогосподарського виробництва, особливо паливно-мастильних матеріалів, а також незадовільний

його екологічний стан, необхідним є системний аналіз зазначеної проблеми.

Мета статті – дослідити стан та обґрунтувати підвищення ролі основних еколого-економічних принципів в рільництві.

Основний матеріал дослідження. Перехід на технологію мінімальної, а потім і нульової обробки ґрунту починається з прибиральної кампанії, в ході якої подрібнені пожнивні залишки рівномірно розподіляються по полю. В результаті формується ґрунтозахисне покриття, яке протистоїть вітровій і водній ерозії, забезпечує збереження вологи, що особливо важливо в умовах ступу України, перешкоджає зростанню засміченої рослинності, сприяє активізації ґрунтової мікрофлори, є базисом відновлення родючого шару і підвищення врожайності культур.

У системі No-till особлива увага приділяється сівозмінам. Чергування культур - це лише частина сівозміни. На підбір сівозміни впливає безліч чинників, але існує ряд принципів, які неухильно працюють за будь-яких умов: принцип щорічного чергування культур злакових і широколистих, а

також зміна культур теплого і холодного періоду; принцип впливу попередника на культуру - аллопатія і синергізм.

Система добрив при нульовій технології значно відрізняється від традиційної. При нульовій обробці ґрунту більше уваги приділяється не мінеральним добривам, а органічним. Для збільшення органічних сполук в ґрунті і забезпечення відтворення родючості використовують сівозміну (різноманітність культур), сидерати (природний фітосанітар), поживні залишки. Позитивний баланс гумусу на полях господарства забезпечує нетоварна частка урожаю: солома озимої пшениці, ячменю, сої, а також подрібнені стебла кукурудзи, соняшнику з азотною компенсацією.

У основі екологічного контролю над бур'янами при технології No-till - система чергування культур в сівозміні і вживання сидеральних культур. Для зниження щільності зростання бур'янів чергуються посіви культур теплого і холодного періоду. Різні терміни посіву і прибирання цих культур дають можливість аграріям запобігти або процесу росту засмічуючої рослини, або процесу формування насіння. Аллопатичні виділення сидератів діють подібно до засобів захисту рослин.

Система оптимізації витрат на виконання технологічних операцій в No-till ґрунтується на використанні сучасної широкозахватної, високопродуктивної техніки, здібної до виконання декількох технологічних операцій за один прохід, що істотно скорочує витрати на ПММ. Так, використання посівний комплекс «Horsch» виконує три технологічні операції за один прохід: висіває насіння, вносить стартові мінеральні добрива ра-

зом з насінням, а також повну дозу рідких добрив під горизонт посіву і прикатує посів. Ширина захвату 18 м економить час обробки, знижує виробничі витрати і ущільнення ґрунту. Використання рідких добрив сприяє швидкому і доступному за своєю поживних речовин культурами.

Проте сам процес переходу на цю технологію сприймається аграріями як проблема. Серед аргументів противників широкого використання ресурсозберігаючих технологій обробки ґрунту, найчастіше використовується теза про високі витрати, зв'язані із застосуванням пестицидів в таких системах, які повністю перекривають вартість заощадженого палива і інших ресурсів [1-8]. Дійсно, однією з неодмінних умов адаптацій мінімальних і нульових обробок ґрунту більшість вітчизняних і зарубіжних фахівців вважають вживання гербіцидів суцільної дії на основі гліфосата проти багатолітніх бур'янів. Крім того, на першому етапі погіршення фітосанітарного стану, може вирости засміченість ярих зернових культур, який допускає вживання спеціальних гербіцидів загальної дії. В той же час, дані розрахунки не враховують того, що зростання витрат на захист рослин в ресурсозберігаючому землеробстві спостерігається лише на першому етапі впровадження таких систем, надалі потреба в пестицидах значно падає (табл. 1), а також не враховуються інші позитивні ефекти від зберігаючих технологій.

Спираючись на представлені дані можна зробити висновок, що первинні витрати на використання досить дорогих засобів захисту рослин в період адаптації зберігаючих технологій є довгостроковими інвестиціями в поліпшення фітосанітарного стану господарства.

Таблиця 1

Середня кількість хімічних обробок при використанні різних технологій обробки ярої пшениці

Технологія	Пестициди					Середня урожайність, т/га
	Протравники насіння	Гербіциди	Фунгіциди	Інсектициди	Разом	
Екстенсивна	1	1	-	-	2	1,2-1,5
Інтенсивна	1	1	2	2	6	3,5-4,0
Ресурсозберігаюча:						
I етап	1	2	1	2	6	1,8-2,0
II етап	1	1	1	-	3	2,0-2,5
III етап	1	1	-	-	2	2,5-3,0

Висновки та пропозиції. Таким чином, ресурсозберігаюче землеробство - це об'єктивна необхідність, пов'язана з економічними і екологічними передумовами.

Ресурсозберігаюче землеробство - одна з найважливіших стратегій життєзабезпечення з точки зору гарантування збереження ресурсів і продовольства у всьому світі. Система ресурсозберігаючого землеробства названа агроекологічною революцією 21 століття і утримуватиме ключові позиції в найближчі 50-100 років.

Що стосується відношення до нових технологій, то будь-який добрий почин, прогресивні технології, нововведення можна підтримати, вивчити і впровадити з високим ефектом. Можна і зганьбити, дискредитувати, а потім сказати, що вони в наших умовах себе не виправдали. Доля нових ресурсозберігаючих технологій, пропонуваних сьогодні для впровадження, залежить від керівників і фахівців підприємств, від їх відношення до них, від чіткого виконання всіх технологічних операцій.

Список використаної літератури

1. Бойко Л. М. Регулювання земельних відносин у сільському господарстві : монографія / Бойко Л. М. - К. : ННЦ ІАЕ, 2011. – 316 с.

2. Забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств заходами менеджменту. Монографія / Під загальною редакцією М. В. Зось-Кіора, О. В. Кочеткова. – Луганськ : Елтон-2, 2009. – 140 с.
3. Мартин А. Г. Регулювання ринку земель в Україні : монографія / Мартин А. Г. - К. : ННЦ ІАЕ, 2011. – 252 с.
4. Органічне сільське господарство та його розвиток в умовах кооперації / [Н.В.Зіновчук, В.В.Зіновчук, О.В.Скидан та ін.]; за ред. Н.В.Зіновчук. – Житомир : «Рута», 2011. – 160 с.
5. Перспективи екологізації аграрного виробництва в Україні : Зб. наук. праць / за заг. ред. Ю.О.Лупенка, О.В.Ходаківської. – К. : ННЦ ІАЕ, 2012.–128с.
6. Русан В. М. Економіка раціонального сільськогосподарського землекористування : монографія / Русан В. М. - К. : ННЦ ІАЕ, 2009. – 200 с.
7. Федоров М.М. Розвиток органічного виробництва / Федоров М.М., Ходаківська О.В., Корчинська С.Г. ; за ред. М.М. Федорова, О.В. Ходаківської. – К. : ННЦ ІАЕ, 2011. – 146 с.
8. Формування організаційно-економічного механізму управління діяльністю підприємств в умовах глобалізації. Монографія / Під загальною редакцією М. В. Зось-Кіора. – Луганськ : Елтон-2, 2011. – 246 с.

В статті досліджені організаційні аспекти використання мирового опыта формування ресурсозберігаючих технологій, основаних на екологізації та адаптивному веденні агропродукування. Обоснована необхідність застосування альтернативних систем полеводства, в т.ч. No-till - системи нульової обробки ґрунту, або її похідних.

Ключевые слова: полеводство, еколого-економические принципы, ресурсозберігаючі технології, адаптивне ведення агропродукування, нульова обробка ґрунту.

The article studies organizational aspects of the world experience in the formation of resource-saving technologies based on ecologization and adaptive management of agricultural production. The necessity of using alternative systems in agriculture, including No-till-technology or its derivatives is substantiated.

Key words: agriculture, ecological and economic principles, resource-saving technologies, adaptive management of agricultural production, No-till-technology.

Дата надходження в редакцію: 1.03.2012 р.

Рецензент: к.е.н., доцент Ю.І.Данько

УДК 631.15 (447.42)

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

М.М. Тимошенко, к.е.н., доцент, Житомирський національний агроекологічний університет

У статті розглянуто сучасний стан соціально-економічного розвитку сільських територій Житомирської області, визначено основні переваги їх розвитку та існуючі недоліки. На основі проведеного аналізу запропоновані стратегічні напрями подальшого розвитку регіону.

Ключові слова: соціально-економічний розвиток, сільські території, регіон, агропромисловий комплекс

Постановка проблеми. Стратегія розвитку сільських територій визначається їх природно-ресурсним потенціалом. Його ефективно використання є запорукою не тільки економічного зростання, але й високого рівня життя населення. В іншому випадку, занепад виробничої сфери призводить до міграції селян та погіршення характеристик людського потенціалу, що, в свою чергу, унеможливує пожвавлення економічної діяльності на такій проблемній території.

Регіоном з багатьма та різноманітними природними ресурсами є Житомирщина. Одна з найбільших за загальною площею областей має найнижчі показники соціального розвитку. В певній мірі таку ситуацію пояснюють історичними умовами, які склалися. Так, регіон відносно менш

заселеним. Понад 40 % сільських населених пунктів є дрібними та віддаленими від інших поселень. Особливо скорочення щільності населення, переважно на півночі області, відбулося наприкінці ХХ століття після Чорнобильської катастрофи, внаслідок якої майже половина території Житомирщини визнано радіаційно забрудненою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питанням розвитку регіонів в ринкових умовах присвячено багато праць вітчизняних вчених, серед яких Хвесик М., Долішній М., Хлобистов Є., Злупко С., Дорогунцов С., Шаблій О., Поповкіна В., Чернюк Л. та інші. Проблеми розвитку сільських територій висвітлено в дослідженнях Терещенка В., Юрчишина В., Маліка М., Шепоть

ко Л., Прокопи І., Дієсперова В., Орлатого М., Трегобчука В., Бородіної О., Могильного О. та багатьох інших. В Житомирській області розроблено та ухвалено стратегію розвитку та цілий ряд цільових програм, зокрема Програма розвитку агропромислового комплексу. Проте динамічність та складність процесів розвитку регіону вимагає поглиблення досліджень в цьому напрямі.

Мета дослідження. Проаналізувати сучасний стан розвитку сільських територій Житомирської області та визначити його стратегічні напрями.

Виклад основного матеріалу. Житомирська область як правило не розглядається як провідний аграрний регіон держави. Частка сільськогосподарських угідь становить лише 37,7 % від загальної її території. Для порівняння на ліси та лісо вкриті площі займають 37,5 %. Попри це область завжди займала свою унікальну нішу в аграрній сфері країни, спеціалізуючись на виробництві льону, хмелю, картоплі, тваринницької продукції.

Наразі, займаючи 3,7 % сільгоспугідь країни, Житомирщина виробляє 3,8 % валової продукції сільського господарства держави. В структурі сільськогосподарського виробництва переважає рослинництво – 57 %, на долю тваринництва припадає 43 %. Серед рослинництва виділяються вирощування зернових та зернобобових культур, провідні серед яких озима та яра пшениця, озиме жито, ярий ячмінь, овес, зернобобові, гречка. Також значну частку серед технічних культур займають цукрові буряки, хміль. На території області розташовано 75% загальноукраїнських площ хмільників. Тваринництво спеціалізується на вирощуванні худоби молочного та м'ясного напрямку, розвинені такі галузі: свинарство, птахівництво, вівчарство, бджільництво [1].

Обсяги виробництва сільськогосподарської продукції збільшилися на 11,5% (по Україні – на 17,5%), тоді як у 2010 році було зафіксовано зменшення на 0,1% (по Україні – на 1,5%). У розрахунку на особу населення обсяги виробництва продукції сільського господарства збільшилися з 2568 грн. до 2877 грн. і перевищували середній показник по Україні на 292 гривні. Обсяги виробництва продукції рослинництва зросли на 19,8% (по Україні – на 28,2%), тоді як у 2010 році було зафіксовано зменшення на 1,2% (по Україні – на 4,7%). Зокрема, валовий збір зернових і зернобобових культур у 2011 році збільшився на 38,1% (по Україні – на 44,3%) проти зменшення на 12,2% (по Україні – на 14,7%) у попередньому році. Зібрана площа зернових та зернобобових культур у 2011 році збільшилася на 3,9% (по Україні – на 5,1%), тоді як за підсумками 2010 року – скоротилася на 7,0% (по Україні – на 5,8%). У галузі тваринництва поголів'я великої рогатої худоби зросло на 0,4% (по Україні – зменшення на 0,5%), тоді як, за 2010 рік їх

чисельність скоротилася на 6,7% (по Україні – на 6,9%) [3].

Найбільших втрат в області зазнало льонарство, молочне та м'ясне скотарство, буряково-цукровий комплекс та інші галузі сільського господарства. Збільшення протягом останніх років посівів нетрадиційних для регіону культур: ріпаку, сої, соняшнику, зернової кукурудзи вже в найближчому майбутньому може негативно виснажити ґрунти та призвести до екологічної катастрофи.

На відміну від інших регіонів через ряд вище перелічених причин та природних особливостей Полісся Житомирщини є малопривабливою для великих інтегрованих формувань. Традиційно для регіону були притаманні дрібні сільськогосподарські товаровиробники.

Але на жаль через демографічну ситуацію ситуація погіршується. У даний час в області налічується 358 тис. особистих селянських господарств, у користуванні яких перебуває 457,3 тис. га землі. В останні роки значно зросла питома вага виробництва ними продукції до загальної кількості. Якщо у 1990 році вони виробляли третину валової продукції сільського господарства, то у 2004-2005 роках – понад 70%, у 2009-2010 роках – 75%. Понад 92% картоплі та овочів, 99% фруктів, 85% молока, 83% м'яса виробляються особистими селянськими, фермерськими господарствами.

У 2010 році налічувалося 741 фермерське господарство. Їх кількість в області зростала лише до 2007 року, наразі спостерігається тенденція до скорочення. Площі земель в обробітку даних господарств становлять 62,7 тис. га або біля 5 %. У середньому на одне фермерське господарство припадає 79 га. Незначною є також їх частка у виробництві валової продукції – лише 4 %. На сьогодні фермери, в основному, займаються виробництвом рослинницької продукції, залишаючи поза увагою капітало- і трудомістке тваринництво.

Для Житомирської області з огляду на кількість дрібних товаровиробників особливо актуальним є питання розвитку обслуговуючої кооперації, обслуговуючих кооперативів. Найбільше їх налічується в Червоноармійському районі – 12, Житомирському – 10, Андрушівському і Олевському – по 7, Брусилівському та Малинському – по 6 (таблиця 19). За видами діяльності наявні такі кооперативи: 71 багатофункціональний, 13 заготівельних, 6 сервісних, які надають послуги членам особистих селянських та фермерських господарств з обробітку землі та збирання врожаю, заготівлі, зберігання, транспортування і реалізації сільськогосподарської продукції, ветеринарного обслуговування та штучного осіменіння тварин. Саме в послугах таких кооперативів відчувають гостру потребу особисті селянські та фермерські

господарства. За 2010 рік сільськогосподарськими обслуговуючими кооперативами надано послуг на суму 1755,0 тис. грн., що втричі більше, ніж у 2009 році [1].

На розвиток територіальних громад направлені Комплексна програма регіонального розвитку Житомирської області на 2012 – 2015 роки та Програму розвитку агропромислового комплексу Житомирської області на 2011-2015 роки. Ми погоджуємося з необхідністю розвитку в регіоні наукоємких галузей. Проте вони вимагають відповідних ресурсів, зокрема специфічних якостей від людського капіталу. На сучасному етапі це можливо реалізувати лише в обласному центрі. Розвиток решти районів і надалі буде тісно пов'язаний з сільським та лісовим господарством, а також з так званими сировинними галузями – добувною та переробною промисловістю.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Для переорієнтації економічного розвитку області на інноваційну основу необхідно розробити дієву демографічну політику. Попереджувати міграцію, створюючи сприятливі умови для молоді, а також заохочувати повертатися до додому молодих спеціалістів після закінчення вищих навчальних закладів у інших регіонах. Також необхідно підвищувати освітній рівень населення області.

Сільське господарство і пов'язані з ним види діяльності в сільській місцевості в найближчій час залишатиметься основними в регіоні. Для

збільшення виробництва валової сільськогосподарської продукції при одночасному збереженні природно-ресурсного потенціалу доцільним є відновлення традиційних для регіону галузей. Так, наприклад, льонарство та лляні виробництва можуть стати своєрідним унікальним продуктом для Житомирщини. Відновлення народних промислів, пов'язаних з обробкою льону сприятиме залученню туристів до регіону. Особливо ретельно необхідно вивчити питання щодо розвитку в регіоні свинарства, скотарства та відновлення поголів'я великої рогатої худоби. Створенню нових робочих місць сприяло б розвиток фермерських господарств різного профілю в рослинництві особливо садівництво, овочівництво та цехи по переробці цієї продукції. Для цього необхідно створити усі умови для реалізації даних напрямків. Особливо це актуально передбачити зв'язку з вступом в дію закону «Про ринок землі» де особисті селянські та фермерські господарства будуть в нерівних умовах з спеціалізованими крупно-товарними підприємствами. Поглинання малого бізнесу на селі неминуче, тому всі ці напрямки повинні мати підтримку з державного та обласного бюджетів. Ключовим та вирішальним у відродженні сільських територій було б прийняття регіональної комплексної програми «Полісся» на рівні держави, розробленої науковцями та фахівцями Житомирської, Рівненської, Волинської, Чернігівської та Київської областей.

Список використаної літератури

1. Програма розвитку агропромислового комплексу Житомирської області на 2011-2015 роки: затверджена рішенням Житомирської обласної ради № 148 від 17.03.11 . [Електронний ресурс] / Житомирська обласна рада. – Режим доступу: http://www.zhitomir-region.gov.ua/article.php?cil_prog
2. Комплексна програма регіонального розвитку Житомирської області на 2012 – 2015 роки: затверджена рішенням Житомирської обласної ради №322 від 15.12.11. [Електронний ресурс] / Житомирська обласна рада. – Режим доступу: http://www.zhitomir-region.gov.ua/doc/progr2012_2015.pdf
3. АНАЛІТИЧНА ЗАПИСКА за результатами оцінки аналізу динаміки показників за визначеними напрямками за 2011 рік Житомирської області [Електронний ресурс] / Житомирська обласна державна адміністрація. – Режим доступу: <http://www.zhitomir-region.gov.ua>

В статті розглянуто сучасний соціально-економічний розвиток сільських територій Житомирської області, визначені основні переваги їх розвитку і існуючі недоліки. На основі проведеного аналізу запропоновані стратегічні напрями подальшого розвитку регіону.

Ключевые слова: соціально-економічний розвиток, сільські території, регіон, агропромисловий комплекс

The article reviews the current socio-economic development of rural Zhytomyr region, the main benefits of development and the existing shortcomings. Based on the analysis of the proposed strategic directions for the further development of the region.

Keywords: socio-economic development, rural, region, agricultural

Дата надходження в редакцію: 6.03.2012 р.

Рецензент: д.е.н., професор Л.І.Михайлова

СТАН ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛОКАЛЬНИХ РИНКІВ ПРАЦІ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Лазоренко К.С., аспірант, Сумський національний аграрний університет

У статті досліджено стан функціонування локальних ринків праці Сумської області у 2010 році, проведено групування локальних ринків праці за основними показниками з праці та визначено їх відмінності. Крім того, досліджено вплив демографічного та економічного розвитку розрізі районів на функціонування локальних ринків праці.

Постановка проблеми в загальному вигляді. На сучасному етапі виникає потреба не лише глибокого вивчення загальнодержавного ринку праці, а й комплексного та детального його дослідження на регіональному рівні, оскільки природно-ресурсний потенціал, територіальне розташування, демографічні особливості та історичні традиції кожної області визначають специфічність діяльності регіональної економіки та регіонального ринку праці.

Дослідження регіонального ринку праці дає можливість сформулювати загальне уявлення про стан його функціонування та тенденції розвитку, а також виявити основні нагальні проблеми. Однак структурна будова територіальної організації регіонального ринку праці передбачає визначення первинних складових – локальних ринків праці – в межах яких максимально проявляється взаємодія регіонального попиту, регіональної пропозиції та місць прикладання праці, концентрується інформація про регіональну вартість робочої сили, про кон'юнктуру на регіональному ринку праці [Д12,200].

Відповідно, поглиблення аналізу регіонального ринку праці вимагає дослідження стану локальних ринків праці, з'ясування ефективності їх функціонування, а також виявлення рівня їх розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Визначення суті, дослідження функціонування та основні проблеми регіонального ринку праці можна знайти в працях таких науковців, як: Бараник З., Богиня Д., Васильченко В., Волкова О., Карпіщенко О., Колот А., Лібанова Е., Лісогор Л., Петюх В., Семів У., Тимош І., Чернявська Ю., та інші. Питаннями функціонування локальних ринків праці присвячено небагато наукових праць і ця тема потребує додаткового вивчення.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення рівня функціонування локальних ринків праці, з'ясування ступеня міжрайонної диференціації за основними показниками ринку праці та дослідження взаємозв'язку між господарчо-економічним розвитком району та станом локального ринку праці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Адміністративно, Сумська область поділена на вісімнадцять районів, які різняться площею, соціально-економічним розвитком, ло-

кальними системами виробництва та розселення і, відповідно, рівнем розвитку локальних ринків праці.

Протягом останніх десяти років у функціонуванні районних ринків праці відбулися певні зміни. Демографічне скорочення населення позначилося на зменшенні пропозиції праці майже у всіх районах області.

Економічні перетворення в Сумській області спричинили скорочення потреби підприємств та організацій у робочій силі. Відносно 2000 року найбільше скорочення роботодавців у найманій праці спостерігається у Роменському районі – у 13 разів (у 2009 році – у 46,4 рази), Шосткинському – у 8,8 рази (у 2009 році – у 6,4 рази), Путивльському у 8,4 рази (у 2009 році – у 2,7 рази).

За територіальним аспектом в структурі потреби роботодавців в робочій силі у 2010 році лідируючі позиції займають Сумський район – 34,4% від всієї кількості вакансій, заявлених до центру зайнятості Сумської області (в тому числі м. Суми – 27,5%), а також Охтирський (10,6%), Конотопський (9,6%). Найбільших змін у структурі попиту на працю зазнав Роменський район. Так, за даними служби зайнятості на ринку праці даного району потреба в працівниках у 2000 році становила 12,5% від загального попиту, тоді як у 2010 році – лише 3,6%.

Треба зауважити, що темпи скорочення кількості вільних робочих місць на локальних ринках праці Сумщини суттєво випереджають темпи скорочення пропозиції на робочу силу. Розбалансованість між попитом на працю та її пропозицією призвела до погіршення кон'юнктури в більшості локальних ринків праці, про що свідчить показник навантаження на одне вільне робоче місце. За нашими спостереженнями уповільнення формування вакансій носить суто економічний характер, тоді як скорочення чисельності зареєстрованих безробітних – демографічний.

За даними регіональної служби зайнятості, найбільше навантаження на одне вільне робоче місце, за даними обласної служби зайнятості, зросло у Путивльському районі (у 9,9 рази), а також у Липоводолинському (у 6,4 рази), Роменському (у 6,2 рази), Шосткинському (у 3,3 рази).

Суттєва міжрайонна диференціація ринків праці є серйозною перешкодою для стабілізації діяльності регіонального ринку праці. Для визна-

чення на скільки нерівномірно функціонують локальні ринки праці нами було зроблено групування районів Сумщини за основними показниками ринку праці.

Для даного групування було використано метод простого ранжування (надання переваги). Даний метод полягає в тому, що кожний показник (ранг) позначає ознаку у порядку надання переваги. Цифрою 1 позначається найбільш важлива ознака, цифрою 2 – наступна за ступенем важливості. Далі визначається середній ранг, тобто середнє статистичне значення R_i за i -тою ознакою за формулою (1):

$$R_i = \sum_{j=1}^m a_{ij} / m, \quad (1)$$

де a_{ij} – порядок надання переваги i -тій ознаці j -им показником;

j – номер показника;

i – номер ознаки;

m – кількість показників.

Чим меншим є значення R_i , тим вагомішою є ця ознака.

Перш за все зазначимо, що з'ясування стану функціонування локального ринку праці та визначення показників на районному рівні дещо ускладнює відсутність показників економічної активності населення у віці 15 – 70 років (які визначаються за методологією Міжнародної організації праці на підставі вибірових обстежень домогосподарств). Специфіка даної методології не дозволяє визначити рівень економічної активності, а також рівень зайнятості та безробіття населення віком 15-70 років на рівні районів, оскільки гранична похибка вибірки є високою і надійність таких показників є дуже низькою, тому вони не можуть бути придатними для застосування.

Виходячи з цього нами було використано наступні показники на підставі яких можна визначити рівень функціонування локальних ринків праці Сумської області у 2010 році [2,3]:

X_{1j} – рівень зареєстрованого безробіття (%) розраховується як відношення кількості безробітних, зареєстрованих у державній службі зайнятості, до середньорічної кількості населення працездатного віку;

X_{2j} – кількість вакансій, що припадає на одного незайнятого, зареєстрованого в службі зайнятості (одиниць), характеризується відношенням річної кількості вакансій, заявлених роботодавцями до районного центру зайнятості, до кількості незайнятих громадян, які перебували на обліку протягом, одиниць;

X_{3j} – номінальна заробітна плата одного штатного працівника (грн.) – визначається шляхом ділення нарахованого фонду оплати праці штатних працівників за рік на середньооблікову кількість штатних працівників та на кількість місяців у періоді;

X_{4j} – рівень зайнятості (%), який встановлюється як відношення середньооблікової кількості найманих працівників як у юридичних осіб, так і у фізичних осіб – підприємців до чисельності населення працездатного віку;

X_{5j} – навантаження не зайнятих трудовою діяльністю громадян на одне вільне робоче місце (осіб), обчислюється як відношення кількості працівників зареєстрованих у державній службі зайнятості громадян, не зайнятих трудовою діяльністю, до кількості вільних робочих місць, вакантних посад, заявлених підприємствами, установами та організаціями.

Групування районів Сумської області за основними показниками функціонування локальних ринків праці дало можливість виділити три групи з високим, середнім та низьким рівнем (табл. 1).

До першої групи відносяться райони з високими (для Сумської області) показниками функціонування ($R_{\text{серед}}$ до 6,7): Сумський, Охтирський, Конотопський. В цілому дана група локальних ринків праці виділяється найбільшою часткою населення працездатного віку (на їх долю припадало у 2010 році 62,3% від загальної кількості громадян зазначеного віку по області), найнижчим рівнем зареєстрованого безробіття та навантаження на одне вільне робоче місце, найбільшим рівнем зайнятості населення найманою працею та співвідношенням між кількістю вільних робочих місць та безробітних осіб, які бажають працювати.

Для першої групи районів характерний найбільший обсяг пропозиції праці яку визначають незайняті громадяни (34,6% у загальній кількості на ринку праці Сумщини), які перебували протягом року на обліку в центрах зайнятості Сумщини. Рівень зареєстрованого безробіття на території даної групи районів є найнижчим.

Таке функціонування ринків праці зазначених районів обумовлене, перш за все, природнокліматичними умовами та географічним розташуванням, наявністю міст обласного та районного значення на території яких сконцентрована значна кількість місць прикладання праці, а також проживає майже дві третини населення працездатного віку. Підприємства та організації цих районів спеціалізуються в галузі сільського господарства та промисловості. Серед основних напрямів діяльності великих підприємств Сумського району слід виділити машинобудування, хімічну та харчову промисловість, Охтирського – нафтогазовидобування, Конотопського – діяльність транспорту та зв'язку (особливо залізничного транспорту).

До другої групи відносяться райони з середніми показниками функціонування ринку праці ($R_{\text{серед}}$ від 6,8 до 11,3) – Глухівський, Кролевецький, Путивльський, Роменський, Середино-Будський, Шосткінський, та Ямпільський.

Групування районів за рівнем функціонування локальних ринків праці
Сумської області протягом 2010 року

Райони	Рівень зареєстрованого безробіття, %	Кількість вакансій на одного незайнятого %	Заробітна плата штатного працівника, грн	Рівень зайнятості, %	Навантаження на 1 вільне робоче місце	Rсеред
1 група - високий рівень (Rсеред до 6,7)						
Конотопський	2,7	0,43	1898	43,8	31	4,2
Охтирський	2,1	0,32	2163	49,7	13	3,2
Сумський	2,1	0,39	2092	67,3	19	2,2
В середньому по I групі	2,2	0,39	2068	59,6	20	-
2 група- середній рівень (Rсеред від 6,8 до 11,3)						
Глухівський	3,1	0,31	1850	35,1	51	9,4
Кролевецький	2,3	0,30	1466	39,9	46	9,6
Путивльський	3,5	0,35	1609	30,2	94	11,0
Роменський	2,7	0,33	1569	51,3	49	7,0
Середино-Будський	1,9	0,46	1398	31,0	39	8,4
Тростянецький	3,6	0,32	1988	40,1	39	7,4
Шосткинський	3,4	0,34	1484	42,5	55	9,4
Ямпільський	3,3	0,31	1650	36,7	41	8,8
В середньому по II групі	3,1	0,33	1609	40,8	50	-
3 група - низький рівень (Rсеред від 11,4)						
Білопільський	4,1	0,22	1501	26,2	25	12,4
Буринський	5,0	0,29	1525	38,8	68	12,6
Великописарівський	6,2	0,19	1558	26,5	22	12,8
Краснопільський	4,9	0,25	1398	34,5	36	13,4
Лебединський	4,9	0,35	1438	38,1	76	12,0
Липоводолинський	9,1	0,19	1457	35,7	94	15,8
Недригайлівський	4,5	0,28	1567	30,9	33	11,4
В середньому по III групі	5,4	0,27	1480	32,8	40	-
Сумська область	2,9	0,34	1866	48,4	31	-

*Складено автором

Дана група локальних ринків праці характеризується середніми показниками функціонування, на території Глухівського, Роменського та Шосткинського районів розташовані міста обласного підпорядкування відповідно міста Глухів, Ромни та Шостка.

С-поміж локальних ринків праці другої групи варто також виділити Роменський район, який за результатами групування має досить високі показники функціонування ринку праці у 2010 році. Так, за рівнем зайнятості громадян наймаючою працею Роменський район посідає друге місце (після Сумського району) та шосте місце за рівнем зареєстрованого безробіття. Проте через невеликий попит на працю кон'юнктура на локальному ринку залишається трудонадлишковою. На кінець 2010 року за даними районного центру зайнятості співвідношення між пропозицією праці та її попитом становило 49 безробітних громадян на одне вільне робоче місце.

Основною причиною досить високого значень показників ринку праці Середино-Будського району є демографічна ситуація та природнокліматичні умови. Для нього характерна найменша щільність населення, оскільки даний район розташований на півночі Сумської області в поліській зоні і на цій території проживає 1,5% від загальної чисельності населення Сумської області.

Деяко інша ситуація на ринку праці Шосткинського району. На його території (зокре-

ма а місті Шостка) сконцентровані підприємства переробної промисловості, виробництва електроенергії, газу та води, організації оптової та роздрібною торгівлі., заклади освіти та охорони здоров'я, підприємства транспорту та зв'язку, сільськогосподарські підприємства, які забезпечують зайнятостю більшу частину населення району. Крім того Шосткинський район, посідає п'яте місце в Сумській області за кількістю вільних робочих місць та третє місце за кількістю найманих працівників. Проте через низький рівень заробітної плати та високе трудове навантаження на локальному ринку праці цей район потрапив до групи з середнім рівнем функціонування локального ринку праці.

Взагалі друга група районів з середнім рівнем розвитку локальних ринків праці в основному спеціалізується на сільському господарстві та переробній промисловості.

Третя група – райони з низьким показниками функціонування ринку праці (R_{серед} від 11,4): Білопільський, Буринський, Великописарівський, Краснопільський, Лебединський, Липоводолинський та Недригайлівський. Функціонування цих локальних ринків праці даних знаходяться в інертному стані. Про це свідчить найбільше навантаження на одне вільне робоче місце протягом року та найменша заробітна плата, рівень якої не перевищує середньо обласний на 20%. На ринку праці Липоводолинського району на кінець 2010 року на одне вакантне робоче місце

претендувало 94 особи, що є найбільшим показником по всій Сумщині. Крім того, даний локальний ринок праці вирізняється найбільшим рівнем зареєстрованого безробіття.

Про незбалансоване функціонування локальних ринків праці даної групи свідчить високий рівень зареєстрованого безробіття та низький рівень зайнятості населення наймаюю працюю. Крім того, для даної групи характерний найменший рівень плати праці.

Така ситуація наводить на думку, що на даних адміністративних територіях Сумської області суттєва частина населення імовірно зайнята в неформальному секторі. До того ж деякі райони з третьої групи (Білопільський, Краснопільський, Лебединський та Великописарівський) межують з кращими районами за рівнем функціонування ринку праці. Цілком імовірно, що частина населення працює на підприємствах та організаціях районів першої групи.

Серед основних причин диференціації районів за станом функціонування локальних ринків праці слід назвати нерівномірне розселення населення та розміщення продуктивних сил і виробничих потужностей, розвиток економічної та соціальної сфери, демографічна ситуація в районах.

Для того, щоб зрозуміти як соціально-економічний розвиток окремого району впливає на його ринок праці було здійснено групування районів Сумщини за окремими критеріями, що характеризують демографічний та економічний розвиток.

Групування проводилося також методом надання простої переваги. Вихідні дані було використано за матеріалами Статистичного щорічника Сумської області за 2010 рік [4]. Основним критеріями та показниками Сумської області було обрано наступні:

1) демографічні (щільність населення на 1 км²; чисельність населення, яке постійно проживає на території району);

2) економічні (кількість підприємств та організацій, що розташовані на території району; - кількість фізичних осіб – підприємців; - обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) підприємств);

3) промисловості (обсяг реалізованої продукції промислових підприємств);

4) сільського господарства (наявність сільськогосподарських угідь; виробництво зернових культур; поголів'я худоби);

5) інвестицій (інвестиції в основний капітал, прямі іноземні інвестиції).

Таблиця 3

Групування районів за показниками розвитку Сумської області у 2010 році

Показники	Рівень (R _{серед})		
	Високий <i>До 5,8</i>	Середній <i>від 5,9 до 10,7</i>	Низький <i>від 10,8</i>
Демографічні	Конотопський, Охтирський, Сумський, Шосткинський	Білопільський, Глухівський, Кролевецький, Путивльський, Роменський, Тростянецький, Ямпільський	Буринський, Великописарівський, Краснопільський, Лебединський, Липоводолинський, Недригайлівський, Середино-Будський,
Економічні	<i>до 6,6</i> Конотопський, Охтирський, Роменський, Сумський, Шосткинський, Лебединський	<i>від 6,7 до 12,3</i> Білопільський, Глухівський, Кролевецький, Путивльський, Тростянецький	<i>від 12,4</i> Буринський, Великописарівський, Краснопільський, Липоводолинський, Недригайлівський, Середино-Будський, Ямпільський
Промисловість	<i>до 6,7</i> Конотопський, Охтирський, Роменський, Сумський, Тростянецький, Шосткинський	<i>від 6,8 до 12,5</i> Білопільський, Лебединський, Липоводолинський, Глухівський, Кролевецький, Ямпільський	<i>від 12,6</i> Буринський, Великописарівський, Краснопільський, Недригайлівський, Путивльський, Середино-Будський
Сільське господарство	<i>до 7,0</i> Білопільський, Буринський, Конотопський, Лебединський, Роменський, Сумський	<i>від 7,1 до 12,4</i> Глухівський, Краснопільський, Кролевецький, Липоводолинський, Недригайлівський, Охтирський, Тростянецький	<i>від 12,5</i> Великописарівський, Путивльський, Середино-Будський, Шосткинський, Ямпільський
Інвестиції	<i>до 5,7</i> Глухівський, Конотопський, Охтирський, Сумський, Шосткинський, Тростянецький	<i>від 5,8 до 10,5</i> Лебединський, Липоводолинський, Роменський	<i>від 10,6</i> Буринський, Білопільський, Великописарівський, Краснопільський, Кролевецький, Недригайлівський, Путивльський, Середино-Будський, Ямпільський
Ринок праці	<i>до 6,7</i> Конотопський, Охтирський, Сумський	<i>Від 6,8 до 11,3</i> Глухівський, Кролевецький, Путивльський, Роменський, Шосткинський, Середино-Будський, Тростянецький, Ямпільський	<i>від 11,4</i> Білопільський, Буринський, Великописарівський, Краснопільський, Лебединський, Липоводолинський, Недригайлівський

*Складено автором

Як бачимо з попередньої таблиці за основними показниками, що визначають економічний стан та демографічну ситуацію високим рівнем виділяються три райони – Сумський, Конотопський та Охтирський. Вони характеризуються високою концентрацією населення, яке проживає в межах даних територіально-адміністративних одиниць Сумської області, ефективною діяльністю підприємств та організацій, розвитком переробної та добувної промисловості, сільського господарства, а також торгівлі, що визначають розвиненість виробничого комплексу області, та залучення інвестицій в економіку даних районів. Розвиненість Сумського, Конотопського та Охтирського районів визначається наявністю в їх межах міст обласного підпорядкування (міст Суми, Конотоп, Охтирка) та налагодженою виробничою (транспортне сполучення, матеріально-технічне постачання, інженерні комунікації) та соціальною інфраструктурою.

Економічний розвиток районів-лідерів забезпечує більш-менш стабільне функціонування відповідних локальних ринків праці.

Слід відмітити Роменський та Шосткинський райони, які за багатьма показниками входять в п'ятірку розвинених районів. Проте, це не вплинуло на зменшення безробіття та навантаження на вільне робоче місце. До того ж компактне розселення населення, велика кількість підприємств, концентрація виробничих потужностей на даних територіях, розвиток видобувної, харчової, легкої промисловості високі обсяги реалізованої продукції та один з найбільших по області рівень залучення інвестицій не сприяли досягненню заробітної плати найманих працівників до середнього рівня по області.

За результатами таблиці 3 функціонування економіки та демографічний стан Глухівського, Білопільського та Лебединського районів

характеризується середнім рівнем та має потенційні можливості для оптимізації функціонування локальних ринків праці (зниження рівня зареєстрованого безробіття, створення робочих місць, збільшення зайнятості населення тощо) за рахунок розвитку виробничої сфери та інших напрямків господарської діяльності.

Інші райони Сумської області за результатами проведеного дослідження мають невисокі показники демографічного та економічного розвитку, більшість з них знаходяться в стані занепаду. Їх господарська діяльність в основному зосереджена на сільському господарстві, яке не стимулює збалансованої діяльності локального ринку праці. Це призводить до інертного, непродуктивного, неконкурентного функціонування локальних ринків праці. Наприклад, у Недригайлівському та Липоводолинському районах найбільша кількість збиткових підприємств та один з найменших рівнів оплати праці.

Висновки. Отже, дослідження зв'язку між рівнем функціонування господарської діяльності та ринку праці на рівні територіально-адміністративних одиниць (районів) Сумської області протягом 2010 року дало змогу виявити відносно розвинені та депресивні райони. Було встановлено, що економічна розвиненість, демографічний стан, розвиток виробничої інфраструктури є стимулятором до покращення функціонування локальних ринків праці.

Ті райони в яких стан господарської діяльності та функціонування локального ринку праці мають кризовий характер потребують негайних, адресних заходів, направлених на розвиток даних територій, зменшення впливу дестабілізаційних чинників, пошуку потенційних можливостей використання продуктивних сил, що сприятиме оптимізації функціонування районних ринків праці.

Список використаної літератури

1. Долішній М.І., Злупко С.М., Вовканич С.Й. Регіональна політика та механізм її реалізації. За ред. акад. НАН України Долішнього М.І. - К.: Наукова думка, 2003. - 503с.
1. Праця Сумщини 2010. Статистичний збірник. / Головне управління статистики в Сумській області. – Суми, 2011. – 207 с.
2. Дані з Веб-сторінки Державної служби зайнятості. - Режим доступу : <http://www.dcz.gov.ua>

В статье исследовано состояние функционирования локальных рынков труда Сумской области в 2010 году, проведено группирование локальных рынков труда по основным показателям по труду и определены их отличия. Кроме того, исследовано влияние демографического и экономического развития в разрезе районов на функционирование локальных рынков труда.

In the article we investigate the situation of functioning of local labor markets in the Sumy region in 2010, conducted clustering of local labor markets using the main indicators of Labour and define their differences. In addition, the influence of demographic and economic development in the context of areas on the functioning of local labor markets was investigated.

Дата надходження в редакцію: 1.02.2012 р.
Рецензент: к.е.н., доцент Ю.І.Данько

ПРАЦІ ЗАКОРДОННИХ АВТОРІВ

ПАРАДИГМА «ТУРБУЛЕНТНОСТІ» В СОВРЕМЕННОЙ МИРОВОЙ ЭКОНОМИКЕ

М.К. Жудро, д.э.н., профессор, Белорусский государственный экономический университет, Беларусь

В статье выполнен анализ современных теорий и методологии разработки инструментария экономической политики субъектов бизнеса, основанных на учете особенностей развития мировой экономики. Обоснован и научно аргументирован теоретико-методологический подход к разработке новых парадигмы для проведения исследований, расширения и обучение всех заинтересованных по вопросу об устойчивости экономики предприятия, страны и в целом мировой экономики в условиях турбулентности и усиления факторов неопределенности развития мировой экономики.

Основная часть. Анализ современных теорий и методологии разработки инструментария экономической политики свидетельствует о доминировании среди ученых концепций, теорий, основанных на учете особенностей системных кризисов в мировой экономики. В качестве научного аргументирования состоятельности указанного теоретико-методологического подхода выступает сформулированная в экономической науке парадигма циклического развития мировой экономики

В этой связи следует заметить, что проблема преодоления системных кризисов и достижения устойчивости экономики предприятия, страны и в целом мировой экономики в условиях современного «разразившегося мирового финансово-экономического кризиса» стала темой широких дискуссий как среди политиков, так и в популярной в прессе и научной литературе. О ее актуальности свидетельствуют инициативы правительств стран ЕС, США, стран «Группы восьми», стран СНГ проведения форумов по поиску радикальных мер для его преодоления.

Эти инициативы ориентируют ученых разрабатывать новые парадигмы для проведения исследований, расширения и обучение всех заинтересованных по вопросу об устойчивости экономики предприятия, страны и в целом мировой экономики в условиях турбулентности и усиления факторов неопределенности развития мировой экономики.

Принципиальным современным методологическим отличием обоснования инструментария, основанного на учете временного шокового состояния мировой экономики, или экономик группы стран, или отдельного государства, является констатация учеными такого относительно временного сценария в мировой экономике как мировой или системный кризис.

Согласно их оценкам через определенное время в силу ряда объективных и субъективных обстоятельств мировой или системный кризис должен и будет преодолен. Так как в этом случае принимается за основу парадигма экономических циклов развития мировой экономики: рост, стагнация, рецессия – рост, стагнация, рецессия и т. д.

Важнейшей характеристикой идентификации мирового финансово-экономического кризиса многие ученые считают наличие существенных инвестиционных, финансовых диспропорций в экономике и падения доходов, населения, объемов производства продукции и услуг. Доминирует точка зрения, согласно которой в результате девальвации национальных валют имеет место снижение стоимости активов, акций компаний, недвижимости. А из-за стагнации, порой и рецессии экономики предприятий происходит уменьшение их доходности, и как следствие, имеет место падение платежеспособного спроса населения и объемов выпуска продукции на 15-20 % и более.

Ученые-сторонники концепции мирового финансово-экономического кризиса, безусловно, прогнозируют его преодоление и перспективное развитие мировой экономики в принципе в условиях наступления определенной исторической (которая имела место ранее) определенности и не рассматривают потенциальное принципиально новое такое явление в экономике как турбулентность.

Базируясь на парадигме экономических циклов развития мировой экономики, в процессе исследований проблем мирового или системного кризиса иницируют и пытаются разработать как минимум два варианта экономических инструментов управления экономикой.

Первый вариант предлагаемых учеными в современной практике инструментов ориентирован на учет особенностей и возможностей временного функционирования субъектов бизнеса в условиях системного кризиса и должен обеспечивать преодоление стагнации, возможной временной ее рецессии и трансформацию их экономики в устойчивое состояние функционирования в перспективе. Приоритетным компонентом методологии предлагаемых ими мер выступает сохранение и активизация исследований модернизации инструментов самых различных мега-, макро-, микроинтервенций как инвестиционными, кредитно-финансовыми учреждениями, так и правительствами различных государств. Такая практика включает как финансовые интервенции мировых, региональных государств-лидеров, ме-

ждународных финансовых организаций (МВФ, МБ и т. д.), так и интервенции отдельных государств (США, Китай, Россия и т.д.).

Ярким примером такого рода инструментария интервенций является современная практика государств-лидеров ЕС (Германия, Франция, Англия) поиска и применения различных сценариев финансовой поддержки экономики проблемной страны – Греции.

Другой вариант предлагаемых инструментов ориентирован на наличие потенциальной возможности выхода экономики предприятий, страны, мировой экономики из системного кризиса и должен обеспечивать устойчивое развитие экономики предприятий, страны в посткризисный период. То есть, ученые прогнозируют трансформацию кризисного состояния экономики субъектов бизнеса в устойчивое ее развитие и наступление через некоторое время относительно прогнозируемой, определенной внешней среды.

Исследование актуальной эмпирической статистики результативности практики инструментов самых различных мега-, макро-, микроинтервенций как инвестиционными, кредитно-финансовыми учреждениями, так и правительствами отдельных стран, а также современных тенденций развития мировой экономики и экономики отдельных стран позволяет утверждать об отсутствии реальных принципиальных позитивных итогов их применения.

Во-первых, начиная с 2008 года экономика многих стран, правительства которых преимущественно применяют интервенционные инструменты, не сигнализирует об убедительных признаках и аргументах потенциальной возможности успешного преодоления современного мирового финансово-экономического кризиса и появления устойчивости развития в ближайшей перспективе.

Во-вторых, с одной стороны, сохранятся неустойчивость стоимости активов, акций компаний, недвижимости, стагнация доходности многих предприятий и платежеспособного спроса населения. С другой стороны, правительствам государств все больше бюджетных средств приходится аккумулировать на применение интервенционных инструментов.

В-третьих, в результате мировая практика интервенций становится все более противоречивой: рост интервенционных расходов не сопровождается адекватными результатами роста их эффективности и появлением фактов устойчивости позитивных изменений в экономике стран.

Другим словами, политика сохранения и активизация модернизации инструментов самых различных мега-, макро-, микроинтервенций как инвестиционными, кредитно-финансовыми учреждениями, так и правительствами различных го-

сударств не создает предпосылки для преодоления системного кризиса и достижение устойчивого функционирования экономики субъектов бизнеса.

Исходя из этого, можно утверждать об научной уязвимости и недостаточной экономической обоснованности доминирующих приведенных выше концепций и теорий цикличности развития мировой экономики, мирового финансово-экономического кризиса и практику интервенций для его преодоления.

И, как следствие, приведенные выше негативные тенденции в мировой экономике в значительной мере являются факторами инвестиционных, финансово-экономических диспропорций, сохранения социально-экономических проблем как в целом в мире, так в отдельных государствах.

Поэтому возникает острая необходимость разработки новых парадигм и инструментов управления бизнесом с целью достижения его устойчивости в условиях усиления факторов неопределенности развития мировой экономики, которые создают предпосылки для появления новых инвестиционных, финансово-экономических пропорций в мировой экономике.

Выполненные исследования современных научных подходов к идентификации и интерпретации современных инвестиционных, финансово-экономических диспропорций в мировой экономике позволяют констатировать большую обоснованность применения парадигмы не наличия «системного финансово-экономического кризиса», а как ее состояние в условиях «турбулентности».

В этой связи следует отметить, что ключевую значимость влияния условий турбулентности на развитие мировой экономики заявляют как отдельные ученые, так и политики.

Исследуя историю возникновения термина «турбулентность», следует отметить, что этот термин появился в гидродинамике. Впервые понятие турбулентных и ламинарных потоков ввел в 1883 г. английский физик О. Рейнольдс, изучая движение жидкости в трубе. При небольших скоростях движение регулярно, но когда отношение сил инерции к вязким силам (число Рейнольдса – соотношение скорости потока и размер потока, в данном случае диаметр трубы) превзойдет некоторое критическое значение, то движение теряет устойчивость и становится более или менее беспорядочным.

При этом в потоке появляются беспорядочные вихри разных размеров, и скорость потока в каждой точке меняется случайным образом со временем. Эти вихри могут дробиться или иногда сливаться между собой. Турбулентность - беспорядочные движения в потоках жидкости, газа, плазмы, в результате которых скорость, давление, плотность, температура потока меняются в

пространстве и во времени случайным образом [1].

В современной практике термин турбулентность (от латинского «*turbulentus*») наиболее широко поясняется как особое свойство атмосферы, которое характеризуется неоднородностью потоков воздуха. В качестве примера преимущественно приводят состояние полета самолета в условиях турбулентности (при попадании самолета в атмосферу неоднородных потоков его трясет, подбрасывает, может изменяться курс полета, снижается скорость, возникает паника среди пассажиров и т. д.) [2].

Приведенное состояние полета самолета хорошо известно автору этой статьи. Поэтому автор не разделяет неоправданно завышенное на грани трагическое состояние полета самолета, паническое поведение всех авиапассажиров и т. д. Безусловно, состояние полета самолета и поведение авиапассажиров, экипажа в условиях турбулентности отличается от штатного и трансформируется в необходимость немедленного принятия рекомендуемых экипажем адекватных мероприятий, предписанных соответствующей инструкцией, и каких-то собственных дополнительных психологических, технических с целью самосохранения (устойчивости полета).

Анализируя историю использования термина «турбулентность» в экономике, можно констатировать появление общественного интереса к нему в 1960-х, когда появилась теория синергетики. Хотя отдельные элементы синергетики как явления самоорганизации рынков были исследованы Адамом Смитом. Большую актуальность данный термин получил в экономической науке в при попытке научного объяснения глобального кризиса в мировой экономике 2008 г.

Констатируя появление новой парадигмы «турбулентность в мировой экономике» следует отметить, что в современной экономической науке можно выделить три варианта научных ее оценки.

Первые доминирующие в современной экономической науке два варианта научных взглядов ученых основываются на теории цикличности развития мировой экономики и синтезе парадигм «турбулентность» и «системный кризис». Они придерживаются определения турбулентности как особо сложной траектории движения и национальной экономики, и отдельной фирмы в «вихревом потоке» разнообразных перемен, в котором им приходится постоянно сохранять текущее состояние и обеспечивать поступательное позитивное развитие с целью преодоления потенциального кризисного состояния [3].

То есть, главными признаками турбулентности в экономике выступает неустойчивое, кризисное (неупорядоченное) движение элементов экономической системы и, как следствие, сильные колебания экономических показателей.

В этой связи следует отметить, что из всех определений системного риска наиболее обоснованным следует считать определение сформулированное Дж. Кауфманом и К. Скоттом, позволяющее выявить основную причину системного риска. («Системный риск — это риск или вероятность сбоя всей системы в связи с возникшей недееспособностью ее отдельных частей или компонентов; является следствием параллельной динамики (корреляции) между большинством или всеми элементами системы [4].

Ученые, которые придерживаются теории цикличности развития мировой экономики, основываясь на теоретических и практических аспектах обеспечения устойчивости систем, изложенных в фундаментальных работах специалистов в области экономики и управления И. Ансоффа, Д. Аакера, Эд. Дж. Долана, П. Друкера, Б. Карлофа, Дж. М. Кейнса, М. Мескона, Т. Питерса, М. Портера, Д.С. Синка, Р. Уотермена, А.П. Федотова, А.Д. Урсула, С. Фишера, А. Хоскинга и др. устойчивость отождествляют с статическим состоянием хозяйственной системы. «Ей присуща сравнительная пропорциональность изменения конкретных процессов, при этом относительная скорость отдельных элементов системы не выявляется» [5].

Следовательно, исходя из теории цикличности экономики предприятие, как система взаимосвязанных элементов, в процессе своего развития проходит ряд циклов, сменяющих друг друга стадий устойчивости и турбулентности. Важно также заметить, что сторонники теории цикличности развития мировой экономики, неоднозначно относятся к использованию парадигмы «турбулентность» в экономике: одни настаивают на ее некорректности (их немного), а другие аргументируют ее состоятельность (они доминируют).

Среди ученых, которые позитивно относятся к исследованию проблем турбулентности в экономике, следует отметить И. Ансоффа. Он при *создании модели внешней среды выделил* пять уровней турбулентности – от самого слабого и легко прогнозируемого до наиболее изменчивого и непредсказуемого. По мнению ученого, для каждого из этих уровней может быть разработана оптимизирующая прибыльность модель поведения фирмы. Пятибалльная шкала «уровней турбулентности» описывается различными сочетаниями показателей изменчивости и предсказуемости внешних событий [6].

Чем выше турбулентность среды, тем агрессивнее должно быть поведение фирмы. Но, как показывает опыт, некоторые компании полностью используют предоставляемые им возможности, а другие отзываются на внешнее воздействие с опозданием. К числу факторов, влияющих на поведение компаний, относятся прошлая история, размер, накопленная организационная

инертность, соответствие навыков потребностям внешней среды и, в особенности, побуждения и способности руководства фирмы

Вторая группа ученых, исследуя проблемы турбулентности в экономике, настаивают на уязвимости теории цикличности и вступлении мировой экономики в абсолютно новую эпоху все более частых и интенсивных периодов турбулентности в глобальной экономике. Так, Джон А. Каслионе (эксперт по глобальным стратегиям управления, обладающий опытом реализации глобальных бизнес-стратегий в 88 странах мира на шести континентах, основатель, президент и генеральный директор компании GCS Business Capital LLC) предлагает взамен консервативного представления о том, что росту предшествует спад (рецессия), и наоборот, разрабатывать новые стратегии управления, учитывающие вероятность резких и неожиданных колебаний, которые следует считать вполне обыденными. Поэтому компании должны приложить максимум усилий, чтобы извлекать выгоду из новых условий существования, защищая уязвимые места, более оперативно реагировать на возникающие сложности и мгновенно использовать возможности роста, не забывая при этом об устойчивом развитии бизнеса. Кроме того, придется заранее определить нестандартные пути выхода из кризисных ситуаций и заложить возможности для «ручного управления» выбранной стратегией, чтобы в любых условиях продолжать движение к успеху [7].

Принципиальным методологическим признаком турбулентности в мировой экономике сторонники уязвимости теории цикличности развития экономики считают усиление факторов неопределенности, набором рисков вне зависимости от масштабов своей деятельности и территории базирования компаний, воздействие которых вызывает турбулентность – широко распространенное в природе явление самоорганизации, связанное с регулярными или хаотическими переходами от беспорядка к порядку и обратно. То есть, они рассматривают турбулентность как гармонию и хаос одновременно и прогнозируют рост непредсказуемости ее влияния на экономику компаний.

Также они доказывают, что термин «рецессия» уже устарел и считают заблуждением называть теперешние глобальные проблемы рецессией – затяжным снижением общей экономической активности с характерным падением реального ВВП на протяжении двух кварталов подряд, поскольку развитие мировой экономики уже утратило циклический характер. Следовательно, несмотря на то, что экономисты и политики еще в полной мере не осознали этого, сам термин «рецессия» может потребовать пересмотра, поскольку применяемое ныне определение «два последовательных квартала ухудшения эконо-

мической конъюнктуры», а также определение термина «восстановление» более не соответствуют сложившейся ситуации.

Ученые, которые настаивают на уязвимости теории цикличности, прогнозируют в обозримом будущем новую экономическую реальность. Она может быть представлена как постоянно и неожиданно прерывающаяся последовательность периодов экономического благополучия и спада активности. Глобальная коммуникация, в «мирное время» приносящая пользу всем участникам экономической деятельности, превращается в среду появления еще большего количества зон турбулентности.

Следовательно, они считают, что турбулентность – это широко распространенное в природе явление самоорганизации, связанное с регулярными или хаотическими переходами от беспорядка к порядку и обратно. То есть, турбулентность это и гармония, и хаос одновременно.

Таким образом, принципиально новыми условиями развития мировой экономики они предлагают турбулентность, хаос, риск и неопределенность, которые и образует «новую реальность», которая теперь считается нормальной для функционирования рынков и работы компаний.

Выполненные аналитические исследования позволяют сформулировать основные признаки турбулентности в экономике: мгновенных разнонаправленных специфических (стохастических) колебаний многих ключевых параметров (неоднородности потоков изменений) внешней среды бизнеса в условиях появления одинаковых (краткосрочных) инвестиционных горизонтов

1. Мгновенные разнонаправленные специфические (стохастические) колебания многих ключевых параметров (неоднородность потоков изменений) внешней среды бизнеса (стоимость активов, базовых ресурсов, процентных ставок и т.д.) в условиях появления одинаковых (краткосрочных) инвестиционных горизонтов, которые вызывают глобальные диспропорции в экономике компаний, стран и в целом мировой экономики (возникает нехватка ликвидности и он становится неустойчивым).

2. Неустойчивое, стохастическое движение элементов экономической системы и, как следствие, сильные колебания экономических показателей трансформируют компании в нелинейные динамические социально-экономические системы, относящиеся к типу эволюционирующих систем, основанные на обороте капитала и обладающие свойством изменения стоимости ее активов в процессе выполнения функции преобразования входящих ресурсов в продукцию.

3. Новое состояние самоорганизации экономической системы, связанное с регулярными или эпизодическими переходами ее от устойчивого к неустойчивому состоянию и обратно (турбулентность это и гармония, и диспропорции одновре-

менно), которое является перманентным тотальным в мировой экономике.

Оно исключает состоятельность существующего консервативного представления о том, что росту предшествует спад (рецессия), и наоборот.

4. Функционирование экономических систем приобретает специфический порядок, отличающийся от традиционного предшествующего устойчивого состояния, который потенциально позволяет им сохранять текущее состояние и обеспечивать поступательное позитивное развитие с целью преодоления временного неустойчивого их состояния.

5. принципиально новое состояние развития экономических систем, которое основывается на синтезе риска и неопределенности и является нормальным для функционирования рынков и компаний с одинаковыми (краткосрочными) инвестиционными горизонтами.

Выводы: Исходя из сформулированных признаков турбулентности, применительно к экономике ее можно определить как широко распро-

страненное в мировой экономике явление самоорганизации социально-экономической системы в условиях мгновенных разнонаправленных специфических (стохастических) колебаний многих ключевых параметров (неоднородности потоков изменений) внешней среды бизнеса в условиях появления одинаковых (краткосрочных) инвестиционных горизонтов, которые вызывают глобальные диспропорции в экономике компаний, стран и в целом мировой экономики и регулярные или эпизодические переходы ее от устойчивого к неустойчивому состоянию и обратно (турбулентность это и гармония, и диспропорции одновременно), а также позволяют сохранять текущее состояние системы и обеспечивать поступательное позитивное (устойчивое) ее развитие.

Следовательно, социально-экономические системы (рынки, компании) можно рассматривать не только в виде нелинейной функции, или "классической" линейной функции, а как комбинированную структуру линейной и нелинейной функций.

Список использованной литературы

1. Турбулентность [Электронный ресурс]. // — Режим доступа: <http://webcache.googleusercontent.com/search?hl=ru&q=cache:lhYZp5HsVakJ>. — Дата доступа: 01.06.2012].
2. Турбулентность [Электронный ресурс]. // — Режим доступа: <http://www.science.yoread.ru/news.php?readmore=935>. — Дата доступа: 01.06.2012].
3. Бурлачков В., Турбулентность экономических процессов: теоретические аспекты. Вопросы экономики, № 11, 2009. с. 90/
4. Kaufman, G., Scott, K. What Is Systemic Risk, and Do Bank Regulators Retard or Contribute to it? — 2003. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.independent.org/pdf/tir/tir_07_3_scott.pdf. Дата доступа: 01.06.2012.
5. Лобахина Н. А. Проблемы управления устойчивостью малых и средних предпринимательских структур. [Электронный ресурс]. // — Режим доступа: <http://uecs.ru/predprinematelstvo/item/409-2011-04-25-10-03-53>. Дата доступа: 01.06.2012.
6. Ансофф И. Стратегический менеджмент. Классическое издание. — СПб.: Питер, 2009. 344 с.
7. Chaotics: искусство управления в эпоху турбулентности <http://performance.ey.com/wp-content/uploads/downloads/2011/10/Chaotics.pdf>. — Режим доступа: 01.06.2012].

У статті виконаний аналіз сучасних теорій і методологій розробки інструментарію економічної політики суб'єктів бізнесу, заснованих на обліку особливостей розвитку світової економіки. Обґрунтований і науково аргументований теоретико-методологічний підхід до розробки нових парадигм для проведення досліджень, розширення і навчання всіх зацікавлених з питання про стійкість економіки підприємств, країни і в цілому світової економіки в умовах турбулентності і посилення чинників невизначеності розвитку світової економіки.

This article gives an analysis of contemporary theories and methodologies for the development of economic policy tool of business entities which are based on the features of the global economy. Substantiated and argued for the scientific theoretical and methodological approach to the development of new paradigms for research, extension and training for all stakeholders on the issue of sustainability of economic enterprise, the country and the world economy as a whole in terms of turbulence and increasing the uncertainty of the global economy.

Дата надходження в редакцію: 1.03.2012 р
Рецензент: д.е.н., професор М.О.Соколов

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ЭФФЕКТИВНОГО КРЕДИТОВАНИЯ СЕЛЬСКОГО НАСЕЛЕНИЯ

Н.В. Жудро, к.э.н., доцент, Белорусский государственный экономический университет, Беларусь

В статье выполнены исследования создания потенциальных предпосылок устойчивого развития сельского хозяйства Беларуси на основе активизации создания финансовых условий для кредитования сельского населения, учитывая его более низкую кредитоспособность.

Особое внимание автором уделено оценке эффективности и разработке инструментов эффективного использования применения льготлируемых кредитных линий, которые в Беларуси не ходится в ведение государства и обеспечивают преимущественно ОАО «Белагропромбанк». Проведена оценка практики использования построенных за счет банковского кредита жилых дома в сельской местности на предмет их регистрации в органах государственной регистрации недвижимого имущества с целью разработки и реализации практики перевода долга на физическое лицо, проживающего в жилом доме, построенного за счет льготного кредита банка.

Основная часть. В качестве основных объектов финансовых вложений ОАО «Белагропромбанк» выступают программы по укреплению производственного потенциала агропромышленного комплекса страны, мероприятия, связанные с проведением сезонных работ в сельском хозяйстве, реализацией шагов по обеспечению необходимых социальных условий для сельских жителей, которые определены Государственной программой устойчивого развития села на 2011 - 2015 годы.

В Беларуси особая роль отводится льготному кредитованию жилищного строительства на селе. Анализируя практику этого направления социального кредитования, следует проинвентаризировать построенные за счет банковского кредита жилые дома в сельской местности на предмет их регистрации в органах государственной регистрации недвижимого имущества с целью разработки и реализации практики перевода долга на физическое лицо, проживающего в жилом доме, построенного за счет льготного кредита банка.

Незаселенные построенные жилые дома за счет банковского кредита необходимо активно выставлять на аукцион с целью финансирования новых объектов, модернизации и техперевооружения сельхозпредприятий. Последнее в конечном итоге обеспечит прирост ВВП и прибыли для банка в виде своевременного получения процентов.

ОАО «Белагропромбанк» совместно с сельхозпредприятиями должен вести активный поиск работников и специалистов с целью привлечения их из других регионов, где существует переизбыток рабочей силы.

С целью экономии бюджетных средств для льготного кредитования жилищного строительства на селе целесообразно:

- на селе строить только новые жилые дома, объекты агробизнеса, а проводить реконструкцию и ремонт пустующих зданий и сооружений, осуществлять покупку жилых домов у граждан, что существенно снизит стоимость жилья;
- практиковать строительство жилых домов хозспособом, что удешевит строительство;

- осуществлять строгий контроль за продолжительностью строительства жилых домов согласно норм продолжительности строительства, что также позволит удешевить стоимость жилья;
- активно сотрудничать со страховыми компаниями по страхованию кредитного риска, что послужит дополнительным источником обеспечения исполнения обязательств.

Активное сотрудничество ОАО «Белагропромбанк» с такими кампаниями, как «Белгосстрах» и «Белэксимгарант» позволяет уменьшить кредитный риск и оградить банк от потерь. Стоимость данной услуги составляет 1% от стоимости кредитной сделки и для заемщика не несет особой нагрузки.

Политика энерго-, ресурсосбережения и импортозамещения в жилищном строительстве, в промышленности строительных материалов и изделий в современных условиях является основным фактором снижения себестоимости возводимого жилья и приобретает первостепенное значение и актуальность.

С созданием в Беларуси Банка развития предполагается снижение кредитной нагрузки на ОАО «Белагропромбанк» в рамках принимаемых органами государственного управления решений по финансированию экономики, в результате чего возникнет возможность для диверсификации корпоративного кредитного портфеля и в целом активов Банка.

В этой связи необходимо самое серьезное внимание уделить вопросам разработки и внедрения конкурентоспособных и высокотехнологичных социально-ориентированных банковских продуктов для сельского населения, работающего в различных отраслях сельской экономики.

Учитывая, что развитие розничных социально-ориентированных банковских продуктов рассматривается ОАО «Белагропромбанк» в качестве одного из ключевых направлений деятельности в средне- и долгосрочной перспективе поступательное наращивание объема оказываемых физическим лицам на селе банковских услуг и повышение качества их предоставления должны выступить источником увеличения рыночной до-

ли ОАО «Белагропромбанк» на основных сегментах розничного финансового рынка.

Достижение поставленной должно осуществляться за счет совершенствования работы с сельским населением, а также развития продуктового ряда путем модификации действующих и внедрения принципиально новых услуг, оптимизации процессов предоставления услуг, развития каналов и способов продаж.

К числу основных критериев результативности работы ОАО «Белагропромбанк» на рынке розничных социально-ориентированных банковских продуктов будет относиться степень удовлетворенности физических лиц на селе набором предоставляемых продуктов, их потребительскими характеристиками и уровнем сервиса.

В этой связи возрастает роль «обратной связи» с сельским населением и одним из ключевых источников формирования информации для принятия управленческих решений в сфере розничного бизнеса должно стать регулярное проведение анкетирования сельского населения как клиентов, а также потенциальных пользователей его социально-ориентированных банковских продуктов.

Системный подход к сегментации клиентской базы на селе должен стать важным условием для определения преимущественных предпочтений целевых групп клиентов и разработки комплексных предложений, которые должны позволить им в максимальной степени удовлетворить свои потребности в финансовых продуктах, не прибегая к услугам других банков. Для сохранения лояльности клиентов на селе и возможности дальнейшего роста клиентской базы должны постоянно изучаться ситуация и модификация предлагаемых банковских услуг и на этой основе своевременно корректироваться собственные предложения в сторону усиления их конкурентных преимуществ.

Совершенствование политики взаимоотношений с розничными клиентами на селе должно происходить посредством придания им большей проактивности со стороны ОАО «Белагропромбанк», усиления ориентации функций работников на продвижение социально-ориентированных банковских продуктов.

Для повышения уровня взаимосвязи Банка и клиентов на селе должно быть также направлено последующее распространение на весь спектр оказываемых розничных банковских услуг системы менеджмента качества, соответствующей требованиям стандартов серии ISO 9000.

Совершенствование набора применяемых инструментов для аккумуляции сбережений сельского населения должно осуществляться с учетом складывающейся макроэкономической ситуации и ее влияния на текущие предпочтения розничных клиентов.

В условиях достаточности экономических предпосылок (продолжительная устойчивость курса национальной денежной единицы, динамичный рост реальных денежных доходов населения, прогнозируемая стабильная ситуация с ликвидностью в банковском секторе страны) предложения ОАО «Белагропромбанк» должны быть ориентированы на приоритетное хранение физическими лицами в сельской местности денежных средств в белорусских рублях и стимулирование вкладчиков к размещению сбережений на максимально длительные сроки.

Совершенствование существующих продуктов должно осуществляться на основе нахождения оптимального соотношения требований потребителей к финансовым услугам и возможностей ОАО «Белагропромбанк» по их наиболее полному удовлетворению. Это позволит разрабатывать продукты на основе реальной потребности в них у конкретного социально-незащищенного сегмента клиентов.

Постоянная коррекция и поэтапное расширение линейки кредитных продуктов Банка должны быть направлены на наиболее полное удовлетворение потребностей потенциальных сельских кредитополучателей и повышение их конкурентоспособности. Наряду с предоставлением классических кредитов на финансирование недвижимости и потребительские цели социально-незащищенным должен активно применяться востребованный набор «карточных» кредитов, а также, с учетом стабильного роста спроса на конкретные группы товаров длительного потребления, совместно с производителями, торговыми организациями и дилерскими структурами продвигать на рынок узкоцелевые социально-ориентированные банковские услуги на селе.

В современных условиях необходимо ОАО «Белагропромбанк» значительное внимание уделять вопросам расширения своей клиентской базы на селе за счет целевых сегментов «социально-незащищенные клиенты» и «пенсионеры», проводить формирование соответствующих наборов продуктов и условий их предоставления для данных категорий клиентов.

На селе ОАО «Белагропромбанк» должен целенаправленно развивать пакетную форму продаж розничных продуктов, которая, в первую очередь, будет базироваться на использовании карточных технологий. В качестве основного фактора роста объемов услуг с применением банковских пластиковых карточек должно быть рассмотрено дальнейшее увеличение количества их владельцев из числа сотрудников предприятий и организаций, находящихся на обслуживании в ОАО «Белагропромбанк», а также разработка и внедрение целой линейки «зарплатных» пакетов банковских продуктов, ориентированных на их активное использование соответствующими целевыми группами клиентов на селе. Пакет-

ная форма предложения розничных банковских продуктов позволит нарастить объемы продаж услуг Банка.

ОАО «Белагпропромбанк» необходимо продолжить дальнейшее развитие и популяризация рекламной акции «Детская сберегательная программа «Расти большой!» как значимого инструмента поддержки социально-незащищенных клиентов.

В деятельности банка должно стать внедрение в практику полного автоматизированного процесса оценки платежеспособности клиента и выдачи кредита, позволяющего минимизировать человеческий фактор.

К такому процессу следует отнести скоринговую систему оценки платежеспособности розничного клиента на селе, которая позволит оценить вероятность того, что заемщик не заплатит по своим обязательствам в срок. Но, как известно, что при любой статистической модели необходимо иметь достаточную по объему и качественную базу данных. Такой базой данных должно стать кредитное бюро и база данных Фонда социальной защиты о доходах заемщика за последние 3-5 лет.

ОАО «Белагпропромбанк» для дальнейшего развития рынка банковских розничных услуг на селе необходимо:

- внедрять новые виды услуг, обеспечивающих рост депозитов физических лиц;
- расширять потребительское кредитование путем разработки и внедрения новых видов кредитов, упрощения процедуры кредитования с целью повышения доступности широким слоям населения.
- внедрить комплексное обслуживание клиентов на селе юристами, консультантами и другими специалистами банка;
- больше внимание уделять работе с завещаниями, доверительным управлением имуществом, так как эта область больше не является заботой лишь обладателей больших состояний, а все больше людей сталкиваются с проблемами наследства, и в этом банк мог бы помочь.
- улучшать качество предоставления банковских услуг путем повышения культуры обслуживания, оптимизации графиков работы подведомственных учреждений, внедрения внутренних систем оценки качества.

Учитывая, что ОАО «Белагпропромбанк» единственный в Беларуси из отечественных кредитно-финансовых организаций выработал системный подход к поддержке агроэкотуризма, целесообразно сохранить данный вид кредитования на селе в 2011 - 2015 годах.

Эта поддержка, как и прежде, должна включать в себя льготное кредитование субъектов сельского туризма, проведение для них обучающих семинаров, специализированных конферен-

ций и конкурсов, ежегодное издание каталогов агроэкоуслуг.

Это оправдано социальной направленностью деятельности банка, которая способствует росту рабочих мест на селе, созданию современной социально-бытовой инфраструктуры, повышению благосостояния сельского населения. Кроме того, Белагпропромбанк, выполняет функции агента правительства по финансированию госпрограмм в агропромышленном комплексе страны. А сельский и экологический туризм рассматривается как важная составляющая успешной реализации Государственной программы возрождения и развития белорусского села.

Деятельность ОАО «Белагпропромбанк» по оказанию услуг в сфере агроэкотуризма регулируется Национальной Программой развития туризма в Республике Беларусь, областными Программами развития агроэкотуризма, Указом Президента Республики Беларусь от 02.06.2006 №372 «О мерах по развитию агроэкотуризма в Республике Беларусь» (далее – Указ №372).

Программа участия ОАО «Белагпропромбанк» в развитии агроэкотуризма в Республике Беларусь разработана и должна быть реализована в целях формирования благоприятных условий для развития агроэкотуризма и совершенствования сельской инфраструктуры, создания дополнительных рабочих мест и повышения уровня жизни населения в сельской местности.

Кредитование субъектов агроэкотуризма ОАО «Белагпропромбанк» должен осуществлять исключительно на цели, связанные с реализацией субъектами агроэкотуризма проектов в сфере агроэкотуризма:

- приобретение товарно-материальных ценностей для осуществления реконструкции и ремонта жилых домов;
- приобретение товаров для осуществления строительства, реконструкции, ремонта нежилых построек на придомовой территории жилых домов;
- оплату работ и услуг, связанных с реконструкцией и ремонтом жилых домов;
- оплату работ и услуг, связанных со строительством, реконструкцией, ремонтом нежилых построек на придомовой территории;
- приобретение предметов бытового, культурно-бытового и физкультурно-спортивного назначения.

В настоящее время для реализации региональных мероприятий по развитию агроэкотуризма и оказания поддержки данному направлению деятельности между филиалом ОАО «Белагпропромбанк» - областное управление, областным исполнительным комитетом, Белорусским общественным объединением "Отдых в деревне" было заключено Соглашение о сотрудничестве, определяющее порядок взаимодействия отделений ОАО «Белагпропромбанк», районных испол-

нительных комитетов и общественного объединения, которое в перспективе должно стать базовой точкой для реализации социально-ориентированных банковских продуктов в сфере туризма.

Экоагротуризм в Беларуси является динамично растущим сектором современной сельской экономики и позволяет увеличить объемы продаваемых банковских продуктов.

Для дальнейшего развития агроэкотуризма в Беларуси необходимо:

- оптимизировать централизованное административное регулирование сферы производства сельскохозяйственной продукции и инструменты мотивации развития экоагротуризма. Так как система управления сельскохозяйственным производством ориентирована на достижение текущих результатов, и в случае невыполнения централизованно доводимых заданий по основной деятельности программа развития агроэкотуризма может быть закрыта решением местных властей. Кроме того, при значительной диверсификации деятельности хозяйство может потерять управляемость и снизить качество выполнения функций. Стимулы, которыми располагает руководство (жилье, заработная плата и т.п.), имеют временный характер и теряют свою действенность по мере использования.

В этих условиях оправдана передача объектов инфраструктуры агроэкотуризма в долгосрочную аренду или в собственность сельским жителям, их обслуживающим. Но законодатель-

ство не предусматривает эффективный механизм подобной приватизации.

- адаптация государственного управления агроэкотуризмом и системы нормативно-правового обеспечения этого вида деятельности к требованиям и условиям его развития в мире.

В Беларуси трактовка понятия агроэкотуризма довольно узкая, туризм связан с проживанием туристов в сельских усадьбах, с государственной поддержкой тех, кто располагает жилым фондом для туристов.

Выводы: Для эффективного льготного кредитования развития агроэкотуризма в Беларуси необходимо:

1) создание малого семейного гостиничного хозяйства и реализации государственной политики перевода части сельского населения из сектора аграрного производства в сектор услуг и создаются частные микрогостиницы на базе существующего в сельской местности жилого фонда и специализированных объектов (лодочные станции, конюшни и др.);

2) строительство крупных и средних частных агротуристических объектов в сельской местности в форме специализированных «агротуристических деревень», культурно-этнографических центров;

3) создание сельскохозяйственных парков, где демонстрируются приемы национального сельскохозяйственного производства традиционной для конкретной страны продукции.

У статті виконані дослідження створення потенційних передумов стійкого розвитку сільсько-го господарства Білорусі на основі активізації створення фінансових умов для кредитування сільського населення, враховуючи його нижчу кредитоспроможність.

Особлива увага автором приділена оцінці ефективності і розробці інструментів ефективного використання застосування льготуємих кредитних ліній, які в Білорусі знаходяться у ведення держави і забезпечуються переважно ВАТ «Белагропромбанк». Проведена оцінка практики використання побудованих за рахунок банківського кредиту житлові будинки в сільській місцевості на предмет їх реєстрації в органах державної реєстрації нерухомого майна з метою розробки та реалізації практики перекладу довга на фізичне обличчя, що проживає в житловому будинку, побудовано-го за рахунок пільгового кредиту банку.

The paper made a study of potential prerequisites for sustainable development of agriculture of Belarus on the basis of activation of creating financial conditions for lending to the rural population, given its lower creditworthiness. Particular attention is paid to evaluating the effectiveness of the author and the development of effective use of instruments subject to preferences, credit lines, which in Belarus is under the jurisdiction of the state and are provided primarily of "Belagroprombank". An assessment of the use of constructed at the expense of bank credit houses in the countryside for their registration in the state registration of immovable property in order to develop the implementation of the Translation tons of debt by a person living in an apartment house, built by a soft loan of the bank.

Дата надходження в редакцію: 1.03.2012 р.

Рецензент: д.е.н., професор А.В.Чупіс

В.М. Жудро, аспирант, Белорусский государственный экономический университет, Беларусь

В статье обосновано, что в реальности современная компания представляет собой комбинированную структуру линейной и нелинейной функций и предполагает их комплексную оценку. Автором предложен методический инструментарий комплексного использования стандартного статистического анализа на основе нормального распределения и метода непараметрической статистики для прогнозирования мировых цен на продовольствие

Основная часть. Современные компании являются структурообразующим элементом современной рыночной экономики. С одной стороны, в компаниях происходит объединение инвестиционных, материальных, трудовых, финансовых, технологических и информационных ресурсов для получения новых товаров, работ, услуг, а с другой – они являются местом сосредоточения интересов всех участников бизнеса и реализации их знаний, навыков, умений и технологий. Исходя из многообразия функций компаний, можно говорить о том, что они удовлетворяют социальные и экономические потребности общества. В настоящее время в науке начинают господствовать теории, которые помогают понять суть процессов в внутри компании и бизнесе. К ним можно отнести теорию синергетики, теорию фракталов и теорию турбулентности.

Областью исследований синергетики может являться также и компания как социально-экономическая система. Основным признаком таких социально-экономических систем является динамика любых необратимых процессов и возникновения инноваций.

Социально-экономические системы, такие как коммерческие предприятия, фирмы, компании, достаточно сильно подвержены внешним воздействиям. Неустойчивость к внешним воздействиям может привести к банкротству компании.

В то же время традиционно все события, внешние и внутренние процессы в компании рассматриваются либо как случайные, либо как детерминированные. Классические теории финансового менеджмента не признают сочетания хаоса и порядка. В настоящее время благодаря развитию теорий синергетики, хаоса и теории фракталов становится очевидным, что социально-экономические системы характеризуются локальной случайностью и глобальным детерминизмом.

В результате перманентного изменения возникают новые уровни и новые качества социально-экономических систем. В результате стоимость компаний также перманентно изменяется.

Однако стандартный статистический анализ предполагает, что изучаемая система является случайной, и нет детерминистичного объяснения причин временного ряда. В качестве методического инструмента достаточно широко

используется нормальное распределение для прогнозирования цен и прибылей. Однако это распределение является применимым для модели идеальных рынков и не учитывает стохастических процессов. Согласно теореме Чебышева, для любого распределения не менее 89% всех исходов лежит в пределах трех среднеквадратических отклонений от ожидаемого значения.

В реальности современная компания представляет собой комбинированную структуру линейной и нелинейной функций и предполагает их оценку.

Для изучения нелинейных динамических систем, к которым относится компания, необходима непараметрическая статистика, которая не делает предварительных предположений о форме изучаемых распределений вероятностей. Такая непараметрическая методология была открыта Петерсом Е.Е., который [1] доказывает, что распределение цен на финансовые активы не является нормальными. Распределения имеют более толстые «хвосты» и более высокие пики в среднем значении. Это доказывает, что риск наступления большого события намного выше, чем его подразумевает нормальное распределение. Таким образом, распределения с толстыми «хвостами» являются доказательством нелинейного стохастического процесса в бизнесе.

В этой связи следует заметить, что в современной мировой экономике имеет место усиление факторов неопределенности и турбулентности, которые вызывают глобальные диспропорции в экономике компаний, стран и в целом мировой экономики и регулярные или эпизодические переходы ее от устойчивого к неустойчивому состоянию и обратно (турбулентность это и гармония, и диспропорции одновременно), а также позволяют сохранять текущее состояние системы и обеспечивать поступательное позитивное (устойчивое) ее развитие.

Актуализация значимости турбулентности в экономике и ее усиления на современном этапе развития мировой экономики позволяют утверждать о необходимости разработки методологии оценки устойчивости функционирования экономики компании на основе комплексного измерения уровня случайных и стохастических изменений ключевых ее параметров, характеризующих инвестиционную, производственную и финансо-

вую деятельность компании.

Указанная методология должна обеспечить выявление случайности временных рядов и фрактальных временных рядов ключевых параметров экономики компании.

В экономической литературе преимущественно рекомендуется применять фрактальная методология, которая позволяет выяснить, являются ли эти ряды также смещенными случайными блужданиями.

Непараметрическая методология была открыта Х.Е. Херстом, который применил ее для решения случайных и неслучайных систем, постоянства трендов и продолжительности циклов, если таковые имеются. Этот метод носит название метода нормированного размаха, или R/S-анализа и используется для различения случайного временного ряда.

С помощью алгоритма R/S-анализа можно выявить следующие характеристики временного ряда.

1. Значение показателя Херста H и соответствующий цвет «шума» (меру смещения ряда) или размерность, которая позволяет определить меру заполненности пространства объектом.

2. Меру устойчивости временного ряда (выявить персистентность, то есть склонность ряда следовать трендам или антиперсистентность, т.е. хаотичностью и риверсируемостью).

3. Наличие и оценка глубины долговременной памяти временного ряда.

4. Присутствие или отсутствие циклов.

Для компании фрактальная размерность определяет как та или иная фирмы будут реагировать на внешние и внутренние изменения. Компании с неодинаковой размерностью будут по-разному реагировать на одни и те же новости в виду различий в модели денежного потока, стоимости капитала, видах производства и других факторов. В результате стоимости этих компаний будут также меняться с различной скоростью и ускорением, не смотря на то, что акции этих компаний могут иметь одинаковую волатильность (стандартное изменение стоимости ценной бумаги) [2].

В стандартной эконометрике ряды принимаются инвариантными по отношению ко времени. Но во фрактальном анализе время – итеративный процесс, и влияние настоящего на будущее может быть выражено следующим соотношением, которое для нелинейных процессов является мерой их корреляции:

$$C = 2^{2H-1} - 1, \quad (1)$$

где C – мера корреляции,

H – показатель Херста.

Херст смог сформулировать свой эмпирический закон. Он предложил формулу для оценки величины H по значению R/S:

$$\ln\left(\frac{R}{S}\right) - \ln(a)$$

$$H = \frac{\ln\left(\frac{R}{S}\right) - \ln(a)}{\ln(N)}, \quad (2),$$

где n – количество наблюдений.

В зависимости от величины H различают три типа временных рядов.

1) $H=0,5$. Ряд представляет собой случайное блуждание. Другими словами, размах накопленных отклонений должен увеличиваться пропорционально квадратному корню из времени N . События случайны и некоррелированы, $C=0$. Настоящее не влияет на будущее. Функция плотности вероятности может быть нормальной кривой, однако это необязательное условие. R/S-анализ может классифицировать произвольный ряд относительно к тому, какой вид распределения ему соответствует.

2) $0 \leq H \leq 0,5$. Это значит, что наблюдения не являются независимыми. Каждое из них несет память о предыдущих событиях. То есть время оказывается важным фактором, который влияет на систему. Данный диапазон соответствует антиперсистентным (эргодическим), рядам. Такой тип системы часто называют «возвратом к среднему». Если система демонстрирует рост в предыдущий период, то скорее всего, в следующем периоде начнется спад. И наоборот, если шло снижение, то вероятен близкий подъем. Устойчивость такого антиперсистентного поведения зависит от того, насколько H близко к нулю. Чем ближе его значение к нулю, тем C ближе к $-0,5$, или отрицательной корреляции. Такой ряд более изменчив (волатилен), чем ряд случайный, так как состоит из частых реверсов спад-подъем. Несмотря на широкое распространение концепции возврата к среднему в экономической и финансовой литературе, до сих пор было найдено мало антиперсистентных рядов.

3) $0,5 < H < 1$. Имеем персистентные, или трендоустойчивые ряды. Если ряд возрастает (убывает) в предыдущий период, то вероятно, что он будет сохранять эту тенденцию какое-то время в будущем. Тренды очевидны. Трендоустойчивость поведения (сила персистентности – постоянство существования) увеличивается при приближении H к 1, или 100% корреляции ($C=1$). Чем ближе H к 0,5, тем более зашумлен ряд и тем менее выражен его тренд. Персистентный ряд – это обобщенное броуновское движение, или смещенные случайные блуждания. Сила этого смещения зависит от того, насколько H больше 0,5. Персистентные временные ряды являются собой более интересный класс, так как оказалось, что они не только в природе, но и свойственны экономическим системам [3].

Констатируя методологическую и эмпирическую обоснованность этого метода, следует отметить, что в современной экономике ни один метод идентификации и оценки устойчивости

функционирования экономики компании не дает стопроцентную достоверность.

Поэтому необходимо отдавать предпочтение комплексному применению различных методов оценки устойчивости функционирования экономики компании для достижения их репрезентативности, адекватности и информативности с целью предоставления возможности инвесторам, менеджерам успешно преодолевать турбулентность и обеспечивать поступательное, пропорциональное ее развитие.

Базовым требованием в этом случае выступает то, что принятое инвестором, менеджером в определенный момент управленческое решение будет в будущем рациональным. Так как наиболее сложная задача – определение параметра бизнеса, если сроки завершения бизнес-процесса еще не наступили.

Для изучения линейных экономических систем необходимо применять методы параметрической статистики, а нелинейных динамических систем – непараметрической статистики, которая не делает предварительных предположений о форме изучаемых распределений вероятностей.

В качестве примера, для тестирования мировых цен на продовольствие на устойчивость используем методы непараметрической z-статистики и Херста, а затем сравним полученные результаты.

Анализ устойчивости бизнеса методами непараметрической статистики произведем на основе данных динамики мировых цен на продовольствие в 2010 г.

На динамику мировых цен на продовольствие воздействует огромное количество факторов экономического, политического и социального происхождения. Информация, поступающая из различных источников, накапливается, обрабатывается рынком продовольствия и закладывается в величину стоимости продовольственных товаров. Чем чаще будут изменяться мировые цены на продовольствие, например ежемесячные, в сторону увеличения или уменьшения, тем совершенней институциональная структура рынка продовольствия, тем быстрее и эффективней он воспринимает новую рыночную информацию. Поэтому вполне допустимо в качестве индикатора мировых цен на продовольствие среднемесячные индексы их изменений.

Анализ с использованием методов непараметрической статистики основана на замене приращения абсолютных величин индикаторов мировых цен на продовольствие (экономической переменной в рядах их динамики) знаками «плюс» или «минус», если значение соответственно возрастает по сравнению с предыдущим или снижается.

Полученный ряд группируется в серии и производится анализ на наличие или отсутствие элемента случайности в этих группировках.

На анализируемом интервале времени с января по декабрь 2010 года количество положительных приращений значений мировых цен на продовольствие равно 8 ($n_1 = 8$), количество отрицательных приращений $n_2 = 4$, количество серий или групп приращений с одинаковыми знаками $R = 3$.

Значение статистики z определим по формуле:

$$z = \frac{R - \left(\frac{2n_1 \cdot n_2}{n_1 + n_2} + 1 \right)}{\sqrt{2n_1 \cdot \frac{n_2(2n_1 + n_2 - n_1 - n_2)}{(n_1 + n_2)^2} + (n_1 + n_2 - 1)}} \quad (3)$$

Для нашего конкретного случая статистика z оказалась равной (-0.04).

Далее тестируем истинность нулевой гипотезы: последовательность положительных и отрицательных ежемесячных приращений значений мировых цен на продовольствие случайна. Выберем уровень значимости: $\alpha = 0.01$, критерий двусторонний. При больших выборках ($n > 20$) распределение переменной z примерно соответствует нормальному. Критическое значение этого распределения найдем из таблиц, приведенных в справочнике Р. Руниони по непараметрической статистике. Так как фактическое значение статистики z для данного временного интервала попадает внутрь интервала значений от минус 2.58 до плюс 2.58, то мы принимаем нулевую гипотезу. Следовательно, результат статистического тестирования мировых цен на продовольствие на предмет его устойчивости по этой методике оказался положительным: мировые цены на продовольствие, начиная с 2010 г., обладают, по крайней мере, слабой формой трендоустойчивости их изменений [4].

Для дополнительной проверки сформулированного вывода о слабой трендоустойчивости изменений мировых цен на продовольствие применим фрактальную теорию и протестируем на ее основе мировые цены на продовольствие.

Фрактальный анализ динамики изменений мировых цен на продовольствие выполняется следующим образом [5].

1) Анализируется центрированный ряд логарифмических темпов роста мировых цен на продовольствие $X_n = Q1 - \overline{Qn}$

$$\text{где } Q1 = \ln \left(\frac{r_i}{r_i - 1} \right), \quad (4)$$

где r_i – мировые цены на продовольствие в момент времени i .

2) Создаётся кумулятивный временной ряд

$$E_k = \sum_{n=1}^k [(X_n)] \quad (5)$$

3) Из уравнения $\frac{R}{S} a \cdot N^H$, где S – стандартное отклонение, N – число наблюдений, a – константа, находится величина показателя степени H – показатель Херста. Если показатель Херста значимо отклоняется от числа 0.5, то временной ряд имеет зашумленный тренд, а значения этого параметра (инструмента) не является устойчивым (эффективным). Произведенные расчеты показали, что динамика значений мировых цен на продовольствие не имеет фрактальной структуры.

В данном случае величина $H = 0,768$ значительно превышает значения 0.5, т.е. динамика мировых цен на продовольствие подчиняется процессу случайного блуждания. Таким образом, используемые методы, примененные нами в анализе динамики мировых цен на продовольствие,

показали, что мировой рынок продовольствия информационно устойчив (эффективен).

Выводы. Мировой рынок продовольствия, вплотную приблизился в качественном плане к умеренной форме информационной устойчивости (эффективности). Этому способствует усиливающаяся конкуренция между производителями, экспортерами и ритейлерами (розничными торговцами) на мировом рынке продовольственных товаров в области поиска рынков сбыта и покупателей, а также модернизация аграрной политики многих стран, проводимая в последнее время более гибкая политика поддержки товаропроизводителей продовольствия, повышающая роль информационной составляющей в бизнесе.

Следовательно, ценовые ожидания на мировом рынке продовольствия можно прогнозировать на основе применения инструментов трендоустойчивых рядов динамики.

Список использованной литературы

1. Peters E.E. Fractal Market Analysis. Applying Chaos Theory to Investment and Economics [Text] / E.E. Peters. – М. : Internet-trading, 2004. – 304 P.4, с. 29-45.
2. Астраханцева И.А., Дубова С.И. Основные принципы фрактальной теории управления стоимостью компании. Менеджмент и маркетинг. [Электронный ресурс]. // — Режим доступа: http://audifin.com/fin/2010/2/09_01/09_01%20.pdf. — Дата доступа: 01.06.2012.
3. Математические методы статистики и нелинейной динамики для оценки валютных рисков на базе предпрогнозного анализа. [Электронный ресурс]. // — Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/matematicheskie-metody-statistiki-i-nelineinoi-dinamiki-dlya-otsenki-valyutnykh-riskovnaba>. — Дата доступа: 01.06.2012.
4. Руниони Р. Справочник по непараметрической статистике. М.: Финансы и статистика, 1982. С. 195.
5. Петерс Э.Э. Фрактальный анализ финансовых рынков. М.: Интернет-Трейддинг. 2004. С. 286.

У статті обґрунтовано, що в реальності сучасна компанія є комбінованою структурою лінійної і нелінійної функцій і припускає їх комплексну оцінку. Автор запропонував методичний інструментарій комплексного використання стандартного статистичного аналізу на основі нормального розподілу і методу непараметричної статистики для прогнозування світових цін на продовольство

In article, that the reality of modern companies is a combined structure of linear and nonlinear functions, and includes their comprehensive assessment. The author offers the methodological tools for the integrated use of standard statistical analysis based on the normal distribution and nonparametric methods for the prediction of world food prices

Дата надходження в редакцію: 1.03.2012 р.
Рецензент: к.е.н., професор В.М.Жмайлов

МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИНТЕРПРЕТАЦИИ ТЕРМИНОВ «ЭКОНОМИЧЕСКИЙ МЕХАНИЗМ» И «ЭКОНОМИЧЕСКИЙ ИНСТРУМЕНТАРИЙ»

М.М. Жудро, старший преподаватель, Белорусский государственный экономический университет, Беларусь

В статье выполнен сравнительный анализ существующей интерпретации понятий «экономический механизм» и «экономический инструментарий», выявлены принципиальные отличия между точками зрения ученых стран СНГ, ЕС и США в понимании этих терминов. Обоснована необходимость применения понятия «экономический механизм» в процессе исследования конкретных

экономических бизнес-процессов в АПК: ценообразования, материального стимулирования работников, формирования условий взаиморасчетов предприятий-партнеров и т.д., а в процессе разработки мер по повышению эффективности использования ресурсов в организациях АПК в условиях инновационной экономики целесообразно применять понятие «инновационный экономический инструментарий».

Основная часть. Формирование макро- и микроэкономической среды эффективного использования сельскохозяйственной техники в организациях АПК предполагает разработку и обоснование адекватных инновационных инструментов. В этой связи следует заметить, что в экономической литературе в Республике Беларусь, стран СНГ, понятие инструментарий рекомендуется рассматривать преимущественно как методы исследований. А применительно к исследованию проблем эффективного использования ресурсов в процессе производства продукции чаще употребляется термин «экономический механизм».

Выполненный сравнительный анализ существующей интерпретации понятий «экономиче-

ский механизм» и «экономический инструментарий» позволяет заключить, что существуют как определенная схожесть, так и принципиальные отличия между точками зрения ученых стран СНГ, ЕС и США в понимании этих терминов (таблица 1.). Из приведенных теоретических положений в таблице 1. вытекает, что в оригинальных иностранных словарях интерпретация экономического механизма отличается от той, которая приводится в словарях стран СНГ. Во-первых, понятие «экономический механизм» учеными ЕС, США и других стран с рыночной экономикой рассматривается не как определенная «совокупность ...», а как «...строгое взаимодействие между собой...» элементов той или иной системы.

Таблица 1. Сравнительный анализ интерпретации понятий «экономический механизм» учеными стран СНГ, ЕС и США

Страны СНГ	Страны ЕС и США
Беларусь: Совокупность организационных структур, комплекс конкретных форм и методов управления, с помощью которых реализуются действующие в конкретных условиях экономические законы и обеспечивается процесс воспроизводства С.205 [2]	США: Взаимодействие между экономическими субъектами (функция аллокации (распределения) и оплаты [1] (Л. Гурвиц - Нобелевская премия).
Украина: Система экономических методов и рычагов, которая обеспечивает внешние связи предприятия и создает условия получения дохода, способствует развитию производственных отношений внутри предприятия [3].	США: Экономический механизм по Гурвицу – множество выборов экономических субъектов и связанные с каждым из этих выборов результаты. То есть механизм создает стимулы, действующие в рамках определенных институтов (правил).
Россия: Совокупность методов и форм, инструментов, приемов и рычагов влияния на социально-экономическое развитие [4].	Румыния: Экономический механизм регулирования системы - сочетание принципов, методов, организационных структур, элементов управления агентами, и инфраструктурных услуг [5].
	Германия: Механизм координации [6].
	США, ЕС: Рыночный механизм является одной из форм экономической организации, в которой отдельные потребители и производители в рамках своего сотрудничества на рынке реализуют свои интересы [7].
Варианты перевода с иностранного языка	
1. Adjustment mechanism Automatic - механизм экономического равновесия спроса и предложения; 2. Automatic equilibrating mechanism - механизм выравнивания [регулирования] (напр., платежного баланса); 3. Credit-granting mechanism- механизм выдачи кредита; 4. Cyclical mechanism—механизм экономического цикла; 5. Demographic mechanism-механизм демографических процессов; 6. Deviation- amplifying mechanism- механизм расшатывания (экономического процесса); 7. Exchange rate mechanism-механизм валютных курсов; 8. Gold-flow equilibrating mechanism-механизм уравнивания платежных балансов; 9. Market mechanism-рыночный механизм; 10. Money-transfer mechanism-механизм перечисления денежных средств; 11. Price mechanism-механизм цен; 12. Propagation mechanism-механизм распространения (экономических колебаний); 13. Response mechanism- механизм реагирования (напр., ценовой); 14. Rewarding mechanism- система вознаграждения; 15. Tool mechanism- машина, инструмент; 16. Transmission mechanism- передаточный механизм (экономических процессов); 17. Working mechanism- рабочая машина и др.	

Источник: Разработано автором.

Так, на основе анализа приведенных определений в таблице 1. понятие «экономический механизм» в странах СНГ интерпретируется преимущественно как «совокупность определенных экономических «рычагов» (организационных структур, комплекс конкретных форм и методов и т.д.) воздействия на какой-то процесс ... для достижения определенной экономической цели...».

В этой связи следует заметить, что в определениях «экономический механизм» как «совокупность организационных структур, комплекс конкретных форм и методов...», которые дают ученые СНГ, не раскрывается условие «строгого взаимодействия указанных элементов механизма между собой...».

Более того, все перечисленные в приведенном определении элементы «экономического механизма» взаимодействуют только в определенной степени. Во-вторых, понятие «механизм» в экономических системах всегда имеет конкретное целевое применение.

Таким образом, ученые ЕС, США и других стран с рыночной экономикой не рассматривают экономический механизм в целом в процессе исследования экономических проблем, а используют конкретные механизмы применительно к определенным сферам экономики: рыночный механизм, финансовый механизм, ценовой механизм и т.д.

Применительно к решению той или иной проблемы они употребляют термин «инструменты (арий)» [8]. Так, в Оксфордском толковом словаре понятие «инструмент» рассматривается как: 1) средство, которое используется правительством для достижения своих стратегических целей; 2) формально-юридический документ [9].

В других иностранных словарях инструмент (совокупность инструментов - инструментарий) рассматривается как любой инструмент или метод, используемый организацией для достижения общих целей в области развития производства, или в использовании материальных ресурсов. В рекомендациях по оценке воздействия факторов на конкуренцию, которая принята в 2009 г. ОЭСР, указывается, что инструментарий обеспечивает общую методологию для выявления ненужных нормативных ограничений и развития альтернативных ограничений (менее ограничительной политики), которые необходимы для достижения целей государственной политики. В этом случае экономическая система предполагает систему регулирования, охватывающую все компоненты и инструменты мотивации развития экономических процессов с помощью целевых механизмов - организационных и др.

Следовательно, инструментарий является методом, используемым для достижения социально-экономических целей предприятия, например, в области эффективного развития сельскохозяйственного производства, включая и эф-

фективность эксплуатации техники. Сравнительный анализ существующей интерпретации понятий «экономический механизм» и «экономический инструментарий» позволяет констатировать, что для обоснованного применения понятия «экономический механизм» необходимы следующие базовые условия: 1) наличие «строгого» взаимодействия между элементами и 2) наличие определенной системы экономических элементов.

Поэтому понятие «экономический механизм» важно применять в процессе научных исследований конкретных экономических проблем АПК: ценообразования, материального стимулирования работников, формирования условий взаиморасчетов предприятий-партнеров и т.д. В процессе исследования эффективности использования техники в организациях АПК в условиях инновационной экономики целесообразно применять понятие «инновационный экономический инструментарий». Например, существующие в настоящее время методики определения стоимости механизированных работ, упущенной выгоды в процессе эксплуатации техники, которые строго не взаимодействуют между собой, следует рассматривать как инструменты.

Таким образом, можно заключить, что экономический инструментарий повышения эффективности использования техники представляет собой совокупность инструментов (концепции, стратегии, критерии, методы, модели, алгоритмы и др.), применяемых при обосновании и принятии управленческих решений (маркетинговых, инвестиционных, производственно-эксплуатационных, сервисных), обеспечивающих оптимальное формирование парка техники, учитывая уровень ее инновационности и технологические стандарты инновационных технологий возделывания сельскохозяйственных культур, владение и эксплуатация которой позволяют внедрять инновационные технологии для производства конкурентоспособной сельскохозяйственную продукцию.

Учитывая наличие трех уровней управленческих решений в сфере повышения эффективности использования сельскохозяйственной техники, нами в ходе исследований установлено, что в экономической практике применяется большое количество экономических инструментов и поэтому возникает необходимость их классификации в зависимости от того, насколько они участвуют в экономическом процессе и сколько финансовых средств необходимо для их реализации.

Первый уровень - оперативные управленческие решения, связанные с непосредственной эксплуатацией МТА в процессе выполнения технологических операций и принимаемые на основе оперативной технической информации, включая и данные электронных устройств (датчики,

контроллеры, базы данных об эксплуатационных характеристиках техники и т.д.). Эти решения предполагают разработку инновационных инструментов по обоснованию оптимального комбинирования тракторов и рабочих машин, учитывая уровень их инновационности, и их закреплению за механизаторами, территориального размещения техники в хозяйстве и т.д.

Второй уровень - управленческие решения, связанные с организацией использования сельскохозяйственной техники в хозяйстве и принимаемые на основе технико-экономической информации. Они предполагают разработку инновационных инструментов по обоснованию рациональных организационно-правовых форм взаимовыгодного партнерства предприятий АПК в процессе эксплуатации техники, включая упущенную выгоду при отклонении фактических эксплуатационных показателей от плановых их значений и т.д.

Третий уровень - управленческие решения, связанные с обоснованием стратегии оптимиза-

ции механизации сельскохозяйственного производства организаций АПК и принимаемые на основе маркетинговой, коммерческой, технико-технологической информации. Такие решения предполагают разработку инновационных инструментов по привлечению инвестиций, выбору альтернативных МТА, учитывая уровень их инновационности, и планирования инновационных систем земледелия и т.д.

Таким образом, можно заключить, что предложенная концептуальная интерпретация экономических инструментов принятия управленческих решений в процессе использования сельскохозяйственной техники включает основные исходные условия обоснования, содержание и порядок применения инструментов на трех уровнях управления в сельскохозяйственном производстве. Ее использование позволяет разрабатывать и согласовывать стратегические и тактические организационно-экономические мероприятия по внедрению инноваций с целью повышения эффективности эксплуатации техники.

Список использованной литературы

1. Трое распределителей [Электронный ресурс]. 2011.– Режим доступа: <http://www.lenta.ru/articles/2007/10/15/nobelecon/>. – Дата доступа : 22.02.2011.
2. Продовольственная безопасность: термины и понятия: энцикл. справ. / В.Г. Гусаков [и др.]/ Минск : Белорус. наука, 2008/ - 535с.
3. Сутність та структура внутрішнього економічного механізму підприємства [Електронний ресурс].2011.–Режим доступа: <http://readbookz.com/book/111/2612.html>. – Дата доступа : 20.02.2011.
4. Формирование хозяйственного механизма АПК самодостаточного региона [Электронный ресурс]. 2011.– Режим доступа: http://planetadisser.com/see/dis_204661.html // . – Дата доступа: 10.02.2011.
5. Lisowski A. 2008: Dobor sżagnika do gospodarstwa. SGGW Warszawa <http://www.agroefekt.pl/download/publikacje/31.pdf>.]
6. Methods and criteria of selection of farm tractors and machinery Stanislaw Zajac. Waldemar Izdebski. skudlarski Jacek Научно-инновационная деятельность в агропромышленном комплексе. Сборник научных статей 5-ой Международной конференции (Минск, 21-22 апреля 2011 г., Минск, БГАТУ, 2011 С.108-110.)
7. Кеннет, Дж. Эрроу Возможности и пределы рынка как механизма распределения ресурсов [Электронный ресурс]. 2011.– Режим доступа: http://ecsocman.hse.ru/data/450/866/1219/2_1_3arrow.pdf // . – Дата доступа: 1.02.2011.
8. Ласкова, Т.С. Экономические инструменты государственной политики стимулирования совокупного спроса в условиях посткризисного развития российской экономики [Электронный ресурс]. 2011.– Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/ekonomicheskie-instrumenty-gosudarstvennoi-politiki-stimulirovaniya-sovokupnogo-sprosa-v-usl> // . – Дата доступа: 11.01.2011.
9. Гришин, А.Ф. Статистические модели в экономике. - Ростов н/Д, Феникс, 2005. С. 48-319.

У статті виконаний порівняльний аналіз існуючої інтерпретації понять «Економічний механізм» і «економічний інструментарій», виявлені принципові відмінності між точками зору вчених країн СНД, ЄС і США в розумінні цих термінів. Обґрунтована необхідність застосування поняття «Економічний механізм» в процесі дослідження конкретних економічних бізнес-процесів в АПК: ціноутворення, матеріального стимулювання працівників, формування умов взаєморозрахунків підприємств-партнерів і так далі, а в процесі розробки мерів по підвищенню ефективності використання ресурсів в організаціях АПК в умовах інноваційної економіки доцільно застосовувати поняття «Інноваційний економічний інструментарій».

In this paper the comparative analysis of the existing interpretation of the concepts of "economic engine" and "economic instruments", revealed fundamental differences between the viewpoints of scientists of the CIS, the EU and the United States within the meaning of these terms. Necessity application of the concept of "economic mechanism" in the process of economic studies of specific business processes in agricul-

ture: pricing, the tangible incentives for workers, creating conditions vzaimoras-culations of company-partners, etc., and in the process of developing measures to improve the efficiency of resource use in agricultural organizations in the innovation economy is expedient to apply the concept of "innovative economic instruments."

Дата надходження в редакцію: 1.03.2012 р.
Рецензент: к.е.н., доцент Ю.І.Данько

АВТОРИ ВИПУСКУ

Абаас Саади М., аспірант, Сумський державний університет
Андрієнко В.О., Сумський національний аграрний університет
Андрійчук І.В., к.е.н., доцент, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
Балєв В.Є., радник Голови Правління ПАТ «Страхова компанія «Країна»
Біляк Н.І. к.е.н., доцент, Львівський національний аграрний університет
Борисова В.А., д.е.н., професор, Сумський національний аграрний університет
Витвицька У.Я., к.е.н., доцент, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
Вовченко Н.В., к.е.н., доцент, Сумський національний аграрний університет
Гой М.В., Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
Головко Г.М., к.е.н., доцент, Сумський національний аграрний університет
Гужвенко С.М.
Дашутіна Л.О., к.е.н., доцент, Сумський національний аграрний університет
Дудкін О.В., к.е.н., Сумський державний університет
Жмайлова О.Г., к.е.н., доцент, Сумський національний аграрний університет
Жудро В.М., аспірант, Белорусский государственный экономический университет, Беларусь
Жудро М.К., д.э.н., профессор, Белорусский государственный экономический университет, Беларусь
Жудро М.М., старший преподаватель, Белорусский государственный экономический университет, Беларусь
Жудро Н.В., к.э.н., доцент, Белорусский государственный экономический университет, Беларусь
Заяц О.Ю., здобувач, Сумський національний аграрний університет
Зінчук Т.О., д.е.н., професор, Житомирський національний агроєкологічний університет
Зось-Кіор М.В., к. е. н, доцент, завідувач кафедрою менеджменту і права Луганський НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Калачевська Л.І., к.е.н., доцент, Сумський національний аграрний університет
Квітко Т.М.
Кравець П.В., к.с.г.н., доцент, ННІ лісового та садово-паркового господарства НУБіП України
Кушніренко О.А., аспірант, Національний університет біоресурсів та природокористування України
Лазоренко К.С., аспірант, Сумський національний аграрний університет
Лозинська І.В., к.е.н., доцент, Сумський національний аграрний університет
Лункова В.А., здобувач, Харківський національний технічний університет сільського господарства ім. П.Василенка
Лях С.Ю., Сумський національний аграрний університет
Макарюк А.В., к.е.н., доцент, докторант, Сумський державний університет
Макаруха С.Р.
Малютін О.К., к.е.н., доцент, Сумський національний аграрний університет
Мареха І.С., аспірант, Сумський державний університет
Маслак О.М., к.е.н, доцент, Сумський національний аграрний університет
Мішенін Є.В., д.е.н., професор, Сумський національний аграрний університет
Мішеніна Г.А., к.е.н., доцент, Сумський державний університет
Мішеніна Н.В., к.е.н., доцент, Сумський державний університет
Морозюк Н.В., к.е.н., доцент, Національний університет біоресурсів і природокористування України
Несторяк Ю.Ю., асистент, ННІ лісового та садово-паркового господарства НУБіП України
Ніщета В.Ю., аспірант, Національний університет біоресурсів і природокористування України
Петрусенко Ю.М., к.е.н., доцент, Сумський державний університет
Пилипенко Н.М., к.е.н., доцент, Сумський національний аграрний університет
Пізняк Т.І., к.е.н., доцент, Сумський національний аграрний університет
Пластун В.Л., к.е.н., доцент, Українська академія банківської справи Національного банку України
Романчук О.М., Житомирський національний агроєкологічний університет
Синица А.В.
Слюсарєва Л.В., к.е.н., доцент, Національний університет державної податкової служби України
Соловійов А.І., к.е.н., доцент, Херсонського державного аграрного університету
Стадник В.П., здобувач Національний університет біоресурсів і природокористування України
Строченко Н.І., к.е.н. доцент, Сумський національний аграрний університет
Тимошенко М.М., к.е.н., доцент, Житомирський національний агроєкологічний університет
Тичук З.Д., к.е.н., ВП НУБіП України «Ніжинський агротехнічний інститут»
Ткачук В.А., к.е.н., доцент, Національний університет біоресурсів і природокористування України
Турчіна С.Г., к.е.н., доцент, Сумський національний аграрний університет
Усюк Т.В., Житомирський національний агроєкологічний університет

Ушкаренко Ю.В., д.е.н., професор, завідувач кафедри економічної теорії Херсонського національного технічного університету

Чумакова Л.А., Харківський національний технічний університет сільського господарства ім. П. Василенка

Шадура-Никипорець Н.Т., к.е.н., доцент, Чернігівський державний технологічний університет

Шамота Г.М., к.е.н., старший викладач, Українська академія банківської справи Національного банку України

Шулешова І.В., аспірант, Сумський національний аграрний університет

Ярова І.Є., к.е.н., доцент, Сумський національний аграрний університет